

KOKEMUSASIAANTUNTIJUUS LASTENSUOJELUN
ASIAKASVANHEMPIEN VOIMAANTUMISTA JA
OSALLISUUTTA TUKEMASSA

Koulutettujen kokemuskumppaneiden näkemyksiä asiasta

Reetta Rosenberg

Pro gradu-tutkielma

Turun yliopisto

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Sosiaalityö

Sosiaalityö

Kesäkuu 2021

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Sosiaalitieteiden laitos

ROSENBERG, REETTA: Kokemusasiantuntijuus lastensuojelun asiakasvanhempien voimaantumista ja osallisuutta tukemassa – koulutettujen kokemuskumppaneiden näkemyksiä asiasta

Pro gradu-tutkielma, 101s, 3liites.

Sosiaalityö

Kesäkuu 2021

Pro gradu-tutkielmani käsittelee kokemusasiantuntijuuden ja vertaistuen mahdollisuuksia tukea lastensuojelun asiakasvanhempien voimaantumista asiakkuuden aikana. Tutkielman tarkoituksena on myös nostaa esiin vanhempien voimaantumista tukevia ja estäviä tekijöitä lastensuojelussa.

Tutkielma liittyy Asiakkaasta kumppaniksi-hankkeeseen, jonka tarkoituksena on kouluttaa lastensuojelussa parhaillaan asiakkaana olevien vanhempien tueksi kokemuskumppaneita palvelujärjestelmän jo läpikäyneistä vanhemmista. Vanhempien voimavaroja esiin nostava ja osallistava malli on saanut alkunsa New Yorkissa, jossa sen käytöllä on koettu valtaisia vaikutuksia, esimerkiksi huostanottojen määrän vähenemiseen ja lastensuojeluun liittyvien pelkojen ja kielteisten asenteiden lievittymiseen liittyen. Hankkeen tarkoituksena on luoda tätä mallia mukailleen Suomen lastensuojeluun vastaavanlainen vanhempia osallistava ja valtaistava toimintakulttuuri. Tämä tutkielma pyrkii selvittämään hankkeen kouluttamien kokemuskumppanien kokemuksia voimaantumisesta lastensuojelun asiakasvanhempana sekä heidän ajatuksistaan kokemuskumppanuuden mahdollisista hyödyistä vanhemman voimaantumisen näkökulmasta.

Tutkielma on toteutettu haastattelemalla viisi ensimmäiseen kokemuskumppanikoulutuksesta valmistunutta kokemuskumppania. Kaiken kaikkiaan valmistuneita kokemuskumppaneita oli 14, joista 11 aloitti toimimaan kokemuskumppaneina. Haastattelut toteutettiin zoom-yhteydellä, nauhoitettiin ja litteroitiin. Aineistoa analysoitiin sisällönanalyysin keinoin ja teemoittelemalla.

Vanhempien voimaantumista lastensuojelussa voidaan tutkimustulosten mukaan tukea erityisesti osallisuuden mahdollisuuksia luomalla ja vanhempia osallistavalla toimintakulttuurilla, johon kuuluu kunnioittava kohtaaminen ja asiakkaan kuuntelu. Kokemuskumppanitoiminnan kautta voidaan tarjota asiakasvanhemmalle täysin uudenlaista osallisuuden vahvistamiseen pyrkivää palvelua, joka johtaa myös todennäköisemmin asiakkaan voimaantumiseen vuorovaikutussuhteen paranemisen ja yhteisten näkemysten syntyminen edesauttamisen kautta. Kokemuskumppanitoiminnan keskeisenä tavoitteena on koulutettujen kokemuskumppaneiden näkemyksen mukaan, pyrkiä luomaan sellainen kohtaava vuorovaikutussuhde asiakasvanhemman ja työntekijän välille, jossa molemminpuolisia ennakkoluuloja ja haitallisia asenteita olisi läsnä mahdollisimman vähän. Tämä edesauttaa ja mahdollistaa yhteisen ymmärryksen rakentamisen tilanteesta luottamuksellisen, avoimen ja rehellisen ilmapiirin turvin. Tavoitteessa onnistuessaan kokemuskumppani-palvelulla voi olla merkityksellinen rooli lastensuojelun tavoitteiden saavuttamisen ja sen perustehtävän tukemisessa.

Asiasanat: Kokemusasiantuntija, kokemuskumppani, asiakasvanhempi, vertaistuki, lastensuojelu, voimaantuminen, osallisuus

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	KOKEMUSASiantuntijuus tukemassa vanhempien osallisuutta ja voimaantumista lastensuojelun kontekstissa	5
2.1	Vanhempina ja läheisenä lastensuojelussa	5
2.1.1	Lastensuojelun tehtävä	5
2.1.2	Työskentely vanhemman ja läheisen kanssa lastensuojelussa	6
2.2	Kokemusasiantuntijuus	9
2.2.1	Mitä kokemusasiantuntijuus on?	9
2.2.2	Kokemusasiantuntijuus sosiaalityössä	12
2.2.3	NewYorkin-malli	16
2.3	Osallisuus	19
2.3.1	Osallisuuden käsite	19
2.3.2	Osallisuuden edistäminen	20
2.3.3	Vanhempien osallisuus lastensuojelussa	22
2.4	Voimaantuminen	24
2.4.1	Voimaantumisen käsite ja empowerment	24
2.4.2	Vanhempien voimaantuminen lastensuojelussa	25
3	Tutkimuksen toteutus	27
3.1	Tutkimuskysymykset ja asiakkaasta kumppaniksi - hanke	27
3.2	Haastattelut	30
1.1	Analyysi	32
4	Kokemuksia kokemuskumppaneiden omien asiakkuuksien takaa	34
4.1	Voimaantumisen esteet	35
4.1.1	Ennakkoluulot, pelot ja asenteet	35
4.1.2	Osattomuus	36
4.1.3	Rakenteelliset ongelmat	44
4.1.4	Muut koetut ongelmat työskentelyssä	49
4.2	Voimaantumisen tuki	52
4.2.1	Myönteiset ennakkokäsitykset ja luottamus palvelujärjestelmää kohtaan ..	52
4.2.2	Osallisuuden toteutuminen	52
4.2.3	Tilanteen hyväksyminen ja asioiden kanssa sinuiksi tuleminen	57
5	Ajatuksia kokemuskumppanuudesta	59
5.1	Kokemuskumppanina toimiminen	59
5.2	Kokemuskumppaniksi voimaantuminen	61
5.3	Kokemuskumppanuuden mahdolliset hyödyt	64
5.4	Ajatuksia kokemuskumppanuuden mahdollisista riskeistä	75
6	Johtopäätökset	78
6.1	Yhteenvedo tutkimustuloksista	78

6.2	TUTKIELMAN LUOTETTAVUUS.....	92
6.3	AJATUKSIA JATKOTUTKIMUKSIIN LIITTYEN	94
	LÄHTEET	96
	LIITTEET	104

KUVIOT

Kuvio 1. Lastensuojelun asiakasprosessin asiakasvanhemman voimaantumista tukevat sekä estävät tekijät..... 82

Kuvio 2. Lastensuojelun asiakasvanhemman voimaantumisen ja osallisuuden välinen suhde 84

Kuvio 3. Kokemuskumppanin tehtäväalueet asiakasvanhempia voimaannuttavassa ja osallisuutta edistävässä työskentelyprosessissa..... 88

1 JOHDANTO

Lastensuojelussa toimijoita ovat lastensuojeluviranomaiset- ja työntekijät, lapsi sekä vanhemmat. Hyvä vuorovaikutussuhde eri toimijoiden välillä merkitsee sitä, että osapuolet kokevat tulevansa ymmärretyiksi ja asiakkaat autetuiksi. Lastensuojelussa kohdataan kuitenkin tilanteita, joissa vuorovaikutus toimijoiden välillä ei toimi ja tällöin keskinäistä ymmärrystä ei kyetä saavuttamaan. Lastensuojelun kirouksena voidaan pitää vaikeaan eettiseen ongelmaan kulminoituvaa vanhempien kasvatusoikeuteen puuttumista ja perheen koskemattomuuden loukkaamista. Lastensuojeluviranomaisten työhön kuuluu olennaisesti normaalin ja epänormaalin vanhemmuuden arviointi. Suhteessa asiakasvanhempaan viranomaisella on valta määrittellä normaaliutta ja merkityksellistää todellisuutta. Yhtenäistä käsitystä normaaliudesta tai lapsen parhaasta ei kuitenkaan ole olemassa. Näin ollen on olemassa vain tulkintoja asiasta. (Saurama 2002, 7, 27, 36.)

Osallisuus on hyvin ajankohtainen aihe sosiaali- ja terveydenhuollon kentällä. Sen toteutumista on myös tutkittu paljon. Osallisuus on ollut vahvasti tapetilla myös viimeisissä hallituksen ohjelmissa, kuten myös nykyisessä. Siinä se mainitaan yhteensä noin 30 kertaa. (THL 2020c; Valtioneuvostonkanslia 2019.) Kuitenkaan vanhempien osallisuus lastensuojelussa ei ole saanut juurikaan huomiota, mutta lasten osallisuutta on nostettu esiin myös erilaisten julkaisujen ja tutkimusten valossa runsaasti viime vuosien aikana (mm. Oranen 2008). Tähän saattaa vaikuttaa myös se, että velvoite lasten osallisuuden tukemiseen ja toteutumiseen esiintyy vahvasti monessa eri laissa, kuten perustuslaissa (731/1999, 6§), sosiaalihuoltolaissa (1301/2014, 10§) ja lastensuojelulaissa (417/2007, 21§). Osallisuus merkitsee ihmisen kykyä liittyä erilaisiin hyvinvointia tuottaviin lähteisiin (Isola ym. 2017, 3). Perheissä vanhempi on se, joka on vastuussa perheen ja lasten hyvinvoinnista. Näin ollen näen, että vanhemman osallisuus ja sen tukeminen on hyvin merkityksellistä ja siihen tulee kiinnittää huomiota. Kun tavoitteena on lisätä osallisuutta, on periaatteena tavallisesti osallistumisen ja palvelujen vastaanottamisen vapaaehtoisuus. Lastensuojelussa tämä ei aina voi kuitenkaan toteutua ja siksi aiheen käsittely ja pohdinta erityisesti lastensuojelun kentällä on tärkeää. (THL 2020.)

Viime vuosina eri kehittämishankkeissa on nostettu esiin asiakkaiden roolia kokemusasiantuntijoina, palvelujen kehittäjinä ja vaikuttajina (Kallinen ym. 2018, 14). Kokemuksellinen asiantuntijuus on osa osallisuustyötä ja asiakasosallisuutta, joita on myös viime vuosina kehitetty sosiaali- ja terveydenhuollon toimialoilla (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 3). Kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen sosiaalipalveluissa on kuitenkin vielä varsin uutta ja lastensuojelun kentällä vielä tänä päivänä hyvin vähäistä. Suomessa kokemusasiantuntijuuden juuret sosiaali- ja terveysalalla ovat mielenterveys- ja päihdealalla pääasiassa järjestöjen toteuttamassa ja koordinoimassa vertaistuesssa, joka on levinnyt ja vakiinnuttanut asemaansa 2000-luvulla. (Rissanen 2015, 198-199.) Varsinkin sosiaalipalveluissa kokemustietoa tulisi entistä paremmin hyödyntää paitsi palvelujen kehittämisessä myös yhteistoiminnassa koulutettujen kokemusasiantuntijoiden ja vertaistoimijoiden kanssa. Tämä olisi merkittävä askel aiempaa asiakaslähtöisempien ja osallisuutta edistävien palvelujen kehittämiseksi. (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 3.)

Kokemusasiantuntijuus ja vertaistuki lastensuojelussa on vielä uutta ja siitä syystä sitä ei ole Suomessa vielä myöskään paljon tutkittu. Kasvatus- ja perheneuvonta ry on koonnut nettisivuilleen aiheeseen liittyviä tieteellisiä julkaisuja, jotka ovat pääasiassa ammattikorkeakoulututkimusten opinnäytetöitä. Nämä keskittyvät pääasiassa VOIKUKKIA-toiminnasta tukea saaneiden vanhempien kokemusten tutkimiseen. Tutkimusta siitä, miten vertaistukea tarjoavat tai kokemusasiantuntijoina toimivat itse näkevät toiminnan tarjoamat hyödyt, ei ole. (2021.) Tähän tämä tutkielma pyrkii tarjoamaan vastauksia. Näen kokemuskumppaneiden haastattelujen hyödyt siinä, että heillä on jo hieman etäisyyttä niihin tilanteisiin, joissa vanhempina olisivat tarvinneet tukea. Ajattelen etäisyyden tarjoavan myös erilaisia mahdollisuuksia laajentaa omaa ajattelua ja suhtautua omaan kokemukseensa kriittisemmin ja analyttisemmin.

Vastaavanlaista tukea, jota kokemuskumppanit Asiakkaasta kumppaniksi – hankkeen kautta tarjoavat nyt asiakasvanhemmille, on ollut tarjolla aiemmin lastensuojelun asiakaslapsille ja -nuorille. Vuonna 2015 Suomessa on käynnistynyt Veturointi-toiminta, joka tarjoaa asiakkuudessa oleville lapsille ja nuorille sekä heidän lähiverkostoilleen nuorista aikuisista koostuvien kokemusasiantuntijoiden tukea. Tuen tarjoamisen lisäksi toiminnan tarkoituksena on lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen sekä lastensuojelun kehittäminen. Myöskin tähän liittyvät tutkimukset koskivat

pääasiassa nuorten kokemuksia toiminnasta ja olivat ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä. (Auta lasta ry 2021.)

Kokemusasiantuntijuus ja vertaistuki ovat lastensuojelussa siis varsin uusia asioista. Kuitenkin muissa palveluissa, esimerkiksi mielenterveys- ja päihdetyössä sillä on nähty olevan monia myönteisiä vaikutuksia asiakkaiden kuntoutumiseen liittyen. (Kostiainen ym. 2014, 11.) Tästä syystä asian tutkiminen ja palvelun käyttöönoton edistäminen myös lastensuojelussa on tärkeää. Oikeastaan näen sen lastensuojelussa erityisen tärkeäksi, sillä lastensuojelussa auttamissuhteessa aina jollain tavalla läsnä olevalla valtasuhteella on vaikutusta yhteistyön laatuun ja kuntouttavan kohtaamisen onnistumiseen. Eräs haastateltava totesi haastattelussa toivovansa sitä, että yhteistyön merkitys vanhemman kanssa nähtäisiin aina tärkeäksi ja että siihen pyrittäisiin tietoisesti huolimatta tilanteen vaikeudesta. Hän totesi lastensuojelun olevan ihmisen ja lapsen elämässä läsnä vain hetken, mutta sukuun ja perheeseen hän tulee kuulumaan tavalla tai toisella aina. Tästä syystä sen vaikutusta ei saa työskentelyssä unohtaa.

Tämä tutkimus on toteutettu Asiakkaasta kumppaniksi – kehittämishankkeeseen osallistuneita kokemuskumppaneita haastatteleamalla. Itse hankkeen tarkoituksena on kouluttaa lastensuojelusta vanhempana kokemusta omaavista ja koulutukseen hakeutuneista henkilöistä kokemuskumppaneita tällä hetkellä lastensuojelussa oleville vanhemmille. (Moisio 2020 a.) Esimerkkiä hankkeessa on otettu niin kutsutusta New Yorkin mallista, jossa kiireellisesti sijoitettujen lasten vanhemmille tarjotaan ”advokaatin” eli kokemuskumppanin tukea muutaman vuorokauden sisällä päätöksen tekemisestä. (Tobis 2013.) Kokemuskumppaninimitys on hankkeen ensimmäiseen koulutukseen osallistuvien koulutettavien itse päättämä nimitys heistä (Kallio 2020). Hankkeen tavoitteena on myös kouluttaa vanhemmista kokemusasiantuntijoita palvelujen kehittämiseen ja muodostaa koulutettavista asiakkaiden ääneen kuuluville tuova yhteisö, jolla olisi pyrkimys vaikuttaa myös rakenteisiin. Kokemuskumppanipalvelussa on kyse täysin uudeltaisesta palvelusta lapsiperhesosiaalityössä, jonka käyttöönotto ja juurtuminen vaatii uskallusta kokemuskumppaneiden itsensä lisäksi myös asiakasvanhemmilta ja lastensuojelun työntekijöiltä. (Moisio 2020 c). Uusien toimintatapojen kokeilu ja omaksuminen vaatii aina uskallusta ja rohkeutta. Toivon, että tämä tutkielma pystyisi toimimaan kyseisen

toimintatavan jalkaantumista edistävänä ja tukevana sekä vähentäisi ennakkoluuloja palvelun käyttöönoton kokeilemiselle.

Tutkimuskysymyksinä esitän:

1. Miten tukea lastensuojelun asiakasvanhemman voimaantumista asiakasprosessin aikana?
 - a. Mitkä asiat kokemuskumppaneiden omissa asiakkuuksissa on toiminut heitä voimaannuttavina?
 - b. Mikä asiakasvanhempia on voimaannuttanut toimimaan kokemuskumppaneina?
2. Mitkä ovat vanhemman tukemiseen keskittyvän kokemuskumppanitoiminnan tavoittelemat hyödyt lapsiperhesosiaalityössä kokemuskumppanien näkökulmasta?

Tietoa on kerätty haastattelemalla koulutuksessa olevia kokemuskumppaneita kysymällä muun muassa, missä kokemuskumppanit olisivat itse tarvinneet asiakasvanhempina enemmän tukea ja minkä he taas kokivat sujuneen hyvin.

2 KOKEMUSASIAANTUNTIJUUS TUKEMASSA VANHEMPIEN OSALLISUUTTA JA VOIMAANTUMISTA LASTENSUOJELUN KONTEKSTISSA

2.1 VANHEMPANA JA LÄHEISENÄ LASTENSUOJELUSSA

2.1.1 Lastensuojelun tehtävä

Lastensuojelun yhteiskunnallisena tehtävänä on viime kädessä turvata jokaisen lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelu ei kuitenkaan ole vain lastensuojeluviranomaisille kuuluvaa työtä, vaan ennaltaehkäisevää lastensuojelua toteutetaan hyvin monissa eri paikoissa, esimerkiksi harrastustoiminnassa, kouluissa ja laajasti poliittisessa päätöksenteossa. Lastensuojelulla voidaankin nähdä olevan kolme perustehtävää. Näitä ovat kasvuoloihin vaikuttaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä ja viimeiseksi varsinainen lasten suojelutehtävä. Nämä kaikki kolme perustehtävää ovat läsnä lastensuojelun eri prosesseissa. (THL 2020 a.) Perustuslain (731/1999) 19§ velvoittaa julkista valtaa tukemaan lapsesta huolta pitävien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Lapsen avun ja tuen tarpeen kartoituksen yhteydessä tulee tarvittaessa sosiaalihuollossa selvittää myös mahdollinen omaisten ja läheisten avun ja tuen tarve (SHL 2014 43§).

Lastensuojelussa asiakkaana on lapsi (Lastensuojelun keskusliitto 2021) ja lastensuojelun tarvetta arvioidessa sekä sitä toteuttaessa on ensisijaisesti otettava huomioon Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen (60/1991) mukaisesti hänen etunsa. Lastensuojelussa periaatteena on toteuttaa toimia lievimmän riittävän puuttumisen periaatteella, eli mahdollisimman vähäisellä puuttumisella niin, että riittävät muutokset lapsen edun toteutumiseksi on mahdollista saavuttaa (THL 2021). Lasten suojelutehtävissä voidaan ajoittain olla tilanteissa, joissa lapsen etu ja hänen huoltajansa etu ovat ristiriidassa, esimerkiksi tahdonvastaisissa huostaanotoissa. Tällöin työntekijän on käytettävä viranomaisvaltaa päätösten tekemiseksi ja ratkaisuihin pääsemiseksi. (Araneva 2016. 179-180.)

Lastensuojelun työprosesseihin kuuluvat avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto ja sijaishuollon järjestäminen, sekä jälkihuolto. Lastensuojelun

viranomaistyö pohjautuu suunnitelmalliseen lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun, jota säätelee mm. lastensuojelulaki (417/2007), asiakaslaki (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000) ja sosiaalihuoltolaki (1301/2014). Lastensuojelulain 4§:n mukaisesti lapsella on oikeus yhteydenpitoon läheistensä kanssa sekä oikeus pysyviin ihmissuhteisiin. Laki siis velvoittaa sosiaaliviranomaisia yhteistyöhön lasten verkostojen kanssa ja turvaamaan lapselle jatkuvat ihmissuhteet. Laki ei määrittele läheisiä tarkasti. Nuorten kokemusasiantuntijoiden määrittelemänä läheinen voi olla kuka tahansa sellainen ihminen, jonka seurassa lapsella tai nuorella on hyvä olla. Oleellisinta on se, että lapselta itseltään kysytään tästä ja annetaan mahdollisuus määritellä itse omat läheisensä. (Lahtinen & Pynnönen 2017, 73.)

2.1.2 Työskentely vanhemman ja läheisen kanssa lastensuojelussa

Asianosaisia lastensuojeluasiassa ovat lapsi itse ja lapsen huoltaja. Lapsen huostaanotosta, sen lopettamisesta sekä sijaishuollosta päätöksiä tehtäessä asianosaisia ja kuultavia ovat myös esimerkiksi huollosta irrotettu biologinen vanhempi, uusioperheessä puolivanhemmat sekä sijaisvanhempi. (Lahtinen & Pynnönen 2017, 76.)

Suunnitelmalliseen sosiaalityön ja lastensuojelun toteutukseen kuuluu asiakassuunnitelmien laatiminen ja niiden mukaan työskentely ja tukitoimien räätälöiminen. (THL 2020 b.) Myös vanhemmille on laadittava asiakassuunnitelma lastensuojelun sosiaalityöntekijän toimesta silloin, kun lapsi on sijoitettuna. Asiakassuunnitelma tulee tarvittaessa laatia yhdessä muiden viranomaisten esimerkiksi terveydenhuollon henkilöstön kanssa. Asiakassuunnitelmassa tarkastellaan vanhemman tuen tarpeita, sekä kirjataan palvelut ja toimenpiteet, joilla hänen vanhemmuuttaan sijaishuollon toteutumisen aikana tuetaan. Siinä huomioidaan perheen jälleenyhdistämisen tavoite ja tarvittavat toimet vanhemmuuden sekä vanhemman olosuhteiden korjaantumiseksi. Lastensuojelun avohuoltoa toteutettaessa vanhemmuuden tuen tarpeet ja palvelut tulee kirjata lapsen asiakassuunnitelmaan. Vanhempi on asianosainen lapsensa asiakkuuden aikana. Asiakassuunnitelmaan on lisäksi kirjattava myös asianomaisten eriävät näkemykset tuen tarpeesta sekä tukitoimien järjestämisestä. Lastensuojelussa tähdätään muutokseen lapsen ja perheen tilanteessa. Työskentelyn ei voida ajatella olevan tuloksekasta tai tehokasta ilman

yhteisymmärrystä muutostarpeista. Siksi pyrkimys yhteistyöhön on työskentelyssä erityisen tärkeää. (Araneva 2016, 246, 254, 549.)

Lastensuojelussa keskiössä on lapsi ja hänen tarpeensa, mutta työskentelyssä myös vanhemman kokemuksella, kertomalla ja osallisuudella on suuri merkitys. Työskentelyssä on kyettävä sekä lapsi-, että perhekeskeiseen työskentelyorientaatioon. Vanhemman kanssa työskenneltäessä asioiden käsittelyä saattaa vaikeuttaa häpeä ja syyllisyys, jonka vuoksi työskentelyssä rohkaisu, kunnioittava kohtaaminen ja rauhallisuus ovat avainasemassa. Häpeä saattaa ilmetä vanhemman vihana, aggressiona, tunnekyllmyytenä tai vetäytymisenä ja se voi olla vaikeasti tunnistettavissa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä voi omalla toiminnallaan ja asenteellaan tukea vanhempaa ja hänen oman arvonsa tuntemusta. Vanhempana lastensuojelujärjestelmässä oleminen ja siihen liittyvät tapaamiset arviointeineen saattavat tuntua pelottavilta. Avoimuus saattaa vähentää pelkoa ja lisätä yhteisen ymmärryksen rakentumista. (Lahtinen & Pynnönen 2017, 71, 88, 99.)

Lasten huostaanottoon liittyvässä päätöksenteossa arvioitavaksi tulee lapsen tarpeet ja vanhempien valmiudet. (Lahtinen & Pynnönen 2017, 38.) Huostaanoton keinoin yhteiskunta voi puuttua myös tahdonvastaisesti niiden vanhempien toimintaan, jotka eivät täytä normaalin tai hyvän vanhemmuuden ehtoja. Tällöin ongelmakeskeisyys on usein hyvin selvästi osa työprosessia, sillä sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on tällöin vakuuttaa hallinto-oikeus vanhempien, lapsen tai mahdollisesti koko perheen ongelmista. (Hiitola 2015, 251.)

Haasteellisinta lastensuojelussa yhteistyön kannalta on tilanne, jossa sosiaalityöntekijät joutuvat puuttumaan perheen tilanteeseen sijoittamalla lapsen sijaishuoltoon. Sijoitus ja huostaanotto ovat perheelle kriisi, eikä kriisissä oleva ihminen kykene toimimaan normaalilla tavalla. Tämän kokeneet vanhemmat ovat kertoneet, etteivät jälkikäteen muistaneet, mitä viranomaispalavereissa on puhuttu, eivätkä he ole kyenneet jälkikäteen palauttamaan mieliinsä, että mitä ohjeita ja neuvoja he ovat saaneet. Tapaamiset saattavat olla hyvinkin jännitteisiä. Tärkeää tapaamisissa on työntekijän aidon ja arvostavan kohtaamisen lisäksi aika ja rauhallisuus. Vanhemmilla on oikeus saada tietoa virallisista ja lainsäädäntöön kirjatuihin asioista, heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Vanhempien tulisi saada lapsen asioihin liittyvät kirjalliset

päätökset ja sopimukset mahdollisimman pian niiden tekemisen jälkeen. Vanhemmat hyötyvät joskus asioiden kertaamisesta sekä esitteistä asioiden mieleen palauttamisen ja sisäistämisen tukena. (Kujala 2017, 45-47.)

Mikäli vanhempi ja hänen kokemuksensa ohitetaan lastensuojelun työskentelyssä, saattaa hänen olla vaikea ottaa vastaan ohjeita siitä, miten voisi toimia lapsensa parhaaksi. Vanhempien osallisuutta on tärkeä pyrkiä vahvistamaan ja rohkaisemaan heitä siihen. Vanhemmat ovat kertoneet heitä helpottaneen sen, että he ovat voineet ottaa neuvotteluihin mukaan oman tukihenkilönsä, jonka kanssa he ovat voineet palaverien jälkeen käydä uudelleen läpi palaverissa käsitellyt ja sovitut asiat sekä omat ajatuksensa ja tunteensa. Tällä on ollut merkitystä vanhemman psyykkisen jaksamisen kannalta ja se on voinut helpottaa myös työntekijöitä, sille vanhemmalle ei ole jäänyt tukihenkilöltä saamansa tuen vuoksi niin paljon epäselviä asioita eikä tunnekuormaa. (Kujala 2017, 47-48.)

Hiitola on tutkinut tahdonvastaisen huostaanoton asiakirjoja ja niissä esiintyviä kuvauksia vanhemmuudesta. Tutkimustulosten perusteella äidit asetetaan sekä sosiaalityössä, että oikeudessa laajaan vastuuseen lapsiin, perheeseen sekä myös isän ongelmiin liittyen. Isyydestä ei asiakirjojen perusteella rakenneta yhtä epäonnistunutta ja isien vaikeuksia pyritään paremmin ymmärtämään. Toisaalta isien täytyy huostaanoton purkamista hakiessaan perustella sellaista arjen sujuvuutta enemmän, jonka taas äideillä koetaan automaattisesti olevan hallussa. Hiitolan aineisto liikkuu kunnollisen perheen ja vanhemmuuden määritelmien ympärillä. Hän toteaa kunnollisen äitiyden rakentuvan oikeanlaiseen hoivanaiseuteen ja rakkauden tunteisiin, kun taas isien kunnollisuus rakentuu isosti työssä menestymiseen ja vaurastumiseen. Isien kohdalla rakkauden tunteet lasta kohtaan eivät nouse keskeisiksi tavoiksi todistaa kunnollista vanhemmuutta. (2015, 252-255.)

Miia Pitkänen on tutkinut vanhempien tukemista lasten huostaanoton aikana. Tutkimuksen tuloksena vahvistui näkemys siitä, että vanhemmuuden ja vanhempien kuntoutumisen tukeminen sijaishuollon aikana sai vain vähäisen roolin. Myös lapsen edun toteutumisen näkökulmasta lapsisensitiivinen vanhemmuustyö on sijoituksen aikana tärkeää. Lapsisensitiivisellä vanhemmuustyöllä tarkoitetaan yksinkertaisesti vanhempien tukemista ja työskentelyä lapsen läheisten kanssa. Vaikka lastensuojelulaki

velvoittaakin vanhempien suunnitelmalliseen tukemiseen asiakkuuden aikana, ei suurimmalle osalle Pitkäsén tutkimuksiin osallistuneista vanhemmista ollut tehty omaa asiakassuunnitelmaa. (Pitkänen 2011, 7-8, 63.)

2.2 KOKEMUSASIAANTUNTIJUUS

2.2.1 Mitä kokemusasiantuntijuus on?

Kokemusasiantuntijaksi voidaan kutsua henkilöä, joka on käynyt asiaankuuluvan koulutuksen ja jolla on kokemusta esimerkiksi tietystä elämäntilanteesta tai palvelun käytöstä joko omakohtaisesti tai läheisenä. (Kostiainen ym. 2014, 6.) Kokemusasiantuntijalla on tietoa myös siitä, mikä häntä tai hänen läheistään on auttanut ja mitkä tekijät ovat olleet myötävaikuttamassa kuntoutumiseen ja selviytymiseen. Lastensuojelussa kokemusasiantuntijalla on kokemusta lastensuojelun asiakkuudesta sekä tietoa ja ymmärrystä siitä miltä tuntuu olla lastensuojelun toimenpiteiden kohteena. (Uusitalo 2018, 107, 111.) Kokemusasiantuntijalla on halu käyttää omaa kokemustaan ja tarinaansa muiden auttamiseen. Oman tarinan kertominen pitää usein sisällään ikäviä muistoja, mutta myös positiivisen kokemusten omaava voi hyvin toimia kokemusasiantuntijana. (Kostiainen ym. 2014, 6, 14, 16.)

Oman kokemuksen jakaminen voi olla vaikeaa, mutta myös eheyttävä kokemus. Ajan kuluessa kokemukset saattavat muuttua tai unohtua. Myös myöhemmät elämäkokemukset muovaavat aiempaa kokemusta. Oman kokemuksen jakamiseen liittyvät tuntemukset riippuvat paljon siitä, miten ihminen on pystynyt käsittelemään mahdollisia vaikeita kokemuksiaan, kuten kaltoinkohtelua tai epäoikeudenmukaisuutta. (Uusitalo 2018, 112.) Kokemusasiantuntijana toimiminen voi olla voimaannuttavaa, sillä se antaa tunteen siitä, että omat vaikeat kokemukset ovat olleet merkityksellisiä. (Kostiainen ym. 2014, 8, 24.)

Kokemusasiantuntijuus eroaa vertaistoiminnasta siten, että vertaiset toimivat omassa viiteryhmässään ja kokemusasiantuntijat sen ulkopuolella esimerkiksi ammattilaisten rinnalla. Toisaalta kokemusasiantuntijuus ja vertaisuus limittyvät usein toisiinsa jollain tavalla. Juuret kokemusasiantuntijuudelle on löydettävissä vertaistuen lisäksi vapaaehtoistyöstä ja tukihenkilötoiminnasta. Kokemusasiantuntijuus ei kuitenkaan

perustu vain puhtaalle vapaaehtoistyölle, vaan kokemusasiantuntija toimii työtehtävissä, joista hänelle maksetaan palkkaa tai palkkiota. (Rissanen 2013, 14.)

Usein kokemusasiantuntijanimitystä käytetään kattoterminä erilaisista kokemusasiantuntijoiden tehtävistä ja vertaistuen- sekä toiminnan muodoista. Kokemusasiantuntijalla voi kuitenkin olla hyvin erilaisia rooleja ja tehtäviä eri järjestöissä ja palvelujärjestelmässä yleisesti. He voivat toimia näissä esimerkiksi kehittäjinä, kouluttajina, tiedottajina tai arvioijina. Asiakastyössä ja erilaisissa palveluissa kokemusasiantuntijat toimivat sekä työparina, että itsenäisesti ammattilaisten rinnalla. (Hietala & Rissanen 2015, 19.) Kokemusasiantuntija voi toimia esimerkiksi yksittäisen ihmisen tukena tavallisessa arjessa tai jossakin siirtymisvaiheessa (kuten huostaanotto). Hän voi esimerkiksi kertoa palvelujen, kuntoutumisen ja selviytymisen mahdollisuuksista omien kokemustensa pohjalta tukien samalla ammattilaisten työtä. Monesti haasteiden ja ongelmien keskellä elävä ihminen arvostaa vertaisuudessaan eniten kokemusta kuulluksi tulemisesta. Tällöin kokemusasiantuntijan tehtävänä on pidättäytyä neuvojen annosta ja kuunnella. Kokemusasiantuntijan on mahdollista luoda toiveikkuutta myös silloin, kun usko muutoksen mahdollisuuteen horjuu tai yksilö on kohdannut epäonnistumisia ja pettymyksiä. (Rissanen 2013, 16; Hietala & Rissanen 2015, 26.)

Pelkkä kokemus itsessään ei tee kenestäkään kokemusasiantuntijaa. Tehtävässä toimiminen vaatii riittävän pitkälle edennyttä kuntoutumisprosessia, reflektointikykyä sekä edellytyksiä käyttää omia kokemuksiaan työvälineenä. Kokemusasiantuntijana voidaan siis toimia vasta pitkän prosessin jälkeen, johon kuuluu tuki kokemuksen työstämiseen koulutuksen muodossa. (Rissanen 2013, 14.) Kokemusasiantuntijan yksi tärkeimmistä työvälineistä onkin hänen oma tarinansa ja sen työstäminen. Kokemusasiantuntijoiden selviytymis- ja toipumistarinoita tutkimalla Mielen avainhankkeessa on niistä voitu erottaa neljä eri vaihetta tai teemaa. Näitä ovat olleet niin sanottu ”pohjakolahdus” eli toipumisen ensivaihe, toipumisvaihetta kuvaava ”kiinnittyminen uuteen”, merkitykselliset kokemukset ammattiavusta ”yhteistyössä eteenpäin” ja viimeiseksi vaihe, jossa ihminen siirtyy kuntoutujasta toimijaksi ”elämä haltuun”. (Falk ym. 2013, 4). Toipumisprosessissa keskeisintä yksilön kannalta on se, että tulee aidosti kuulluksi ja hyväksytyksi sekä tunne osallisuudesta ja vertaistuki. (Kankaanpää & Kurki 2013, 9.)

Kokemusasiiantuntijan henkilökohtaiset ominaisuudet, kyvyt, taidot ja valmiudet vaikuttavat kokemusasiiantuntijana toimimiseen, vaikka tehtävään voi kouluttautua. Yleisesti on katsottu kokemusasiiantuntijana toimivien tarvitsevan oman kokemuksensa lisäksi monipuolisia tietoja, taitoja ja valmiuksia, joita pyritään tarjoamaan koulutuksen muodossa. Kokemusasiiantuntijan tehtäviin kuuluu tavallisesti omien henkilökohtaisten ja rankkojenkin kokemusten välittäminen uusille ihmisille erilaisissa tilanteissa. (Kostiainen ym. 2014, 7, 10-11.) Kokemusasiiantuntijan tulee kyetä tarkastelemaan kokemuksiaan ja omia käsityksiään kriittisen reflektiivisesti. Kokemusasiiantuntijuuteen liittyen on otettava huomioon myös trauman näkökulma. Kokemusasiiantuntijan oman tarinan tulee olla riittävän työstetty ja kokemusasiiantuntijuuden pelisäännöt yhdessä luodut, jotta sellaiset kokemukset eivät aktivoituisi, mitkä voivat vaikuttaa negatiivisesti sen hetkiseen tilanteeseen ja työtehtävään. (Uusitalo 2018, 109, 113.) Koulutuksen aikana kehittyvien valmiuksien katsotaan siksi myös suojaavan kokemusasiiantuntijaa itseään. Kokemusasiiantuntijan jaksamisen arviointi on haastavaa, sillä usein sillä on riski jäädä kokonaan kokemusasiiantuntijan itsensä vastuulle. (Kostiainen ym. 2014, 7, 10-11.)

Kokemusasiiantuntijan oma tarina toimii sekä konkreettisenä työvälineenä, mutta sen avulla on mahdollisuus välittää omaa asiantuntemustaan myös muille. Kokemusasiiantuntijakoulutuksessa oman tarinan työstäminen on tärkeässä roolissa ja osa prosessia, jossa kokemusta työstetään omaan käyttöön. (Falk 2013, 27.) Koulutuksen lähtökohtana on tukea koulutettava aktiiviseksi toimijaksi ja työstää kokemus asiantuntijuudeksi (Sinkkonen & Kurki, 21). Kokemusasiiantuntijan pätevyyydessä olennaista on, että hän on työstänyt ja käsitellyt asiansa sekä katsonut sitä uusista näkökulmista. Tämä on monelle tärkeää jo pelkästään siksi, että he pääsevät elämässä eteenpäin. (Falk 2013, 27.) Tarinan jakaminen voi lisätä toiveikkuutta ja inspiroida muita. Tarinoiden jakaminen ja kuuleminen lisää myös tietoisuutta ja ymmärrystä. Muiden tarinoiden kuuleminen myös jäsentää omaa tarinaa ja omia tulkintoja. Oman tarinan kertominen on myös tapa rakentaa itselleen myös muuttunutta identiteettiä. Jälkeenpäin katsottuna eri elämänvaiheet voivat saada uusia ja erilaisia merkityksiä. Ongelmien ja vaikeuksien sijaan on mahdollista nähdä ja nostaa esiin myös uusia voimavaroja. (Kankaanpää & Kurki 2013, 11.)

Kokemusasiantuntijana toimiminen on vaativa tehtävä ja itse kokemusten omaamisen, jakamisen ja kuulemisen lisäksi toimijat tarvitsevat teoreettista tietoa sekä erilaisia valmiuksia ja taitoja (Rissanen 2013, 14). Näiden tietojen ja taitojen omaksumista varten on suunniteltu kokemusasiantuntijakoulutus. Teoriatieto paitsi auttaa myös jäsentämään kokemustietoa, tarjoaa myös laajempaa näkökulmaa kokemustiedon rinnalle. Opetusmenetelminä koulutuksessa on käytetty vuorovaikutuksellisia teorialuentoja, sosiaali- ja terveydenhuollon koulutuksiin ja tapahtumiin osallistumista, kokemukselliseen oppimiseen perustuvia harjoitteita, oman tarinan työstämistä, tiedon jakamista sähköisellä oppimisalustalla ja kommunikointia. Teoriaopetuksessa on käytetty alan ammattilaisia, mutta opetus ja opiskelu on poikennut perinteisestä opiskelusta. Koulutuksessa on pyritty vahvasti aitoon dialogisuuteen, runsaisiin keskustelutilanteisiin ja vuorovaikutuksellisuuteen. Jo koulutuksen aikana pyritään luomaan uutta tietoa ja näkökulmien avautumiseen kaikkien osapuolten taholta. (Sinkkonen & Kurki 2013, 21-23.)

Kokemusasiantuntijoina toimii myös henkilöitä, joilla ei ole tehtävässä toimintaan liittyvää erillistä koulusta. Koulutus on kuitenkin koettu tarpeelliseksi ja eräänlaiseksi laadunvalvojaksi. Koulutus mahdollistaa kokemusasiantuntijalle paremmat eväät peilata omaa tarinaansa ja nostaa siitä esiin asioita, jotka ovat tilanteessa merkityksellisiä. Koulutus tukee kokemusta ja lisää kokemusasiantuntijan valmiuksia ja työssä jaksamista. Kokemusasiantuntijoiden oma kokemus ei välttämättä ole yleistettävissä. Koulutuksen kautta kokemusasiantuntijalla on paremmat edellytykset edustaa koko viiteryhmäänsä ja peilata tarinaansa eri näkökulmien kautta. Koulutukseen osallistuvat muodostavat keskenään myös vertaisryhmän. Kokemusasiantuntijoina toimineet ovat tuoneet esiin tarvetta myös jatkokoulutuksen järjestämiselle kertaluonteisen koulutuksen lisäksi. Toiminnassa nousee usein esiin kysymyksiä ja tunteita, joiden käsittelyyn on hyvä saada tukea. Koulutusta tarvitsee kokemusasiantuntijoiden lisäksi myös ammattilaiset, joiden kanssa kokemusasiantuntijat työskentelevät. (Kostiainen ym. 2014, 12, 14, 16, 18, 20, 23.)

2.2.2 Kokemusasiantuntijuus sosiaalityössä

Kokemusasiantuntijatoimintaa on viime aikoina kehitetty erityisesti julkisen palvelujärjestelmän kehittämiseen liittyen, mutta kokemusasiantuntijuutta on alettu hyödyntämään yhä enemmän eri toiminnoissa ja aihepiirien parissa. Sen avulla voidaan

tuoda ihmisten aitoja kokemuksia täydentämään ammattilaisten tarjoamaa tietoa ja osaamista. Kokemusasiantuntija-toiminnan tavoitteiksi nähdään usein **tuki, asiakkaan voimaannuttaminen, vertaisohjaus** sekä erityisesti palvelujen suunnittelua koskien **asiakasosallisuuden** lisääntyminen. THL:n teettämässä kyselyssä ammattilaiset kokevat **ymmärryksen lisäämisen** sekä **aitojen kokemusten ja tiedon välittämisen** hyödyllisenä itseään ajatellen. Haasteita kokemusasiantuntijuuden hyödyntämiselle on muun muassa työntekijöiden ennakkoluulot toimintaa kohtaan. (Kostiainen ym. 2014, 4-5, 10.)

Sosiaalityö kuuluu niin sanottuihin asiantuntija-ammatteihin, joille ominaista on hierarkkisuus, spesialisoitunut tietoperusta, suuri harkintavalta ja auktorisoitunut asema asiakkaisiin nähden. Asiantuntija-ammattaille ominaista on korkea tietämisen kulttuuri, johon koulutus on tuottanut pätevyyden. Vain näin pätevoityneen auttajan tietämisen taso on katsottu kykenevän ratkaisemaan apua tarvitsevien ihmisten ongelmat. Julkisissakin palveluissa on kuitenkin siirrytty ja ollaan yhä siirtymässä tietämisen asiantuntijuudesta dialogiseen ja neuvottelevaan asiantuntijuuteen. Tällainen asiantuntijuus on luonteeltaan jaettava ja siihen voi sisältyä myös kokemusasiantuntijuutta. Keskeisenä ajatuksena muutoksella on se, että erilaisten näkökulmien esiin tuominen voi rikastuttaa ongelmien ratkaisutapoja ja -keinoja. Kokemusasiantuntijuus voi tuoda esiin niin kutsuttua hiljaista tietoa, joka rikastuttaa ja tarjoaa uusia näkökulmia perinteisen asiantuntijuuden rinnalle. (Uusitalo 2018, 108-110.) Sosiaali- ja terveydenhuollossa työskentely vaatii ainakin tietyillä alueilla ammatillista koulutusta. Kokemusasiantuntijat eivät siis voi hoitaa tehtäviä, jotka kuuluvat jonkin tietyn ammattiryhmän vastuualueelle. He voivat kuitenkin toimia yhteistyösuhteessa näiden ammattilaisten kanssa näiden työtä täydentäen. Kokemusasiantuntijat tuovat työhön mukanaan sellaista tietoa ja ymmärrystä, joka voi olla omiaan säilyttämään perustehtävän inhimillisyyden ja vaikuttavuuden. Kokemusasiantuntijoiden avulla voidaan kehittää työtä paremmaksi heitä varten, joille palvelu on ylipäätään olemassa. (Hietala & Rissanen 2015, 19.)

Työntekijät ovat todenneet, ettei heillä ole tietoa siitä, miten toimia kokemusasiantuntijoiden kanssa. He eivät tiedä mitä heidän tulisi huomioida ja miten prosessi heidän kanssaan työskenneltäessä etenee. Kostiainen ym. (2014) mukaan haasteena kokemusasiantuntijatoiminnan juurtumiselle osaksi kuntien ja

organisaatioiden arkitoimintaa on työntekijöiden nuiva asenne kokemusasiantuntijoita kohtaan. Työntekijöiden asenteen, pelot ja muutosvastarinta johtuukin usein tietämättömyydestä. Kokemusasiantuntijuuden arvoa ei välttämättä ymmärretä ja se koetaan uhkana. Kokemusasiantuntijan roolin selkiinnyttäminen suhteessa ammattilaisten tekemään työhön saattaisi lieventää kielteisiä asenteita. Kokemusasiantuntijatoiminta on kirjavaa ja tarvitsee tuekseen reunaehtoja sekä varsinkin nuorten ja lasten kanssa työskenneltäessä eettisiä pelisääntöjä. Kokemusasiantuntijatoiminnan vahvistumiseksi tarvitaan henkilöitä, jotka ottavat asian omakseen, yhteisiä tilaisuuksia ja tiedon jakamista yhteisen ymmärryksen lisääntymiseksi. Kehittämistä tulisi tehdä yhteisesti. Jotta kokemusasiantuntijuus saataisiin kaikkien osapuolten kannalta parhaalla tavalla käyttöön, tulisi sitä ohjata ja koordinoida paremmin sekä luoda selkeämpiä rakenteita. (17-19, 21, 24.) Kokemusasiantuntijoiden hyödyntäminen edellyttää sekä työntekijöiltä että kokemusasiantuntijoilta molemmilta dialogisia valmiuksia, kuten avoimuutta, kiinnostusta, taitoa perustella sekä perustellusti muuttaa omaa toimintaa ja käsitystä. Kummankin tahon on tärkeä pystyä rakentamaan tietoa ja asiantuntijuutta yhdessä. (Uusitalo 2018, 109.)

THL:n teettämän kyselyn mukaan valtaosa niistä työntekijöistä, joilla on kokemusta kokemusasiantuntijan kanssa työskentelystä ovat kertoneet niiden olevan joko erittäin tai pääosin myönteisiä. Positiivisina etuina ja seikkoina mainittiin kyselyssä olevan erimerkiksi se, että kokemusasiantuntijuuden koettiin olevan hyvä keino lisäämään tiedonvälitystä ja ymmärrystä sekä asenteisiin vaikuttamisessa. Kokemusten mukaan kokemusasiantuntijoiden tarjoavat konkreettisuutta ja helpommin omaksuttavaa tietoa kuin mitä työntekijät kykenevät asiakkaille tarjoamaan. Lisäksi kokemusasiantuntijoiden käytön on koettu toimivan asiakasta voimaannuttavana ja kuntouttavana. (Kostiainen ym. 2014, 11.)

Kokemusasiantuntijuus ja vertaistukitoiminta lastensuojelussa

Hiltunen toteaa tutkimuksessaan (2015) huostaanotettujen lasten äitien kertomuksissa merkittävimpinä hyvinvoinnin sekä jaksamisen edistämiseen liittyviä tekijöitä olleen kuuluminen johonkin yhteisöön, oman paikan löytäminen yhteiskunnassa, ja yksinäisyyden kokemuksen hellittäminen. Moni Hiltusen haastatteleva äiti kertoi toivoneensa tukihenkilöä itselleen ja niitä osa olikin löytänyt esimerkiksi

päihdepalvelujen kautta. Tavallisempaa kuitenkin oli, ettei äideillä tukihenkilöä ollut. Hiltunen toteaa tutkimuksessaan nähneensä tukihenkilöiden äideille antaman tuen merkittäväksi ja voimaannuttavaksi tekijäksi. Hän toteutti tutkimushaastatteluja vuosien 2004-2008 välisenä aikana, eikä sinä aikana tukihenkilötoiminnan tarjoamisessa huostaanoton kokeneille biologisille vanhemmille tapahtunut Suomessa muutosta, mutta joidenkin äitien puheessa tarve siitä eli koko ajan. Eräs äiti oli toivonut tällöin, että huostaanottoasian valmistelun alkaessa vanhemmille pitäisi samassa yhteydessä ilmoittaa heille osoitettu tukihenkilö, heidän tuekseen. Tämän äidin mukaan tällä tukihenkilöllä tulisi olla myös sanavaltaa ja hänen mielipiteillään merkitystä esimerkiksi asiakassuunnitelmapalaverissa. Mikäli vanhemmilla oli ollut omia tukihenkilöitä tapaamisilla, suhtauduttiin niihin yleensä kummeksuen. (184-185.)

VOIKUKKIA-verkostohankkeen ajatuksena on ollut se, ettei kenenkään lapsensa sijoituksen ja huostaanoton kokeneen vanhemman tarvitsisi selvitä tästä kriisistä yksin. Hankkeen aikana on juurrutettu sijoitettujen vanhempien tuki- ja vertaisryhmätoimintaa osaksi sosiaalityötä (Lehtinen & Heimonen 2015, 7) vuodesta 2011 alkaen (Sundwall & Kujala (2015, 9). VOIKUKKIA-vertaistukiryhmissä monet vanhemmat ovat kertoneet, että olisivat kaivanneet vertaisen tukea heti huostaanoton tapahduttua. Tällöin akuutissa kriisivaiheessa oleva ihminen ei ole vielä kuitenkaan valmis liittymään ryhmätoimintaan. Koettiin, että hän tarvitsisi rinnalleen ja tuekseen ihmisen, joka olisi kokenut jotain samanlaista ja selviytynyt siitä. Tästä johtuen Siilinjärvellä toteutettiin vuosien 2014 ja 2015 aikana vertaistukihenkilökoulutus, jossa saman aikaisesti koulutettiin vertaistukihenkilöitä sijaisvanhemmille, että biovanhemmille. (Raitanen 2015, 58-61.) Vuonna 2014 Kotkassa vertaistukitoiminta sai myös alkunsa yhden toimijan voimin hänen oman aktiivisuutensa perusteella ja sosiaalityöntekijöiden kanssa tehdyn yhteistyön avulla (Ellonen & Järvi 2015, 61-62).

Kotkassa huomattiin, että palvelun markkinointiin ei riittänyt vain esitteiden jako ja nettisivuilla mainostaminen, vaan sen vastaanottamiseen tarvittiin tutun työntekijän asiakkaaseen kohdistuvaa motivointia ja asian puheeksi ottamista useaan otteeseen. Tukihenkilötyön tärkeimmäksi tehtäväksi koettiin lapsen ja vanhemman välisen suhteen elvyttäminen ja vanhemman oman prosessin eteenpäin tukeminen. Vanhempien todettiin voimaantuvan, kun heidän lapsensa voivat hyvin ja vastavuoroisuus lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa kehittyy. Kotkan lastensuojelussa esitettiin huolta

vanhemmille tarkoitetun myönteisen tuen vähäisyydestä. (Ellonen & Järvi 2015, 61, 63.)

2.2.3 NewYorkin-malli

Yhteiskehittämällä Asiakkaasta kumppaniksi -hankkeessa luodaan New Yorkin mallista Suomeen sopiva toimintamalli niin lastensuojelun ammattilaisten kuin asiakkaana olevien vanhempien kanssa sekä koetellaan kehitettyä toimintamallia käytännössä. (Kallio 2020.)

Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välillä on tunnustettua etäisyyttä (Anthony ym. 2011). New Yorkissa tämä korostui ja lastensuojelujärjestelmä ajautui kriisiin 1900- ja 2000-lukujen taitteessa. Lastensuojelu epäonnistui suojelutehtävässään monen lapsen kohdalla ja työntekijät kokivat turhautumista työssään. (Tobis 2013, 1.) Lukuisat tutkimukset osoittivat lastensuojelun piirissä olevien vanhempien kokemusten lastensuojelusta olleen negatiivisia. Perheet kokivat pelkoa lastensuojelun järjestelmää ja työntekijöitä kohtaan. He eivät kokeneet tulleen kuulluiksi vaan määritellyiksi ennakkokäsityksien mukaan. (Kallio 2020.)

Yhdysvalloissa lastensuojelujärjestelmä koostuu useista huonosti koordinoituista valtion järjestöjen ja vapaaehtoisjärjestöjen joukoista. New Yorkin ainutlaatuisuus oli siinä, miten lastensuojelupalvelut on yksityistetty. Sijaishuoltoa New Yorkissa toteuttivat vapaaehtoiset ja ensisijaisesti uskonnolliset palveluntarjoajat, joiden valta lastensuojelun toteuttamisessa oli suuri. Näin oli, vaikka valtiolta tuli suurin osa varoista, joita yhdistykset käyttivät sijaishuollon ja ennaltaehkäisevien palvelujen tarjoamiseen. Nämä järjestöt käyttivät 1990-luvulla huostaanottojen kasvaessa valtaansa ja viivästyttivät lastensuojelua kohentavia uudistuksia, jotka olisivat parantaneet järjestelmää, mutta rajoittaneet heidän itsenäisyyttään. Käytännössä resurssit oli kohdennettu lähes yksinomaan sijaishuoltoon, eikä huostaanotettujen lasten vanhemmilla tai lastensuojelussa asiakkaana lapsensa kautta olevilla vanhemmilla ei juurikaan ollut vaikutusmahdollisuuksia omien asioidensa, saati laajemmin lastensuojelun toteuttamiseen. Vuonna 1995 6-vuotiaan Elisa Izquierdon kuolema paljasti järjestelmän ongelmien syvyyden ja sen, kuinka ylikuormittunut lastensuojelun henkilökunta ei kyennyt auttamaan perheitä. Tämän jälkeen pormestari Giuliani loi

1996 vuoden alussa riippumattoman erillisen lastensuojeluviraston, joka aloitti lastensuojelujärjestelmän uudistamisen. (Tobis 2013, 21-22.)

Rakenteellisten muutosten aikaansaamiseksi järjestöt ja viranomaistoimijat yhdessä lähtivät luomaan mallia (Kallio 2020), jolla lastensuojelun valtasuhteita kyettäisiin muuttamaan vanhempia valtauttavilla ja osallistavilla toiminnoilla. Usein vanhempien osallisuus ja heidän perustarpeistaan huolehtiminen on edellytyksenä kyvylle muuttaa omaa toimintaansa sekä kykyyn ottaa vastaan muuta apua ja palveluja (Marcenko ym 2010, 29, 31). Yhdysvalloissa luotiin niin sanottu Parent Partner- ohjelma, jonka tarkoituksena on hyödyntää vanhempien omia vahvuuksia ja voimavaroja sekä osallistaa heitä lastensuojelun työn suunnitteluun. Ohjelmassa ammattilaisten avuksi kutsutaan vanhempia, jotka ovat kokeneet lastensuojelun asiakkuuden yhdessä lastensa kanssa. Vanhemmat ovat valikoituneet oman edistymisensä ja voimaantumisen perusteella. He ovat esimerkiksi omassa prosessissaan voittaneet erilaisia esteitä tai kyenneet muuttamaan omaa henkilökohtaista käyttäytymismalliaan. Kokemusta omaavat vanhemmat voivat tarjota asiakasvanhemmille näkökulmia, joita ammattilaiset eivät voi. Heillä on ainutlaatuinen asema tavoittaa asiakasvanhemmat ja auttaa heitä osallisiksi lastensuojeluasiassaan. (Anthony ym. 2011, 4.) Näitä kokemusta omaavia vanhempia kutsutaan advokaateiksi (Lalayants 2019). Uutta toimintamallia ja rakenteita on alusta saakka ollut luomassa myös vanhemmat itse (Marcenko ym. 2010, 29-30).

New Yorkissa lastensuojelujärjestelmän muutokseen on vaikuttanut erityisesti järjestö ”Child Welfare Organizing Project” eli CWOP. (Sauro 2018, 6.) CWOP on ammattilaisista ja lastensuojelun asiakkaana lastensa kautta olevista/olleista vanhemmista koostuva järjestö, johon on palkattu vanhempia kehittämään järjestelmää ja viemään viestiä eteenpäin yhdessä ammattilaisten kanssa. Järjestön kautta vanhemmat saivat äänensä ja kokemuksensa kuuluviin tilaisuuksissa, johon osallistuivat lastensuojelun varoista ja toiminnasta vastaavat elimet. Lisäksi he osallistuivat uusien sosiaalityöntekijöiden koulutuksiin heidän kokemuksiinsa perustuvia näkemyksiään jakaen. CWOP:n ensimmäisiin tehtäviin ja aloitteisiin kuului vanhempien koulutusohjelma kokemusasiantuntijoiksi (Parent Advocates); puolestapuhujiksi ja kehittäjiksi. Lastensuojelujärjestelmässä toimivilla tahoilla ja virastoilla oli motivaatiota kohentaa imagoaan ja he halusivat CWOP:n apua yhteistyön parantamiseen vanhempien

kanssa. Apua toivottiin etenkin niiden vanhempien kanssa, joita sosiaalityön oli vaikea muuten tavoittaa. (Tobis 2013, 81-86.)

New Yorkissa tulee järjestää ja pitää ”Child Safety Conference” 72 tunnin kuluessa huostaanotosta. Se on virallinen neuvottelujärjestelmä, jossa lastensuojelupäätökset tehdään. Vuonna 2006 koulutetut kokemusasiantuntijat (Parent Advocate) saivat osallistua pilottina neuvotteluihin kolmen kuukauden ajan. Tulokset olivat menestyksellisiä. Todettiin, että he pystyivät tukemaan vanhempia parempaan osallisuuteen neuvotteluissa ja auttoivat viranomaisia arvioimaan vanhempien vahvuuksia sekä mahdollisuuksia. Koulutuksen kautta kokemusasiantuntijat oppivat taitoja muuttaa järjestelmää kohtaan tunnettu viha toiminnaksi, saivat tietoa järjestelmän toiminnasta ja siitä, miten järjestelmästä ja omasta kokemuksesta tulee puhua. (Sauro 2018, 6.) Kokemusasiantuntijoiden (Parent Advocate) toimintaan myös kuuluu tapaaminen vanhemman kanssa ennen neuvottelujärjestelmää, jonka aikana on tarkoitus valmistella vanhempaa neuvottelua varten, mutta myös luoda suhdetta ja saada käsitystä perheen tilanteesta. (Lalayants 2019, 52-56.)

Advokaatit toimivat kehittämistyössä eri viranomaisten kanssa, mutta ennen kaikkea he ovat koulutettuja kumppaneita vanhemmille, joille lastensuojelun asiakkuus tällä hetkellä on ajankohtainen. Advokaatit toimivat mentoreina, oppaina ja puolesta puhujina nykyisille asiakkaana oleville vanhemmille. He voivat omassa roolissaan olla joustavia ja näin mukautua vastaamaan erilaisiin vanhempien esittämiin tarpeisiin. (Anthony ym. 2011, 6.) Tavoitteena työskentelylle on muun muassa saattaa vanhemmat paremmin tietoisiksi lastensuojelujärjestelmästä ja palveluista sekä auttaa heitä näin navigoimaan paremmin järjestelmässä ja käyttämään sen palveluja (Lalayants 2019, 2). Tavoitteena on myös auttaa tällä hetkellä asiakkaana olevia vanhempia käsittelemään nopeammin negatiivisia tunteita, jotka osaltaan voivat olla toimivan yhteistyön ja työskentelyn esteenä. Sitä kautta tavoitteena on myös nopeuttaa työskentelyyn sitoutumista ja sen onnistumista. Advokaatit tarjoavat asiakasvanhemmille tietoja ja työkaluja sekä toimivat kulttuurin välittäjinä ja byrokratian kielen kääntäjinä. (Marcenko ym. 2010, 29-31.) Kokemusten mukaan Advokaatit ovat kyenneet välittämään asiakasvanhemmille toiveikkuuden näkökulmaa ja helpottamaan muutosprosessia. He voivat olla tärkeä resurssi lastensuojelulle perheen jälleen yhdistämisen edistämiseen tähtäävässä työssä. (Anthony ym. 2011, 6.)

CWOP:n ehkä suurin saavutus on ollut vanhempien demonisoinnin vähentäminen (Tobis 2013, 90). CWOP loi yhteisön lastensuojelun selviytyjistä ja kykeni tarjoamaan vanhemmille tunteen arvostuksesta ja omasta arvostaan. Koulutuksen saaneilla kokemusasiantuntijoilla on tietoa ja osaamista sekä käytännössä kuin teoriassakin, jonka avulla vanhempien voimaantuminen ja osallisuus lisääntyivät. New Yorkin lastensuojelujärjestelmässä tapahtui muutos, jossa parissa vuosikymmenessä huostaanottojen määrä laski dramaattisesti. New Yorkin väkiluku on n. 8,6 miljoonaa ja huostaanottoja siellä tehdään vuosittain noin 9000. Suomessa vastaavat luvut ovat 5,5 miljoonaa ja 10 500. New York ja Suomi ovat monella tapaa erilaisia, eikä New York välttämättä yhtään helpompi köyhyyden, rotujen, huumeiden ja rikoksien luodessa siellä lastensuojelulle haastavan pohjan. Vertaistuen käyttö Suomessa lastensuojelussa on aivan lapsen kengissä ja hävittävää sen kehittämisessä ja New Yorkin mallin koeponnistamisessa ei ainakaan ole. (Sauro 2018 2, 7-8, 13, 15, 16.)

2.3 OSALLISUUS

2.3.1 Osallisuuden käsite

Osallisuuskäsitettä on määritelty hyvin eri tavoin, riippuen siitä, ketkä sitä määrittelevät. Käsite on laava ja vaikeasti selitettävä. Osallisuuden voi ymmärtää kokonaisuutena, jossa ihminen kykenee liittymään erilaisiin hyvinvointia tuottaviin lähteisiin sekä vuorovaikutussuhteisiin, mitkä lisäävät merkityksellisyyttä. Osallisuuden ulotteita voidaan kuvata olevan toimeentulon, toimijuuden ja yhteenkuuluvuuden. (Isola ym. 2017, 3.) Toisaalta osallisuuden ulottuvuuksiksi on myös kuvattu osallisuus omassa elämässä, yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa sekä yhteisestä hyvästä (THL 2020). Osallisuus ilmenee toiminnan vapauksina eli mahdollisuutena säädellä omaa olemista ja tekemistä. Se ilmenee myös erilaisissa vaikuttamisprosesseissa, erilaisissa sosiaalisissa ryhmissä tai laajemmin yhteiskunnassa. Osallisuus ilmenee myös mahdollisuutena osallistua merkityksellisyyden kokemusta synnyttäviin sosiaalisiin suhteisiin ja siinä että kykenee toiminnallaan edistämään yhteisiä tavoitteita ja yhteistä hyvää. Sosiaalinen osallisuus ymmärretään usein syrjäytymisen vastakohtana. Se on jo itsessään arvotavoite, mutta sen avulla torjutaan ja ehkäistään syrjäytymisen lisäksi köyhyyttä ja sekä edistetään oikeudenmukaisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa. (Leeman ym. 2015, 2–3.)

Osallisuuden voi ymmärtää tunteen ja kokemusten avulla, osallistuminen tarkoittaa taas aktiivista toimintaa (Törrönen ym. 2016, 50). Osallisuus ei ole yhtä kuin osallistuminen, mutta vajuus osallistumisen jollakin ulottuvuudella voi merkitä osallisuuden vähentymistä ja syrjäytymisriskin lisääntymistä. Syrjäytyminen tarkoittaa yhteisön ulkopuolelle jäämistä ja siihen liittyy usein myös sosiaalista, taloudellista ja terveydellistä eriarvoisuutta ja osattomuutta. (Raivio & Karjalainen 2013.) Osallisuus ja osallistuminen kuvaavat hyvinvointia. Näiden vastakohtana nähdään syrjäytyminen ja syrjäyttäminen, jota sosiaalityössä pyritään ehkäisemään, torjumaan ja vähentämään. (Törrönen ym. 2016, 99.)

Osallisuus liittyy olennaisesti ihmisten koettuun hyvinvointiin ja toimijuuteen. Pierre Bourdieun mukaisesti hyväksyntä on ihmisen olemassaolon ja olemassaolon merkityksen etsimisen perimmäinen päämäärä. Ihmisen olemassaolon oikeutus on siis sidottu siihen, miten muut hänet hyväksyvät sellaisena kuin tämä on, sillä ihmisten käyttäytymiselle tyypillistä on etsiä kollektiivista hyväksyntää. Osallisuus, olemassaolon oikeutus ja hyväksyntä muovaavat ihmissuhteita ja määrittelevät ihmisen sosiaalisen statuksen ja paikan yhteiskunnassa. Ihmiset tarvitsevat kokemuksen siitä, että heidän olemassaolostaan on merkitystä muille. Muiden hyväksyntää tarvitaan osallisuuden kokemuksen toteutumiseksi. (Törrönen ym. 2016, 49, 56.)

2.3.2 Osallisuuden edistäminen

Osallisuus ja sosiaalityö

Sosiaalityön tehtävänä on pyrkiä kaventamaan hyvinvoinnin eroja. Tämä tarkoittaa sitä, että työssä yhteiskunnan marginaalissa olevien asiakkaiden kanssa tulee osoittaa vaihtoehtoja, herättää toiveikkuutta, nostaa esiin asiakkaan potentiaali ja tarjota tietyissä määrin mahdollisuuksia (Kananoja 2017, 29–30). Martin Ford (1992) toteaa motivaation kasvavan tavoitteissa ja myönteisissä tunteissa. Myönteisesti virittäytyneet ihmiset saavuttavat myös muita helpommin tavoitteensa. Kun taas esimerkiksi toimeentulon ollessa liian vähäistä, eikä tulevaisuutta kyetä riittävästi ennakoimaan syntyy voimattomuutta, toivottomuutta ja elämä tuntuu hallitsemattomalta. Myös sosiaaliset kontaktit vähenevät. Tällöin potentiaalia ja kapasiteettia jää käyttämättä, kun mahdollisuuksia ei juuri näy. (Nivala & Ryyänen 2013, 17–20.)

Ihmisten erilaiset tarpeet ovat potentiaali toiminnalle ja mikäli yksilö vieraantuu niistä, niin osallisuuden kokemus heikkenee. Tarpeet ja voimavarat/resurssit taas rakentuvat kulttuurillisesti. Puhutaan esim. köyhyyden kulttuurista tai päihdekulttuurista. Auttamistyössä tärkeää on kyetä tunnistamaan näitä ihmisiä ympäröiviä kulttuureja. Tunnistaminen mahdollistaa auttamistoimenpiteiden kohdistamisen niin, että ihmisen on mahdollista ja houkuttelevaa siirtyä toimintatavasta toiseen. Toimenpide voi olla tönäisy, joka saa näkemään mahdollisuuden ja herättää halun saada/saavuttaa jotain. Osallisuutta edistämällä vähennetään eriarvoisuutta. (Isola ym. 2017, 3, 9, 12-13.)

Isola ym. (2017) nostavat esiin Richard Ryanin ja Edward Decin itseohjautuvuusteorian, jonka mukaan kolme psykologista perustarvetamme synnyttävät sisäisen motivaation. Tarpeet ovat autonomisuus, kyvykkyyden osoittaminen ja yhteenkuuluvuus. Ryan taas on yhdessä Frank Martelan kanssa päivittänyt vuonna 2015 neljänneksi perustarpeeksi hyvän tekemisen. Hyvän tekeminen on yhteydessä siihen, että kuinka merkitykselliseksi ja arvokkaiksi itsemme ja toimintamme koemme. Merkityksellisyys saa meidät panostamaan voimavarojamme kyseiseen asiaan. Aineellisten asioiden niukkuus taas saa kadottamaan uskon omaan potentiaaliin ja mahdollisuuksiinsa. Motivaation synty estyy, sillä mitään ei uskalleta tavoitella, ellei ole uskoa omiin mahdollisuuksiin. Yhteydet aineellisiin ja aineettomiin hyvinvoinnin lähteisiin siis synnyttävät tahdonvoimaa ja motivaatiota. (15–16.)

Kun pyrkimyksenä on edistää osallisuutta, periaatteena on palveluun tai toimintaan osallistumisen vapaaehtoisuus. Tämä ei esimerkiksi lastensuojelussa voi aina toteutua. Siksi on erityisen tärkeää pyrkiä kunnioittavaan kohtaamiseen ja edistämään osallisuutta etsimällä yhdessä yksilöllisiä ratkaisuja sekä tapoja kehittää toimintaa ja palveluja. Osallisuutta lisäävän työtavan ja toiminnan tarkoituksena on vahvistaa osallisuutta ja osallisuuden kokemusta myös laajemmin, kyseisen työskentelyn tai palvelun ulkopuolella ja auttaa ihmisen osaksi itselleen tärkeää yhteisöä. (THL 2020). Kunnioittava kohtaaminen ja asiakasta kunnioittava vuorovaikutuksen tapa on edellytys asiakaslähtöisyydelle ja sille, että asiakas voi omalla toiminnallaan vaikuttaa oman asiansa hoitamiseen. Asiakasosallisuuden voidaan nähdä toteutuvan silloin, kun molemmat työskentelyn osapuolet sitoutuvat etsimään ja näkemään yhteisiä tavoitteita ja etenemään niitä kohti. Parhaimmillaan asiakasosallisuus toteutuu silloin kun

yhteistyösuhteessa vallitsee molemminpuolinen luottamus ja arvostus. (Rissanen 2013, 12.)

2.3.3 Vanhempien osallisuus lastensuojelussa

Osallisuus lastensuojelussa

Asiakaslähtöisellä työtavalla on positiivisia vaikutuksia työskentelylle. Se parantaa paitsi palvelujen laatua, niin lisää myös vaikuttavuutta ja käyttäjälähtöisyyttä. Asiakasosallisuus voikin synnyttää uusia innovaatiota ja ideoita. Käytännössä asiakasosallisuudella tarkoitetaan dialogista vuorovaikutusta ja arkisia asioita, mutta toteutuakseen se edellyttää asenteiden ja toimintatapojen muutosta. Kun työskentelyssä on läsnä valta-asemia ja pakkoa, on kiinnitettävä erityistä huomiota tiedonsaantiin ja siihen että vaikutusmahdollisuudet ja mahdollisuudet valita ovat aitoja. (Rissanen 2013, 12-13.) Lastensuojelussa työntekijöiden on kyettävä vuorovaikutuksessa ottamaan huomioon nämä valtasuhteet ja työntekijöiltä vaaditaan kykyä asioiden avoimeen, rakentavaan ja kiireettömään käsittelyyn yhteistyössä niin lapsen itsensä, kuin hänen läheistensä kanssa. Osallisuuden toteutuminen vaatii sen, että eri osapuolet kokevat ja voivat luottaa siihen, että he tulevat kuulluiksi omina itsenään ja pääsevät näin tuomaan aidon näkemyksensä esiin käsiteltävään asiaan liittyen. Asiakkaiden osallisuus ja heidän kokemustensa tarjoama konkretia palvelujen kehittämisessä, voi auttaa palvelujen toteutumisesta vastaavaa johtoa sekä muita päättäjiä ymmärtämään paremmin lastensuojelun todellisuutta. Valtioneuvoston lastensuojelulle asettamien laatusuosituksen mukaan kuntien tulee laatia lastensuojelun asiakkaiden osallisuuden vahvistamiseksi sekä palvelujen parantamiseksi suunnitelma, joka sisältää konkreettiset toimenpiteet kokemustiedon hyödyntämiseen ja osallisuuden lisäämiseen osana jokapäiväistä lastensuojelutyötä ja sen kehittämistä. (Malja, Puustinen-Korhonen ym. 2019, 15, 20.)

Lapsen osallisuuden toteutumisesta löytyy useita tutkimuksia, mutta vanhempien osallisuudesta löytyy vain muutamia ja vielä vähemmän vanhempien osallisuuden toteutumisesta lastensuojelussa. Vuorenmaa on väitöskirjassaan (2016) tutkinut äitien ja isien osallisuutta perheen sisällä ja lasten palveluissa. Tutkimustulosten mukaan äitien osallisuus näkyi toteutuvan perheissä sekä oman lapsen palveluissa hieman isejä todennäköisemmin. Tutkimuksen mukaan heikkoon osallisuuden kokemukseen olivat

yhteydessä erilaiset vanhemmuuden huolet, arkielämässä koettu stressi ja vaikeudet saada lähipiiriltä apua. Vanhempien mahdollisuus osallistua lasta koskevaan päätöksentekoon, omat vaikuttamisen mahdollisuudet yleisemmin lasten palveluihin liittyen sekä palveluihin liittyvä tiedonsaanti taas vaikuttivat osallisuuden kokemukseen sitä vahvistaen. Lisäksi tutkimuksessa todettiin vanhempien omissa lapsuuden perheissä esiintyneiden vaikeuksien olleen yhteydessä osallisuuteen sen kokemusta heikentäen. Mikäli äiti oli altistunut itse lapsuuden aikaiselle kiusaamiselle, oli se myös yhteydessä osallisuuden kokemukseen sitä heikentäen. (7.) Järvikoski ym. (2013) tutkivat lasten lääketieteellisessä kuntoutuksessa havaittuihin tuloksiin liittyviä palvelujen ominaisuuksia. Tutkimustulosten mukaan perheen osallistuminen lapsen kuntoutuksen toteuttamiseen ja suunnitteluun oli yhteydessä hyviin tuloksiin. Tutkimustulosten mukaan kumppanuuden toteutumisella oli suuri merkitys ja sen muodostumiseksi tulisi työssä kiinnittää enemmän huomiota. (106, 115-116.)

Lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden edellytyksiä sekä sen mahdollisuuksia ja haasteita monitoimijaisessa yhteistyössä ovat tutkineet Kallinen ym. (2018). Tutkimus toteutuu sosiaalityön kentällä. Monitoimijaisen yhteistyön nähdään perustuvan jaetulle asiantuntijuudelle, jolloin perheet ovat aktiivisia toimijoita ja asiantuntijoita ammattilaisten rinnalla. Vuorovaikutuksen ja yhteisen ymmärryksen puutteet voivat johtaa tilanteisiin, missä auttamisen sijaan tuotetaan päinvastaisia tuloksia. Perheiden tarpeet voivat tahattomastikin tulla ohitetuksi, mikäli perheiden osallisuus ei toteudu. Vaikka sosiaalityön perustehtävässä, hyvinvoinnin edistämässä, osallisuus ja yhteistyö ovat hyvin tärkeitä tekijöitä, ei niiden toteutuminen ole kuitenkaan itsestäänselvyys. Tutkimuksessa vanhemmat kokivat osallisuutta voitavan parantaa tarjoamalla monipuolisesti väyliä vaikuttamiseen ja jakamalla heille riittävästi tietoa erilaisista vaikutusmahdollisuuksista. Palvelutilanteissa vanhemmat kokivat osallisuutta lisääviksi tekijöiksi laadukkaan ja kiireettömän vuorovaikutuksen, ennakkoluulottomamman kuuntelemisen, kannustamisen, ratkaisujen etsimisen yhdessä sekä paremman yksilöllisyyden ja perheen kokonaistilanteen huomioimisen. Kohtaamisen toteutuminen nousee keskeiseksi osallisuuden mahdollistajaksi. Osallisuuden edellytysten täytyessä mahdollistuu myös perheiden yhdenvertaisuus. Hyvä yhteistyö aikuisten (vanhempien ja työntekijöiden) välillä tuli tutkimuksessa esiin myös lasten vastauksissa. (14-15, 18-21.)

Myös kokemusasiantuntijakoulutus tarjoaa osaltaan koulutettaville taitoja ja valmiuksia osallisuuteen ja omien kokemusten hyödyntämiseen yhteistyössä ammattilaisten ja päättäjien kanssa (Rissanen 2013, 14.)

2.4 VOIMAANTUMINEN

2.4.1 Voimaantumisen käsite ja empowerment

Hokkanen (2014, 21) paikantaa tutkimuksessaan empowerment-käsitteen valtaistumisen ja voimaantumisen käsitteiden ympärille. Näitä käsitteitä voidaan kuvata ihmisen sisäiseksi voimantunteeksi (Siitonen 1999, 59). Voimaantumisen prosessilla tarkoitetaan, että yksilö löytää vahvuuksiaan ja voimavarojaan sekä usein myös oppii enemmän itsestään. Valtaistuminen pitää sisällään myös yhteiskunnallisen vallan, eli mahdollisuuden ajaa omia asioitaan sekä osallistua yhteiskunnallisella tasolla päätöksentekoon ja toimenpanoon (Vernerer 2020). Voimaantumisen prosessilla tarkoitetaan siis yksilön sisäistä prosessia ja valtaistumisella viitataan taas yksilön ja ympäristön väliseen prosessiin (Hokkanen 2014, 21). Voimaantuminen voi johtaa valtaistumiseen tai päinvastoin. Voimaantumisen prosessissa kuitenkin keskeisenä on ajatus siitä, että se lähtee ihmisestä itsestään ja on sekä henkilökohtainen, että sosiaalinen prosessi. (Vernerer 2020.) Sosiaalityö ulottuu sekä valtaistumisen, että voimaantumisen alueille ja sen tavoitteena on tukea näiden prosessien myönteistä vuoropuhelua (Hokkanen 2014, 21).

Tavallisesti voimaantumisesta puhuttaessa tarkoitetaan pyrkimystä oppia itsensä ja asioiden kontrollointia sekä hallintaa, eli pyrkimystä saada käyttöönsä omat riittävät ja tarpeelliset aineelliset ja henkiset resurssit. Lisäksi voimaantuminen pitää sisällään oletuksen, että siinä voimaantuva ihminen ymmärtää myös sosiaalisen tilanteensa reunaehdot ja mahdollisuudet. Sosiaalityössä voimaantuneiden asiakkaiden sekä työntekijöiden välisen vuorovaikutussuhteen on mahdollista kehittyä demokraattiseksi ja avoimeksi kanssakäymiseksi. Mikäli suhteessa esiintyy epäluottamusta, estää se usein kuitenkin avoimen dialogin toimimiselle. Voimaantumista ei voi tarjota suoraan ulkopuolelta, vaan se tapahtuu ainakin osittain ihmisen sisäisenä prosessina jota jokaisen itsensä on työstettävä. Usein voimaantumisen prosessi on kuitenkin vastavuoroinen ja sitä voi pyrkiä edistämään sekä itse, että vuorovaikutuksessa. Voimaantumisen vahvistuessa myös osallistuminen lisääntyy. Osallistumisen

lisääntyminen taas tarjoaa uusia mahdollisuuksia voimaantumiseen. (Heikkilä & Heikkilä 2005, 29-31, 295.)

Sisäisissä voimaantumisen prosesseissa edellytyksenä on, että ihminen oppii tuntemaan itsensä ja hänellä on käsitys omasta ihmisarvostaan. Siksi se perustuu itsetunnon kehittymisen varaan. (Heikkilä & Heikkilä 2005, 31-32.) Sisäisen voimaantumisen ja valtaistumisen saavuttaneella ihmisellä on usein halu tehdä parhaansa ja ottaa oman hyvinvointinsa lisäksi vastuuta myös toisten hyvinvoinnista omaa toiminnanvapauttansa käyttämällä. Sisäinen voimaantunne rakentuu seitsemästä kategoriasta, joita ovat vapaus, vastuu, arvostus, luottamus/hyväksyntä, konteksti/toimintaympäristö, ilmapiiri ja myönteisyys. Nämä seitsemän kategoriata ovat toisiinsa läheisesti kytkeytyneitä ja merkityssuhteessa keskenään. Mikäli yhdessäkin kategoriassa esiintyy ratkaisevia puutteita, voi se heikentää tai jopa estää voimaantumisen tai sen tunteen ylläpitämisen. Ihanteellisessa tilanteessa kaikki kategoriat tukevat yksilön voimavarojen kasvua. (Siitonen 1999, 61.)

Ihmisillä on sosiaalinen tarve toimia toisten kanssa, tulla hyväksytyksi, kuulluksi ja kohdatuksi tasavertaisena ihmisenä. Nämä tarpeet huomioon ottaen voidaan edistää toisen voimaantumista esimerkiksi auttamistyössä. Auttamistyössä on siis pyrittävä suvaitsevaisuuteen ja aktiiviseen empatiaan. Aktiivisessa empatiassa on tarkoitus asettua toisen asemaan, jotta hänen tilanteensa voidaan ymmärtää paremmin. Ymmärtämistä edistää myös avoin dialogi vuorovaikutussuhteessa. (Heikkilä & Heikkilä 2005, 297, 300-301). Sosiaalisessa asianajossa (advocacy) on kyse toiminnasta, joka kohdistuu yhteiskunnalliseen mahdollistamiseen eli epätoivotun tilanteen poistamiseen tai ehkäisyyn. Tämä on yksi sosiaalityön perustehtävistä. (Hokkanen 2014, 22.)

2.4.2 Vanhempien voimaantuminen lastensuojelussa

Tarja Hiltunen on tutkimuksessaan Äitiys, huostaanotto ja voimaantuminen, selvittänyt muun muassa äitien kokemuksia tekijöistä, jotka ovat vahvistaneet ja heikentäneet heidän kokemuksiaan voimaantumisesta. Keskeisimmiksi teemoiksi voimaantumista heikentävistä kokemuksista nousi 1) äitien ongelmalliset lähisuhteet ennen ja jälkeen huostaanoton, 2) äitien traumaattiset kokemukset ja niihin liittyvät voimakkaat tunteet sekä itsetuhoajatukset, 3) lasten vaikeudet, 4) yksinjäämisen kokemukset huostaanoton

jälkeen sekä 5) suhteet sijaisvanhempien kanssa. Traumaattiset kokemukset näyttivät käsittelemättöminä heijastuvan ja haittaavan äitien nykyelämää. Kokemukset näkyivät paitsi voimakkaiden tunteiden ja tuntemusten muodossa, myös heikkona oman tunnon arvona ja itsetuhoajatuksina. Äitien voimaantumiseen vaikutti myös huolestuttavat piirteet lasten elämässä esimerkiksi lasten mielenterveysongelmat tai lasten kaltoinkohtelu sijaishuollossa. Mikäli äiti oli jäänyt yksin huostaanoton jälkeen, hän koki, ettei sosiaalityöntekijöiden kanssa päässyt yhteyteen ja ettei hän tullut kuulluksi. Useat tutkimuksessa mukana olleista äideistä suhtautuivat sijaisvanhempiin ristiriitaisesti. Vuorovaikutus näyttäytyi kuitenkin toimivammalta perhehoitoon sijoitettujen kuin laitoshoittoon sijoitettujen lasten äitien kokemusten perusteella. (2015, 143-164.)

Hiltusen tutkimuksessa eniten voimaantumisen kokemuksia vahvistivat lapset sekä vertaisilta saatu tuki, myös muilla merkittävillä ihmissuhteilla koettiin voimannuttavia vaikutuksia. Lisäksi voimaantumista tuki terapia tai muu kuntoutus, hyvät suhteet sijaisvanhempiin, opiskelun tai työn aloittaminen, sopeutuminen lapsen huostaanottoon ja ylipäättään oman elämänsä ja elämäntilanteensa kanssa sovintoon pääsy. Äitejä auttoi jaksamaan myös uskontoon ja uskoon liittyvät asiat sekä uudet perhe- ja parisuhteet. Hiltunen päätyi tutkimuksessaan tekemään myös johtopäätöksen, että osassa tapauksissa äitien voimaantumisen käynnistävänä tekijänä oli toiminut huostaanotto ja toisaalta huostaanoton purkaminen. Tällöin voimaantumisprosessin vaikuttavia tekijöitä olivat äitien itsetutkiskelu, tunteiden työstäminen ja oman elämän tarkastelu. Huostaanotto ja siihen liittyvät epäonnistumisen kokemukset näyttivät lamaannuttaneen vanhempia vain hetkellisesti ja kokemuksen läpikäyminen ja tarkastelu auttoi äitejä voimaantumaan, eheytyämään ja luottamaan itseensä. (2015, 164-165, 182.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA ASIAKKAASTA KUMPPANI - HANKE

Asiakkaasta kumppaniksi -hanke on Perhekuntoutuskeskus Lauste ry:n koordinoima kolmivuotinen (2020-2022) STEA-rahoitteinen kehittämishanke. Sen toteutukseen osallistuu useita eri yhteistyötoimijoita niin 3. sektorin puolelta kuin julkiseltakin puolelta. Hankkeen tarkoituksena on kouluttaa lastensuojelusta vanhempana kokemusta omaavista koulutukseen hakeutuneista henkilöistä kokemuskumppaneita tällä hetkellä lastensuojelussa oleville vanhemmille. (Moisio 2020 a.)

Hankkeen kantavana arvona toimii vahva tosiasiallinen asiakaslähtöisyys. Asiakaslähtöisyys tarkoittaa asiakkaan kunnioittamista, asiallista kohtelemista ja sitä, että asiakkaalla on mahdollisuus vaikuttaa omalla toiminnallaan asioidensa hoitamiseen. Se on edellytys asiakasosallisuuden toteutumiselle. Asiakaslähtöisyys tulee esiin sekä työntekijöiden tavassa tehdä töitä, mutta myös siinä, miten työskentelyn tavoitteet asetetaan. Asiakaslähtöisyys toteutuu eri tasoilla, esimerkiksi organisatorisella tasolla, yhteistyösuhteessa ja vielä yksittäisen asiakaslähtöisesti työskentelevän työntekijän toimintana. (Rissanen 2013, 12.)

Asiakkaasta kumppaniksi – hankkeessa palvelua ja sen kautta myös palvelujärjestelmää kehitetään yhdessä. Yhteiskehittämisessä on kyse tavoitteellisesta yhteistyöstä ihmisten välillä. Yhteiskehittämisen perusajatuksen kuuluu, että eri sidosryhmistä tulevilla ihmisillä on yhtäläiset mahdollisuudet tasavertaiseen kehittämiseen. Erilaiset mielipiteet, osaaminen sekä näkökulmat otetaan huomioon ja nivotaan yhteen. Kehittämistoiminnassa pyritään läpinäkyvyyteen ja tuottavuuteen. (Aaltonen ym. 2016.) Hankkeen pyrkimyksenä on aikaansaada tilanne tai kehä, jossa asiakkaat ovat aidosti osallisia palvelujen kehittämisessä. Hanke pyrkii aktiivisesti juurruttamaan yhdessä kehitettyä uutta, jota taas jatkokehitetään tulevien asiakkaiden kanssa. Hankkeessa asiakkaiden ääneen kuuluviin saattamisen lisäksi tärkeänä pidetään myös työntekijöiden kuulemista. Siinä uskotaan jokaisen osallistujan kuulemisen tuovan esiin nykyisten toimintamallien kehittämiskohtia kokonaisvaltaisesti, mutta näiden samalla rakentavan myös yhteistä todellisuutta uusien toimintamallien lisäksi. (Moisio 2020 b.)

Yhteistyön toteutuminen edellyttää ammattilaisilta asiakaslähtöisyyden lisäksi avointa ja osallistavaa asiantuntijuutta sekä taitoja arvostavaan vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen. Näiden avulla mahdollistuvat yhteistyösuhteet, joissa asiakkailla on aito mahdollisuus asemoitua tasavertaisiksi toimijoiksi. Tällaisen yhteistyön keskiössä on tasa-arvoinen jaettu tieto ja asiantuntijuus. (Kallinen ym. 2018, 16.)

Koulutuksen yhtenä keskeisenä tavoitteena on muodostaa yhdessä vastaus kysymykseen ”miten opitaan lastensuojelun asiakasvanhempia valtauttava tukemisen työtapaa”. – Moision 2020b

Hankkeen ensimmäisten kokemuskumppaneiden koulutus alkoi elokuussa 2020 ja kesti vuoden 2020 loppuun saakka. Ensimmäiseen koulutukseen hakijoita oli 21, joista koulutuksen aloitti 18. Heistä osa keskeytti koulutuksen sen aikana. Seuraava koulutus alkoi heti tammikuussa 2021. Koulutuksen jälkeen kokemuskumppanit toimivat lastensuojelussa vertaistukihenkilöinä, pienryhmävetäjinä sekä kehittämis- ja vaikuttamistyössä. Tavoitteena on myös, että koulutettavista muodostuisi yhteisö, joka kykenisi tuomaan asiakkaiden äänen kuuluville ja vaikuttamaan sitä kautta myös rakenteisiin (Moision 2020c). Kokemuskumppanien työskentelyn tarkoituksena on valtauttaa lastensuojelun piirissä olevia vanhempia oman äänen kuuluville tuomisessa. Valtaistumisen ja voimaantumisen kautta halutaan valaa nykyisille asiakasvanhemmille uskallusta tuen vastaanottamiseen ja avoimeen yhteistyöhön lastensuojelutyöntekijöiden kanssa lapsen edun mukaisesti. (Kallio 2020.)

Yhteiskehittämällä Asiakkaasta kumppaniksi -hankkeessa luodaan New Yorkin mallista Suomeen sopiva toimintamalli niin lastensuojelun ammattilaisten kuin asiakkaana olevien vanhempien kanssa sekä koetellaan kehitettyä toimintamallia käytännössä. (Kallio 2020.)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa siitä, missä asioissa ja millä tavalla kokemuskumppanit voivat täydentää ammattilaisilta saatavaa apua ja tukea vanhempia lastensuojelun eri prosesseissa. Tietoa on kerätty haastattelemalla koulutuksessa olevia kokemuskumppaneita kysymällä muun muassa, että missä kokemuskumppanit olisivat itse tarvinneet enemmän tukea ja minkä he taas kokivat sujuneen hyvin.

Tutkimuskysymyksinä esitän:

1. Miten tukea lastensuojelun asiakasvanhemman voimaantumista asiakasprosessin aikana?
 - a. Mitkä asiat kokemuskumppaneiden omissa asiakkuuksissa on toiminut heitä voimaannuttavina?
 - b. Mikä asiakasvanhempia on voimaannuttanut toimimaan kokemuskumppaneina?
2. Mitkä ovat vanhemman tukemiseen keskittyvän kokemuskumppanitoiminnan tavoittelemat hyödyt lapsiperhesosiaalityössä kokemuskumppanien näkökulmasta?

Kokemuskumppanikoulutukseen ilmoittautui syksyllä 2020 21 asiakasvanhempaa. Heistä koulutuksen aloitti 18 ja sen suoritti 14 asiakasvanhempaa. Koulutuksen jälkeen kokemuskumppaneina aloitti toimintansa 11 vanhempaa. Hanketyöntekijöiden toimesta niille kokemuskumppaneille välitettiin kutsu haastatteluun osallistumisesta, joilla oli kokemusta useammasta eri asiakkuuden vaiheesta, kuten sijaishuollosta ja lastensuojelun avohuollosta. Heistä viisi vastasi kutsuun ja oli halukas haastateltavaksi. Haastateltavien kokemuskumppaneiden taustat ja tarinat poikkesivat toisistaan jonkun verran. Pitkän lastensuojelussa vanhemman roolissa olevan kokemuksen lisäksi kolmella haastateltavalla oli myös itsellään kokemusta lastensuojelun asiakkuudesta ja sijoituksesta omassa lapsuudessaan.

Koulutuksen jälkeen kokemuskumppanit toimivat lastensuojelussa vertaistukihenkilöinä, pienryhmävetäjinä sekä kehittämis- ja vaikuttamistyössä. Kokemuskumppanien työskentelyn tarkoituksena on valtauttaa lastensuojelun piirissä olevia vanhempia oman äänen kuuluville tuomisessa. Valtaistumisen ja voimaantumisen kautta halutaan valaa nykyisille asiakasvanhemmille uskallusta tuen vastaanottamiseen ja avoimeen yhteistyöhön lastensuojelutyöntekijöiden kanssa lapsen edun mukaisesti. (Kallio 2020.) Keskeisenä haasteena nähdään se, miten yhteistoiminnallisen kehittämisen orientaatio voisi juurtua osaksi perustyötä ja arjessa tapahtuvia työntekijän ja asiakkaan välisiä kohtaamisia. (Kallinen ym. 2018, 14-15.) Lastensuojelussa kokemusasiantuntijoita ei ole vanhempien tukena aiemmin juurikaan käytetty. Huostaanotettujen lasten vanhemmille on ollut tarjolla joillakin paikkakunnilla VOIKUKKIA-vertaistukea, mutta muissa asiakkuuksien vaiheissa vanhemmille ei ole

vertaistukea ollut tarjolla. Aihetta on Suomessa lisäksi tutkittu hyvin vähän. Tarja Hiltunen on vuonna 2005 tehnyt Pro Gradu-tutkielman Äitien voimaantumisen lasten huostaanoton jälkeen ja myöhemmin 2015 väitöskirjan samasta aiheesta. Näiden lisäksi on olemassa muutamia AMK-opinnäytetöitä aiheesta. Näin ollen ei juurikaan ole olemassa suomalaista tutkimustietoa siitä, miten lastensuojelussa asiakkaana olevat vanhemmat voisivat hyötyä kokemuskumppani-palvelusta ja vertaistuesta. New Yorkissa taas tutkimustulokset ovat osoittaneet, että kokemuskumppani-palvelulla on kyetty tukemaan vanhemman toiveikkuuden säilymistä ja muutosprosessiin sitoutumista ja näin se on ollut tärkeä resurssi lastensuojelulle (Anthony ym. 2011, 6).

3.2 HAASTATTELUT

Valitsin tiedonkeruumenetelmäksi haastattelun, koska katsoin saavani parhaiten vastauksia vuorovaikutustilanteessa, jossa voin esittää täydentäviä kysymyksiä vastausten saamiseksi (Tuomi & Sarajärvi 2018, 113). Haastattelun etuna on, että sen aikana voidaan säädellä aineiston keruuta joustavasti tilanteita ja haastateltavia mukaillen. Haastattelujen aikana on mahdollista esittää syventäviä ja tarkentavia kysymyksiä, joita teinkin useita. Haastattelujen huonoina puolina voidaan pitää sitä, että ne vievät aikaa ja vaativat huolellista suunnittelua sekä osaamista haastattelijalta. (Hirsjärvi ym. 1997, 204–206.) Haastattelut olivat keskenään erilaisia. Pääasiassa haastateltavat kertoivat kokemuksistaan monisanaisesti ja laajasti. Joskus vastauksesta yhteen kysymykseen, olisi ollut löydettävissä vastaus myös moneen muuhun haastattelurunkoon valmistelemaan kysymykseen. Kysyin kuitenkin haastateltavilta pääasiassa kaikki kysymykset, jolloin he voisivat tarkentaa vastauksiaan ja ajatuksiaan vielä paremmin ja oman tulkintani merkitys haastattelutilanteessa väheni.

Haastattelujen aluksi kerroin vielä lyhyesti tutkimusaiheestani ja vastasin kysymyksiin, joita joillain haastateltavilla oli. Kerroin lyhyesti siitä, mistä haastattelussa on kyse, mihin aihealueisiin kysymykseni liittyvät ja miksi itse olen aiheesta kiinnostunut. Korona-pandemian vuoksi päädyin toteuttamaan haastattelut etänä zoom-yhteydellä ja nauhoitin haastattelut. Kävimme aluksi lyhyesti läpi myös esimerkiksi nauhoitteiden säilyttämiseen liittyvät asiat. Joidenkin kanssa keskustelimme myös siitä, että miten tulen käyttämään otteita haastatteluista itse työssäni. Haastateltaville annettiin myös tiedoksi, että voivat keskeyttää haastattelun niin halutessaan. Kukaan ei keskeyttänyt tai

kieltäytynyt haastattelusta. Päinvastoin kaikki ilmoittivat olevansa halukkaita täydentämään vastauksia myöhemmin esim. sähköpostin välityksellä, mikäli siihen tulee tarve. Ajattelen, että haastattelujen nauhoittaminen on saattanut vaikuttaa siihen, etteivät kaikki koulutuksen läpi käyneet olleet yhteydessä haastatteluun osallistumiseksi. (Hyvärinen 2017, 27, 32-33, 39.) Pohdin itse videokuvaamisen ja nauhoituksen merkitystä haastatteluille esimerkiksi jännitystä lisäävästi. Tästä näkökulmasta pyrin erityisen kunnioittavaan kohtaamiseen haastateltavien kanssa ja olen heille kaikille hyvin kiitollinen siihen osallistumisesta.

Hyvä haastattelija osoittaa kuuntelevansa ja myös oikeasti kuuntelee. Hän siis reagoi haastateltavan kertomaan vähintäänkin minimipalautetta antamalla eli esimerkiksi nyökyttelemällä. Parhaimmillaan haastattelu koostuu lähinnä haastateltavan kerronnasta. Huonon haastattelun tunnusmerkkejä ovat useat vuoronvaihdot haastattelijan ja haastateltavan välillä. Hiljaa oleminen ja hiljaisuuden sietäminen ovat haastattelijan olennaisia taitoja. Hänen tehtävänä ei ole odottaa hetkeä, jolloin tehdä seuraava kysymys vaan hänen tehtävänä on kannustaa haastateltavaa kertomaan peilaamalla ja tiivistämällä sekä pyytämällä täsmennyksiä ja esimerkkejä. Kaikki ei selviä kysymällä suoraan. Haastattelijan olisi hyvä mukautua jo ensimmäisestä kysymyksestä lähtien haastateltavan maailmaan ja kieleen. (Hyvärinen 2017, 30; Hyvärinen 2017, 181–182, 184, 188.) Pyrin toteuttamaan haastatteluissa edellä kuvattua hyvän haastattelijan toimintatapoja. Litterointivaiheessa huomasin kehittyneeni haastattelijana loppua kohden. Tämä näkyi esimerkiksi asiakkaiden puheenvuorojen pidentymisellä. Haastattelut toteutuivat aikavälillä 22.12.2020-16.2.2021.

Teemahaastattelu

Laadulliset tutkimushaastattelut ovat usein puolistrukturoituja. Tämä tarkoittaa, että kysymykset ovat pääpiirteittäin kaikille samat, niiden muoto ja järjestys voivat kuitenkin vaihdella. Puolistrukturoidussa haastattelussa vastaukset eivät myöskään ole sidottuja vastausvaihtoehtoihin, vaan haastateltava voi vastata niihin omin sanoin (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47). Tässä tutkimuksessa haastattelumenetelmänä on käytetty teemahaastattelua. Sen perusideana on, ettei haastattelua varten ole määritelty tarkkoja haastattelukysymyksiä vaan keskeisiä teemoja, joita sen aikana käsitellään. Teemat

perustuvat tutkimuksen viitekehukseen, eli siihen mitä tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 116–117).

Haastattelut painottuivat suurimmaksi osin haastateltavien omakohtaisiin kokemuksiin ja heidän tarinaansa liittyen lastensuojelun asiakasvanhemman rooliin (Hyvärinen 2017, 21–22). Pysin antamaan sille mahdollisimman paljon tilaa ja näin uskon saaneeni sellaisia vastauksia, joita haastateltavat ovat halunneetkin antaa ilman että olisin rajannut heidän tilaansa tuottaa tietoa aiheesta. Teemahaastattelu antaa tilaa ihmisten tulkinnoille ja siinä haastateltavien antavat merkitykset ovat keskeisiä, kuten myös se, että ne syntyvät vuorovaikutuksessa (Hirsjärvi & Hurme 2011, 48). Kysymysten valmistelu on tärkeää ja peruskysymykset kannattaa kirjoittaa ylös, vaikka niitä ei sellaisenaan haastattelussa käyttäisikään. (Hyvärinen 2017, 29.) Käyttämäni teemahaastattelun runko löytyy tutkielman lopusta liitteestä 1.

1.1 ANALYYSI

Aloitin haastatteluaineiston analyysin litteroinnilla. Litteroinnilla tarkoitetaan ääni- tai kuvataallenteen muuttamista kirjalliseen muotoon tekstiksi, joka muodostaa tutkimusaineiston. Tutkimuskysymys ja käytettävä analyysimenetelmä määräävät sen, millä tarkkuudella aineisto on litteroitava. Sisällön analyysissä analysoidaan nimensä mukaan sisältöä, jolloin tarpeen on litteroida sanatarkasti kaikki puhuttu, myös tilkesanat. Tarpeen ei ole kuitenkaan välttämättä litteroida äänenpainoja tai taukoja. Litteroinnin laajuus on riippuvainen myös käytettävissä olevasta ajasta ja resursseista. Tutkimuskysymyksestä riippuu myös se, litteroidaanko aineisto kokonaan, vai vain soveltuvien osien. (Ruusuvoori & Nikander 2017, 427, 430–431.) Haastattelujen kestot olivat 00:56:00, 1:45:33, 1:31:21, 2:14:52 ja 1:52:04. Päädyin litteroimaan haastattelut kokonaan, sen sijaan, että olisin pyrkinyt litteroimaan sieltä vain joitain osia. Päädyin tähän siitä syystä, että koin litterointivaiheessa rajauksen tekemisen hankalaksi. Haastateltavat kertoivat asioista ja kokemuksistaan laajasti ja esimerkiksi voimaantumiseen liittyviä asioita ei sanoitettu suoraan, vaan niihin liittyvät tekijät olivat löydettävissä laajemman tarinan sisäلتä. Litterointi on jo tärkeä osa itse analyysiä. Nauhoitettu aineisto pitää sisällään paljon informaatiota ja litterointia tehtäessä saattaakin käsitys haastattelun vuorovaikutustilanteesta tarkentua jokaisella

kuuntelukerralla. (Ruusuvuori & Nikander 2017, 435, 437.) Litteroitavaa materiaalia kertyi yhteensä 102 sivua fontilla Arial 12. Sanoja litteroinnille kertyi 64 641.

Sisällön analyysi

Tutkimuksen tuloksia ei kerrota haastatteluissa suoraan. Aineiston analyysivaiheessa sille esitetään analyyttisiä kysymyksiä, jotta tutkimus antaisi vastauksia niihin kysymyksiin, jotka tutkijaa kiinnostavat tutkimuskysymykseen liittyen. (Ruusuvuori ym. 2010, 9–10, 16.) Lähdin tutkimaan litteroitua aineistoa ja etsimään siitä ensin osallisuuteen ja voimaantumiseen liittyviä ajatuksia ja kokemuksia. Sisällön analyysin keinoin pyritään saamaan tietoa tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa, mutta sen avulla saadaan vain järjestettyä aineisto johtopäätösten tekemistä varten. Analyysin tarkoitus on luoda aineistosta selkeä ja yhtenäinen informaatio. Siinä aineisto ensin hajotetaan osiin, sitä käsitteellistetään ja lopuksi kootaan uudelleen jäsennellyksi loogiseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103, 108–109.) Päädyin merkitsemään jokaisen haastateltavan omalla värillään ja luokittelin otteita haastatteluista eri aihealueiden alle, jotka ovat myös valikoituneet väliotsikoiksi aineiston analyysiosioon. Koska haastattelemani joukko oli niin pieni, niin päätin anonymiteetin suojaamiseksi poistamaan tunnistemerkinnot haastateltaviin liittyen. Päädyin myös muokkaamaan yksittäisiä lainauksia poistaen tai muokaten selkeitä murre sanoja, jotka olisivat voineet johtaa haastateltavan tunnistamiseen.

Johtopäätöksiin olen koonnut tiivistetysti aineiston perusteella tekemän tulkintani vastauksista tutkimuskysymyksiini. Johtopäätöksiin olen myös kuvannut analyysivaiheessa käsittekarttatyyllisesti kokoamani asiakasvanhemman voimaantumista tukevat ja ehkäisevät tekijät, sekä voimaantumista tukevat kokemuskumppanin työskentelyn osa-alueet (Metsämuuronen 2001, 53–54).

4 KOKEMUKSIA KOKEMUSKUMPPANEIDEN OMIEN ASIAKKUUKSIEN TAKAA

Haastattelemieni kokemuskumppaneiden tarinat asiakkuuksien takaa olivat keskenään hyvin erilaisia. Useamman tarinan takaa löytyi kuitenkin erilaisia sairauksia ja sairastamista. Monella haastateltavista oli kokemusta oman mielen järkkymisestä, mm. masennuksesta ja päihderiippuvuudesta, jolla oli vaikutusta heidän omaan toimintakykyynsä ja vanhempana toimimiseen. Kahden vanhemman kohdalla taas mielenjärkkyminen voidaan nähdä seurauksena haastavasta ja kuormittavasta perhetilanteesta. Vanhempien omien sairauksien lisäksi myös haastateltavien lapsilla oli erilaisia sairauksia, jonka seurauksena kahden haastateltavan lapsi oli myös kuollut. Lisäksi osalle haastateltavien lapsista oli neurologisia sairauksia. Kaksi haastateltavaa kertoi myös kokemastaan lähisuhdeväkivallasta.

Kaikilla haastattelemillani kokemuskumppaneilla oli pitkä omakohtainen kokemus lastensuojelusta, kolmella jopa omakohtaista kokemusta asiakkuudesta lapsen roolista käsin. Näihin kokemuksiin mahtui lukuisia kohtaamisia eri ammattilaisten kanssa sekä hyvin erilaisia kokemuksia niihin liittyen. Suurin osa haastattelemistani kokemuskumppaneista kuvasi heillä olevan ”*sekä hyvii että huonoi*” kokemuksia lastensuojelusta. Lapsena lastensuojelun asiakkuuteen liittyi jokaisella oma toive sijoituksesta ja sen toteutuminen. Kokemusten jakautuminen sekä hyviin, että huonoihin liittyi kahdella vastaajalla nimenomaan vanhemman rooliin. Yksi haastateltavista kokemuskumppaneista kertoi hänelle olevan vanhemman roolissa aivan ääripään kokemukset. ”*Siis mul on tostitosi hyviä ja sit mul on myöskin siis ihan hirveitä kokemuksia*”. Hänellä huonoista kokemuksista oli enemmän aikaa, kuin myönteisistä. Kaksi haastateltavaa kuvasi kokemusten olevan ”*päällisinpuolin ihan hyviä kokemuksia*” ja toinen heistä kertoi omaavansa ikäviä kokemuksia vain ikään kuin todistajan roolista käsin.

Lastensuojelun asiakkuuteen päätyminen ei aina tarkoittanut haastateltavien kokemusten mukaan oikeiden palvelujen saamista ja tilanteen muuttumista parempaan suuntaan. Huonot kokemukset liittyivätkin monella haastateltavalla siihen, etteivät he olleet saaneet sellaista apua ja tukea, jota olisivat tarvinneet.

4.1 VOIMAANTUMISEN ESTEET

4.1.1 Ennakkoluulot, pelot ja asenteet

Ensimmäisenä esteenä vanhemman lastensuojelun asiakkuudessa voimaantumiselle oli haastattelujen perusteella ennakkoluulot, joita vanhemmilla voisi lastensuojelua kohtaan olla. Tämä vaikutti estävästi sekä palveluihin hakeutumiseen, mutta myös palvelujen vastaanottamiseen. Pelot liittyivät usein siihen mielikuvaan, että lastensuojelu tulisi valvomaan vanhempien toimintaa ja viemään lapset pois kotoa. ”*Ne mielikuvat mitä mulla oli lastensuojelusta liittyy yleensä semmoisiin johonkin kohulööppeihin, kun lastensuojelu ja tai lastensuojeluviranomaiset on vienyt lapset kotoa ja lapset huutaa ja isät ja äidit möykkää*”. Jollakin tämä oli vaikuttanut siihen, missä vaiheessa palvelua oli lastensuojelusta ylipäättään lähdetty hakemaan. Yhteydenoton tekeminen oli tästä syystä hankalaa. Kun avun hakeminen pitkittyi, myös avun saaminen hankalaan tilanteeseen kesti kauan. Toisaalta haastateltavat kertoivat myös jättäneensä pyytämättä apua jo lastensuojelun asiakkuudessa ollessaan, koska pelkäsivät myös tässä tilanteessa pakkotoimien mahdollisuutta. Haastateltavat kuvasivat varsinkin väsyneenä, uupuneena ja avun tarpeessa olevana vanhempana erilaisten pelkojen syntyvän herkemmin.

Pakkotoimien pelkäämisen lisäksi ennakkoluulot voisivat koskea myös erilaisia palveluja ja tukitoimia. Eräs haastateltava kertoi hänellä olleen vahvat mielikuvat siitä, että millainen paikka perhekuntoutuskeskus on, eikä mielikuvan mukainen paikka ja palvelu tuntunut mielekkäältä. ”*Mä näin semmosen vanhanaikaisen sairaalan pitkän käytävän, missä on ovia ja kameroita joka puolella .ja mähän olin et minähän en sinne mene.*” Hän kertoi kuitenkin loppujen lopuksi ottaneensa vastaan kyseistä palvelua ja sen osoittautuneen hyväksi ja toimivaksi heidän kohdallaan ja perheen saaneen sieltä paljon apua. Mielikuva ei vastannut todellisuutta.

Ennakkoluuloja kuvattiin olleen paitsi asiakasvanhempien taholla, myös lastensuojelun työntekijöillä. Yksi haastatelluista kokemuskumppaneista kertoi, että hänen oman lapsensa lastensuojeluasiakkuuden aikana työntekijöillä oli käytössä äidin omat lastensuojeluaikaiset asiakirjat. Hän kertoi, että niiden perusteella tehtiin johtopäätöksiä nykytilanteesta ja ne vaikuttivat päätöksiin joskus liikaakin. ”*Aika paljon on hyödynnetty sitä mun pohjaa siis siinä mielessä, et on automaattisesti ajateltu, et mä oon siirtänyt ne siihe lapseen.*” Haastateltava kertoi ymmärtävänsä syyt ja perusteet

hänen tietojensa käyttöön. ”*Mikä kyl voi olla yks vaihtoehto, mut useimmiten me toimitaan siten kun kun tota ollaan niinku saatu itte.*” Mutta koki kuitenkin niiden vaikuttaneen asiakkuudessa tehtyihin ratkaisuihin liikaa. Hän esimerkiksi kuvasi ja kertoi, että kuinka nämä aiemmin tehdyt kirjaukset vaikuttavat enemmän kuin se, mitä hän teki tässä hetkessä vaikuttaakseen lapsensa ja perheensä tilanteeseen. Tilanteessa asiakas koki aikaisempien asiakirjojen painaneen lastensuojelun palveluja myönnettäessä enemmän, kuin työskentelyn, jota hänen kanssaan oli eri sosiaalipuolen toimijoiden kanssa tehty nykyhetkessä. Hän kertoi olleensa perheensä kanssa kuntoutuksessa, josta oli loppulausuntona saanut runsaasti positiivista palautetta ja suosituksen perhekuntoutuksen jatkolle. ”*Oli nähty perhekuntoutuksessa, et me hyödytään ja me osataan ja.. ja.. ja.. perheet niinko voi tosi hyvin.*” Tästä huolimatta hän kertoo lastensuojelun päätyneen äkillisiin ratkaisuihin vastoin hänen tai lapsen toivetta ja tahtoaan. Nämä ratkaisut perustuivat psykiatrian lausuntoihin, jotka olivat pohjautuneet myös paljon vanhemman omaan lapsuuden aikaisiin teksteihin. Haastateltava kertoo ratkaisujen tulleen täytenä yllätyksenä ja siksi sitä ollut vaikea sisäistää. ”*Ja mä en voinut ymmärtää sitä.*” Tämä vaikuttanut toki myös siihen, että lastensuojelun päätöstä ollut vaikea hyväksyä. Vanhojen asiakirjojen ja toisen viranomaisen lausunnon merkityksen korostuminen aiheutti oman merkityksellisyyden heikkenemistä ja voimakasta osattomuuden tunnetta.

4.1.2 Osattomuus

Nähdyksi ja kuulluksi tulemisen puute

Yhtenä osattomuuteen liittyvänä kompastuskivenä osa haastateltavista kuvasi avuntarpeen tunnistamisen vaikeutta, johon liittyi vanhemman kuulluksi tulemisen puute. Vaikka vanhempi olisi itse pyrkinyt tuomaan avun tarvetta aktiivisesti esiin, ei perheen avun tarpeet tulleet aina riittävästi näkyviksi. Lastensuojelun lisäksi vastaavaa puutetta esiintyi myös muussa järjestelmässä, joka ei tällöin myös osannut ohjata ja auttaa perhettä avun piiriin. ”*Mä yritin kyl tuoda näkyväksi sitä itse... Hain itselleni apua ja pyysin apua. Mut vasta sitten niinku tää nuorin, sehän oireili niin paljon, että neuvolan työntekijä teki lastensuojeluilmoituksen.*” Kotitilanne saattoi haastattelujen perusteella kuvautua hyvin kaoottiseksi ja lapsia vakavasti vahingoittavaksi, mutta vanhemman kertomaa ei heidän kertomansa mukaan otettu aina todesta, eikä heitä uskottu. Varsinkin vanhemman jaksamiseen tarvitsema apu jäi usein tunnistamatta ja

kuulematta. Vasta kun joku viranomainen huolestui lapsen tilanteesta, saattoivat vanhemmat nousta esiin myös avun tarvitsijoina.

Kaksi vanhempaa kuvasi tilannetta, jossa viranomaiset eivät tunnistanee avun tarvetta, vaikka he sanoittivatkin perheen tilanteen vaikeutta eri tahoille ja eri yhteyksissä. ”*Mä koin sen näin jälkikäteen, että tuota se jäi aika ohueksi koska, se on vähän meillä suorittaja äideillä ja tämmösillä niin sanotusti pärjäävillä äideillä et kun ne ei niin kaikki näy välttämättä sitten niin niin että kyllähän tuo toimii, ja on eihän siinä ole mitään.*” Kaksi haastateltavaa koki pärjäävän ja ulkoiselta habitukseltaan siistin ja huolitellun olemuksensa vaikeuttaneen avun tarpeen tunnistamista. Heidän haastatteluissaan tuli esiin se, että mikäli äiti sanoitti väsymystä tai loppuun palamista, mutta ei näyttänyt siltä miltä ehkä yleisen käsityksen mukaisesti väsynyt ihminen näyttää, jäi tarve tunnistamatta. Eli mikäli vanhemman kertomus ja työntekijän havainto olivat ristiriidassa, sai työntekijän havainto suuremman painoarvon ja asiakasvanhemman kokemus kuulluksi tulemisesta jäi toteutumatta. Tällöin myös avun saaminen pitkittyi, eikä sitä kyetty tarjoamaan oikea-aikaisesti. Joskus tilanne oli ehtinyt kriisiytyä, eikä esimerkiksi lapsen sijoitukselta voitu välttyä. ”*Et hän olis tarvinnu sitä niinku paljon aikaisemmin ja me oltais kaikkia näitä näitä tukitoimia tarvittu paljon aikaisemmin.*”

Haastatteluissa kuuluu toive siitä, että työntekijän on työssään osattava huomioida myös asiakkaan sanaton viestintää, tehtävä tulkintoja ja otettava niitä puheeksi asiakkaan kanssa, jotta asiakas tulisi kohdatuksi ja kuulluksi kokonaisvaltaisesti. Lisäksi tärkeänä koettiin se, että työntekijä pyrkii ymmärtämään perheen tilannetta kokonaisvaltaisesti ja näkemään asioita perheen eri jäsenten näkökulmasta. ”*Et et tota, et ne tavallaan, koko ajan on, on niinku, ei ole tullut silleen ymmärretyksi.*”

Kuulluksi tulemisen kokemukseen vaikutti haastattelujen perusteella joskus myös se, miten sosiaalityöntekijä haki tietoa perheestä. Esimerkiksi psykiatrian mielipiteillä ja lausunnoilla nähtiin olevan hyvin suuri vaikutus asiakkuuteen ja tukitoimelle. Psykiatrian nähtiin usein sanelevan sitä, miten lastensuojelu perheen kanssa työskentelee ja millaisia palveluja perheelle myönnetään. Yhdellä haastateltavalla oli kokemus siitä, että se oli ollut hyvä asia, sillä hän oli vanhempana tullut kuulluksi ja nähdyksi psykiatrialla. Tämä näkemys välittyi myös lastensuojeluun ja tällöin perhe sai heille paremmin sopivan avun, eikä asioista tarvinnut enää ”vääntää”. Usein

mielipiteiden ollessa ristiriidassa ammattilaisten näkemys ohitti vanhemman ja perheen näkemyksen. Yksi haastateltavista kertoi kokeneensa, että psykiatria ikään kuin sanelee ja määrittelee suurelta osin lastensuojelun työtä ja lastensuojelussa tehtäviä päätöksiä. ”*Ni ne on tosi vahvaa tukee sil sosiaalil ja sosiaali pystyy sitä kaut sit hyödyntää taas halutessaan kun niil on se valta näkemään sit mikä sil lapsel on parhaaks.. ja siin ei oo mitää tekoo sil yhteistyöl sen vanhemman kans.*” Haastateltavan oman kokemuksen mukaan lastenpsykiatrian mielipiteellä on suurempi merkitys, kuin vanhempien kanssa tehdyllä yhteistyöllä ja niin katsoessaan sosiaalityössä pystytään arvottamaan lastenpsykiatrian antaman lausunnon merkitystä. Toisella haastateltavalla oli samantyyppinen kokemus päihdepalveluista. ”*He ovat niinku lastensuojelun kanssa hirveen, hirveän paljon tekemisissä, mutta enemmän juuri semmosessa niinku kontrolli ja sanktio.*” Vanhempien kuuleminen ei tällöin ollut toteutunut riittävästi, eivätkä vanhemmat kokeneet, että heidän kanssaan olisi juurikaan pyritty yhteistyöhön.

Toisaalta yksi haastateltava kertoi, että oli joutunut itse hankkimaan tietoa lastensuojelulle, sillä sieltä ei oltu sitä kattavasti tehty ”*Ja sitten sitä olisin toivonu, että että niinko, että sitä tietoa olisi hankittu, että nyt tuntuu, että se on jääny niinku mun vastuulle.*” Hän kertoi kokeneensa joutuvansa hankkimaan ja tuottamaan lastensuojelulle tietoa eri palavereihin liittyen, mutta myös liittyen akuutteihin kriisi- ja päätöksenteko tilanteisiin, jossa koki lastensuojeluviranomaisten tekevän päätöksiä liian kapeisiin tietoihin pohjautuen. Hän kertoi, että keskittyminen tiedonhankkimiseen söi hänen omaa mahdollisuuttaan kuntoutumiseen ja niiden asioiden työstämiseen, miksi tilanteeseen oli jouduttu. Hän kertoi systemaattisesti olleensa yhteydessä lasten eri viranomaisiin lasten elämässä ja pyytäneen heiltä lausuntoja ja arviota lasten tilanteesta. Kahdella haastateltavalla oli kokemusta siitä, että mikäli perheellä oli joko päihdepalvelujen tai psykiatrian asiakkuus, katsottiin perheen tilannetta usein kapeasti vain tämän ongelman ja leiman kautta. Leiman aiheuttama mielikuva vähensi haastateltavien mukaan sosiaalityöntekijän halukkuutta hakea tietoa muualta. ”*Koska yhtään lastensuojeluilmotusta ei koskaan tän kuluneen kuudentoista vuoden aikana ei ole mennyt päiväkodista, koulusta, terveydenhuollosta, ei mistään. Elikkä ne kaikki ilmoitukset ni on tullut sieltä mun korvaushoidosta. Niin mua niinku loukkasi, harmitti ja ja niinku suorastaan niinku raivostutti se, että lastensuojelu katsoo, että he voi tehdä näin radikaaleja päätöksiä ilman, että he oikeasti.*” Tämä tuntui haastateltavasta epäreilulta, sillä lasten tilanteesta koettiin parhaiten olevan tietoa niillä henkilöillä,

joiden kanssa lapsi viettää arjessa paljon aikaa. Kasvatusalan ammattilaisten näkemystä ei oltu kysytty, eikä siitä oltu lähtökohtaisesti kiinnostuneita. Myös tämä vaikutti osallisuuden kokemukseen, sillä haastateltava koki, ettei perhe ollut tullut tällöin kokonaisvaltaisesti nähdyksi.

Leimaantumisen kuvattiin vaikuttaneen auttamissuhteen lisäksi palvelujen saamiseen ja niihin ohjautumiseen. ”*Mä koen että kun on niinku niin sanottu päihdeperhe, niin se leimaa tosi voimakkaasti.*” Leimaantumisen kuvattiin vaikuttaneen niin, ettei asiakkaan yksilöllisyys ja yksilöllinen tilanne tullut huomioiduksi, vaan työskentelyä ohjasi ja määritteli enemmän työntekijän käsitykset siitä, millainen käsitys hänellä oli perheistä, joissa vanhemmilla on päihteiden ongelmakäyttöä.

Sen lisäksi, että asiakkaan taustalla olevat haasteet ja problematiikka vaikutti leimaavasti, myös asiakkaasta aiemmin tehdyillä kirjauksilla saattoi olla kohtaamisissa kohtuuttoman suuri painoarvo. Yksi haastateltava kuvasi tilannetta, jossa oli vaihtanut asuinpaikkakuntaa ja asioi ensimmäistä kertaa uuden sosiaalityöntekijän kanssa. Haastateltava kertoo sosiaalityöntekijän todenneen hänelle ensitapaamisessa, että mikäli tilanne perheen kohdalla jatkuu ennallaan, niin uudella asuinpaikkakunnalla reagoidaan sijoittamalla lapset. ”*Se oli niinku se lähtökohta ja mä aattelin itsekseni, että voi luoja, et nää ihmiset ei tiedä minusta mitään ja tämä on se ensimmäinen asia mitä he sanoo.*” Haastateltavan kertomuksessa kuvautui kokemus siitä, ettei asiakas itse tullut kuulluksi ja nähdyksi, vaan työntekijä muodosti asiakkaasta ja perheen tilanteesta vahvan käsityksen ja kuvan toisen kirjoittamien raporttien ja tietojen pohjalta. Haastateltavan itsensä ääni jäi kuulumattomiin ja jäi vaikutelma, ettei sitä edes haluttu kuulla. ”*Että oon joutunu tosi paljon taistelemaan siitä kuulluks ja nähdyks tulemisesta.*”

Myös erilaisten palvelujen kerrottiin rakentuneen hyvin kapeiksi ja perheen päähaasteen määrittelevän pitkälti sitä, mitä apua he saavat, vaikka palvelun tarve voisi olla jotain hyvin erilaista. Kaksi haastateltavaa kuvasi niin, että nämä tietyille asiakasryhmille tarkoitetut palvelut eivät välttämättä joko sovellu kaikille, ole hyödyllisiä tai ne eivät tarjoa riittävää tukea perheen kokonaistilanteen näkökulmasta. Toisaalta myös tietyille asiakasryhmille räätälöidyt palvelut voivat toimia edelleen leimaavina. Yks haastateltava kuvasi varsinkin ”*päihdeperheille*” tarkoitettujen tukipalvelujen olevan muita palveluja enemmän valvontaa ja kontrollointia sisältäviä. Tämä kuvautui heikentävän edelleen kuulluksi ja autetuksi tulemisen kokemusta. Haastateltava muun

muassa kertoi, että kuinka koki loukkaavana erilaiset dokumentoinnin tavat, jotka vahvistivat leimaavuuden kokemusta. *”Että ne alko ne tekstitki ne epikriisit alko usein niin, että lapsessa ei havaittu mustelmia.”*

Yhteistyön ja valinnanmahdollisuuden puute sekä kontrollointi

Vanhempien haastatteluissa kuului toisaalta myös osattomuuden kokemuksia, vaikka heidän mielipidettään olisi kysytty ja heidät olisi työskentelyssä kohdattu arvostavasti. Tällöin tulkintani mukaan asetelmassa näkyi sosiaalityöntekijän ja asiakasvanhemman välinen valtasuhde, jossa vanhempi koki velvollisuudekseen tietyllä tapaa hyväksyä ehdotettuja asioita ja tukitoimia, vaikka ei olisi ymmärtänyt niiden tarkoitusperiä tai ajatellut niitä perheelleen sopivina. *”Mut mä en ihan ymmärtäny mikä se pointti siinä oli. Et mä olin ihan super hyper väsynyt ja mä oisin oikeastaan niinku tarvinnut jotain ihan muuta tukea... ja sit mä niinku kauniisti sanoin et joo et en mä tiiä et onks siit oikeen apuu, mut ei siit haittaakaan oo ja tieks kun yritän olla kohtelias. Ja sit mä kuitenkin meinaan niinku romahtaa.”* Toinen haastateltava sanoitti suoremmin kokemustaan palvelun vastaanottamisen velvollisuudesta. *”Jouduin suostumaan tämmöseen perhetyöhön.”*

Yksi haastateltava kertoi tilanteesta, jossa koki hänen olevan tarpeen ottaa vastaan tarjottua palvelua, vaikka koki sen pikemmin rasitteeksi kuin avuksi. Hän kertoi päätökseensä vastaanottaa palvelua vaikuttaneen sen, ettei hän halunnut vaikuttaa vastahakoiselta, vaan halusi osoittaa olevansa yhteistyökykyinen. Toisaalta vaakakupissa painoi ajatus siitä, että mikäli ei ota vastaan tarjottua apua, niin vaikuttaako se avun saamiseen jatkossa. *”Niinku järkeilin niin, et ku on hyvä vastaanottaa kaikki semmonen palvelu mitä meille tarjotaan, etten mä anna sellasta kuvaa, et mä olen nyt jotenkin vastahakoinen tai ylimielinen ja sit mä kuitenkin valitan sitä väsymystäni.”* Haastateltava kuvasi kuitenkin samalla oman jaksamisensa suhteen olleen äärirajoilla ja palvelun tuntuneen epäsovivalta. *”Niinku sellanen olo et räpiköi niinku nenä juuri ja juuri merenpinnan ylä, vedenpinnan yläpuolella ja sitä räpiköintiä on ollu niinku vuosia.”* Myös toinen haastateltava kuvasi hänellä asiakasvanhempana olleen velvollisuuden ottaa vastaan tarjottua apua, vaikka se ei olisi hänen mielestään toimiva ollutkaan. *”Et se oli vähän niin, että jos mä en suostunu sitä apuu ottamaan, mitä mulle tarjottiin, niin sitten mä en saanu mitään apua.”* Hän sanoitti suoraan kokemustaan siitä, että mikäli tarjottua apua ei suostunut ottamaan vastaan, niin sai jäädä ilman apua.

Kun avunpyynnöistä huolimatta ei oikeanlaista apua saa, tuntuu myös se pahalle ja vaikuttaa negatiivisesti uskoon asioiden muuttumiseksi. ”*Niin niin sit se tuntuu niin sellaselt lohduttomalta, se on varmaan oikea sana.*” Toinen haastateltava kuvasi sen tuntuneen pakotteelta, eikä hänelle sen vuoksi välittynyt käsitystä siitä, että hänen perhettään olisi haluttu aidosti auttaa. ”*Mä koin, että mua ei täällä niinku kuultu, ei nähty, ei ei haluttu auttaa.*” Hän kertoo kuitenkin vastaanottaneensa kyseistä apua ja saaneen myöhemmin paremmin itselleen sopivan avun, kun tämän palvelun toteuttajat olivat ensin tulleet siihen johtopäätökseen, ettei heidän työskentelynsä ole tarkoituksen mukaista. Tällöinkin kuitenkin kokemus oli se, ettei vanhemman kokemuksella ja mielipiteellä ole yhtä lailla merkitystä, kuin ammattilaisten näkemyksellä. Näen haastattelujen perusteella riskinä olevan, että jo valmiiksi väsynyt vanhempi uuvutetaan epäsopivilla sosiaalityön palveluilla, jolloin uhkana on tilanteen huononeminen entisestään.

Osattomuuden kokemukset tulivat haastattelujen puheissa esiin myös vanhempien mielipiteiden kysymättä jättämisenä. ”*Niinku he päätti ja he oletti asioita ja näin, et se oli niinko sillon mul ei ollu mitään vaikutusvaltaa mihinkään.*” Kokemuksia oli myös siitä, että heidän mielipiteidensä esittämistä oli lastensuojelusta rajattu, eikä sille oltu annettu tilaa. ”*Niin lastensuojelu ilmotti, että jos sä et nyt lopeta tota, niin niin sitten poikasi ei ainakaan pääse tukiperheeseen.*” Kolmella haastateltavalla oli kokemusta siitä, että heidän elämäänsä koskevia päätöksiä oli tehty, tai niitä uhkailtiin tehtäväksi ilman aktiivista pyrkimystä yhteistyöhön vanhemman kanssa. Avohuollon palvelut olivat tällöin koettu vahvasti kontrolloinnin ja valvonnan keinoina. Päätökset tukitoimista ja palveluista ikään kuin saneltiin ylhäältä alaspäin ja ne oli pakko vastaanottaa.

Haastatteluissa tuli esiin, että kaikkein vaikeimpia hetkiä lastensuojelun asiakkuudessa vanhemman roolissa olivat olleet ne hetket, jolloin lastensuojeluviranomainen on päätenyt tekemään ratkaisuja, joita vanhempi ei ole kyennyt ymmärtämään ja joihin heidän mielipidettään ei ole riittävästi kuultu. Kokemuskumppani esimerkiksi kertoi, ettei ole lastensuojelulle katkera tai vihainen varsinaisesta huostaanotosta, vaan siitä, ettei tilanteessa viranomaiset olleet pyrkineet yhteistyöhön hänen kanssaan. ”*..siitä tyylistä, millä tavalla se tehtiin. Koska mä oon ain ollu kuitenkin äiti mikä on kyenny hyvään yhteistyöhön.*” Haastattelujen kautta syntyi kuva siitä, ettei vanhemmille ole aina riittävän hyvin pyritty perustelemaan ja selittämään asioita. Lastensuojelun tekemät

yllättävät ja äkilliset päätökset olivat jättäneet haastateltaviin jälkensä ja vaikuttaneet asiakkaiden ja työntekijöiden väliseen luottamussuhteeseen voimakkaasti. Tämä saattoi johtaa myös asioiden salaamiseen ja avuntarpeen piilottamiseen.

Kun lastensuojelun vallankäytön perusteita ja syitä on ollut vaikea ymmärtää ja hyväksyä, on sillä voinut olla heikentävä vaikutus vanhemman toimintakykyyn. Vanhemman toimintakyvyn laskulla on huostaanottotilanteessa ollut taas moniulotteiset vaikutukset perheeseen. ”*Sit siinä kävi vielä niin että mul oli vuokra asunto, mul oli neljä huonetta ja keittiö. Enhän mä voi jäädä siihe mul katkes tuet, asumistuet, lapsilisät, elatustuet, mul tuli karenssi ku mä en pystyny käymään töissä.*”

Ulkopuolelle ja yksin jääminen

Yksi haastateltava kuvasi jääneensä lapsensa huostaanoton tekemisen jälkeen täysin ilman apua ja tukea. ”*Tai se, et mulla oli se yks laps eikä kukaan sen jälkeen kysynyt et miten mä voin tai, tai onko mun niinko kaikki, kaikki hyvin. Että sen jälkeen se huoli loppu periaatteessa sitte perhees siin kohtaa siihe, mikä mun mielest on jäänyt niinko kaikista eniten.*” Hän kuvasi tilannetta, jossa asiakkuudessa oleva lapsi oli huostaanotettu ja hänen omat voimavaransa olivat loppu. Vanhempi koki jääneensä yksin ja vaille tukea, vaikka koki siinä vaiheessa tarvinneensa sitä kaikkein eniten.

Haastattelemani kokemuskumppani kertoi, että kun hänen oma toimintakykynsä laski, vaikutti se myös lapseen negatiivisesti. ”*Et koti häviää, vanhemmat häviää, kaikki häviää, sisarukset häviää ja... Et vaiks kuin paljo sanotaan et, et huostaanotto turvaa sisaruste näkemisen. Joo se turvaa silloin, jos vanhempi on itse aktiivinen.*” Koska hän ei kyennyt itse olemaan aktiivinen ja toimiva vanhempi, huostaanotetun lapsen suhteet katkesivat niihin sisaruksiin, jotka eivät olleet lapsen täyssisaria. Hän kertoi kokemuksestaan, että vanhemman tulee itse olla aktiivinen lapsen läheissuhteiden säilyttämiseksi. Mikäli vanhempi ei siihen pysty, menettää lapsi osan läheisverkostostaan.

Vaikka vanhempi ei itse olisi kyennyt ymmärtämään lastensuojelun ratkaisuja, niin samalla eli viranomaisten taholta odotus siitä, että vanhempi osoittaa lapselle tukea tilanteessa omista tunteistaan ja ajatuksistaan huolimatta. Tämä ei aina kyetty saavuttamaan ainakaan tapauksessa, jossa vanhempi kuvasi hyvin puutteellista yhteistyösuhdetta lastensuojeluviranomaisiin. Tällöin saattoi käydä niin, ettei myöskään lapsi kyennyt hyväksymään tilannetta ja kiinnittymään sijaishuoltoon. Näin lapsi jäi

oman vastustuksensa vuoksi ilman tukea, jota olisi tarvinnut, eikä lastensuojelun sijoitus näin kyennyt palvelemaan tarkoitustaan.

Haastateltavat toivat haastatteluissa monesti esiin perheen ja läheisten merkitystä lapselle sijoituksen aikana, mutta myös sen jälkeen. *”Ja ja ehkä se et. et, et muistetaa ain, et perhe on kuitenkin siel sitte se mihi se laps jää.”* Sijoitettu lapsi tulee aina kuulumaan perheeseensä, myös sen jälkeen kuin sijoitus päättyy ja kun lastensuojelu hänen elämästään syystään tai toisesta poistuu. Siksi on hyvin merkityksellistä, että millaista apua ja tukea perhe saa. Näen lapsen kuuluvan perheeseen tietyllä tapaa myös silloin, vaikka suhteet katkeaisivat. Tästä syystä haastatteluissa tuli esiin vanhempien osallistamisen ja heidän kanssaan työskentelyn tarve. Eräs haastateltava kuvasi täysi-ikäistymisensä jälkeen hänen jääneen ikään kuin tyhjän päälle, kun häneltä puuttui perhe, jonka luokse olisi voinut sijoituksen jälkeen palata. Hänellä jatkui sosiaalihuollon palveluja ja apu, mutta hänen kuvaamanaan tuli esiin, ettei se ole riittävää. Myös siksi lapsen ja tämän perheen välisiin suhteisiin tulisi kiinnittää erityistä huolta ja varmistua siitä, että perheellä on riittävä apu, vaikka lapsi olisi sijoitettuna.

Yksi haastateltava kertoihin, ettei lapsen sijaishuollon aikana pohdittu riittävästi sitä, että miten perhettä tuetaan ja kuntoutetaan. Hän kuvasi lastensuojelun ikään kuin unohtaneen heidät siinä vaiheessa. *”Mä pyysin kakstuhattaneljätoist vanhemmuude asiakassuunnitelmaa, ni se sit tehtii ku mä sitä pyysin.”* Haastateltava kuvasi sitä, että saadakseen vanhempana apua ja tukea oman sekä muun perheen tilanteen kohenemiselle hänen piti itse olla valveutunut ja aktiivinen. Hän kertoi kokeneensa, ettei lastensuojelussa tehty aktiivisesti yhteistyötä hänen kanssaan, jotta olisi voitu aikaansaada tilanne, että lapsi olisi kotiutunut. Hän kertoi kokeensa koko aiheen ohitetun ja asiakassuunnitelman jälleenyhdistämiseen liittyvään kohtaan kirjatun toistuvasti, että *”ei ajankohtainen”*. Asiaa ei perusteltu tai käyty läpi, eikä vanhemmalla ollut tietoa siitä, että mitä pitäisi tapahtua tai mitä hänen pitäisi tehdä, jotta se olisi ajankohtaista.

Vanhempien tukeminen lastensuojelussa nähtiin erittäin tärkeäksi koko lastensuojeluasiakkuuden ajan. *”Olisin kaivannu, että se olis aikasemmassa vaiheessa niinku oivallettu, että kaikki mitä panostetaan minuun on suora ni vaikutus näihin lapsiin.”* Kaikki vanhemmat toivat esiin sitä, että heidän saamansa tuki auttoi ja olisi

auttanut heitä jaksamaan ja toimimaan parempina vanhempina. Jotta oikeanlaisia apu- ja tukitoimia vanhemmille löytyy, edellyttää se hyvää ja toimivaa yhteistyö- ja vuorovaikutussuhdetta vanhemman ja työntekijän välillä. Tämä ei kuitenkaan aina toteutunut. Toimiva ja luottamuksellinen yhteistyösuhde olisi voinut aikaansaada tilanteen, jossa vanhempi olisi voinut avoimesti ja rehellisesti tuoda esiin omia haasteitaan ja saada tätä kautta niihin apua ja lisää ymmärrystä itseään ja omaa toimintaansa kohtaan. ”Niin jos me oltaisiin tällasia asioita ja niiden niinku taustasyitä, ni voitu käydä läpi ja sitä kautta olis sitten ehkä löytyny niinku niitä kohdennetumpia apuja.”

4.1.3 Rakenteelliset ongelmat

Kiire

Voimaantumisen yhtenä esteenä voi haastattelujen perusteella nähdä olevan työntekijöiden kiireen. Yksi haastateltava kuvasi erilaisia moniammatillisia palavereja järjestetyn, ei heidän perheensä parhaaksi, vain viranomaisten mielenrauhan saamiseksi. Tämä tapahtui siitä syystä, ettei viranomaisilla ollut aikaa tutustua heihin itse. Hän kuvasi oman roolinsa näissä olevan toimia raportoijana sen sijaan, että olisi ollut yksi yhteistyökumppani. Hän kertoi, ettei ole kokenut viranomaisten aina tutustuneen edes omiin muistiinpanoihinsa tai palveluntuottajilta tullessiin raportteihin. Tähän liittyen kärsi myös asiakasvanhemman kokemus osallisuuden toteutumisesta, sillä hänen yksilötapaamisensa sijaan tapaamisessa oli tärkeää olla myös ammattilaisia ja ammattilaisten tietäminen nousi hänen oman tietämisensä yläpuolelle.

Myös muutoksella ja tavoitteiden saavuttamisella oli haastattelujen perusteella kiire ja myös se söi vanhempien voimaantumista. Yksi haastateltavista nosti esiin sen, ettei lastensuojelussa pitäisi aina välttämättä pyrkiä väliaikaiseen ja lyhytkestoiseen tukeen. Hän kertoi omalta kohdaltaan toivovansa hyväksi koetun tukitoimen jatkumista pitkään, sillä syy miksi tukitoimi on myönnetty, ei ole muuttuvainen. Palvelujen väliaikaisuuden korostaminen kuvautui stressaavaksi. Hän kertoi kokemuksestaan palvelujen pitkäaikaisuudesta, sen voivan joskus olla kirjattuna myös huostaanotto asiakirjoihin yhdeksi perusteluista. ”Nois huostaanotois näkee niinku sen et, et perhe on saanut jo näin kauan lastensuojelun tukea ennaltaehkäisy, ehkäisevästi ja siitä ei ole ollut merkittävää hyötyä.” Vanhemman puheesta kuvautui vaatimus tavoitteiden saavuttamiselle, eikä tilanteen säilyminen ennallaan näyttäytyntynyt riittävänä. Puheessa

kuului myös huoli ja kokemus palvelun myöntämisestä uudelleen, mikäli tavoitteiden saavuttaminen ja tilanteen koheneminen ei ollut toteutunut.

Työntekijöiden puutteellinen tietotaito

Kahden haastateltavan kuvauksissa tuli esiin myös lastensuojelun työntekijöiden tiedon ja osaamisen puute voimaantumisen estävänä tekijänä. Toinen näistä haastateltavista kuvasi päihteiden käyttönsä liittyneen paljon varmistelua ja tarvetta erilaisille palaverille siksi, että työntekijät saisivat lisää tietoa ja tarvitsemaansa mielenrauhaa. *”Että ku lastensuojelulla on niin vähän tietoa korvaushoidosta ja sen toimintamalleista ja myöskin niinku ylipäänsä eri, eri päihteistä.”* Haastateltava kertoo kokemuksestaan, että lastensuojelussa on päädytty tekemään hätäratkaisuja tiedon ja osaamisen puutteen vuoksi, eivätkä ne aina olleet suhteessa tapahtuneeseen. *”Niin mun mielestä ne toimet mitä tehtiin, oli niin kun aivan hurjan mittavat siihen niinku tapahtuneeseen nähden.”* Haastateltava kertoo hänellä olleen myös kokemuksen siitä, että kun työntekijöillä on tietoa, niin hätäratkaisuihin ei ole tarvinnut päätyä. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, ettei asiaan olisi puututtu ja muutosta tilanteeseen vaadittu.

Toinen haastateltavista kuvasi lastensuojelusta puuttuvan tarvittavaa neuropsykiatrista osaamista. *”He ei oikein osannu suhtautuu mejän lasten käytökseen, et se helposti nähtiin sellasena niinku moraalisenä ongelmana niinku tai tällasena niinku et, huono käytös, tuhma lapsi.”* Mikäli osaamisen taso olisi ollut erilainen, olisi avun tarve voitu havaita aiemmin, sekä sen pohjalta räätälöidä lapsille ja perheelle paremmin sopiva apu ja tuki. *”Ni siitä vaan puhuttiin siellä, et kun täytyy olla ne rajat. Ja mä muistan sen turhautumisen määrän mä ihan niinku, niinku musta tuntu et mä valahdin sinne jonnekin maan rakoon ku mä tajusin, et mä en tuu niinku nyt ollenkaa kuulluksi.”* Haastateltava kertoo, ettei hänellä myöskään itsellään ollut tuolloin ymmärrystä siitä, että mitkä asiat lapsen käytöksen taustalla vaikuttavat. Vanhemmalla oli tilanteessa huoli omasta lapsestaan ja hän toivoi saavansa lisää tietoa siitä, miksi lapsi käyttäytyi niin kuin käyttäytyi. Kun hän sai toistuvasti kuulla niitä ohjeita, joiden noudattaminen ei kuitenkaan toiminut, vaikutti se edelleen hänen jaksamiseensa vanhempana ja heikensi hänen itsetuntoaan ja sai tuntemaan vanhempana epäonnistumista ja huonommuutta. *”Mulle tuli silloin jo se kokemus, et mä oon huono äiti et enks mä nyt osannukkaan.”*

Yksi haastateltava kertoi myös, ettei työntekijöillä ole aina riittävästi tietoa palveluista, joita he perheelle myöntävät, esimerkiksi erilaisista kuntoutuspaikoista.

Työntekijöiden vaihtuminen

Työntekijöiden vaihtuvuudella oli haastattelujen perusteella myös vaikutusta siihen, miten lastensuojelu pystyi tukemaan vanhemman voimaantumista lastensuojeluprosessin aikana. Mikäli lastensuojelun työntekijällä ei ollut tietoa siitä, että kuka ja millainen henkilö vanhempi on ja mitkä ovat hänen taitonsa ja avun tarpeensa, ei työntekijä tällöin myöskään kyennyt haastattelujen perusteella tukemaan vanhemman voimaantumista. Tulkitsen haastateltavan kertomuksesta tämän saaneen suuremman painoarvon ja merkityksen kuin työntekijällä olleella tietotaidolla.

Työntekijöiden vaihtuvuudella kuvautui olleen vaikutusta luottamussuhteen syntymiselle, perheen tilanteesta selvillä ja ajan tasalla olemiselle sekä asiakkaiden tuntemiselle. Toisaalta työntekijöiden vaihtuminen oli joskus myös merkinnyt hyvää, sillä toisten työntekijöiden kanssa tuli paremmin toimeen kuin toisten. Yksi asiakas kuvasi osan työntekijöistä olleen esimerkiksi vaikea asioida hänen kanssaan, koska hän on vaatinut asioiden selvittämistä ja perustelemista. *”Nykyinen sosiaalityöntekijä alkaa ehkä vähitellen ymmärtää, että ei mun tarkotus ei ole kiusata häntä, vaan pitää niistä oman, omista ja oman perheeni oikeuksista kiinni.”* Hyvän ja toimivan yhteistyösuhteen luomisen esteenä vaikutti voivan siis olla myös se, että työntekijä kokee asiakkaan tietyllä tapaa uhaksi sen lisäksi, että asiakas kokee työntekijän näin.

Väliin putoaminen ei kenenkään asiakas

Kun asiat yhden lapsen kanssa alkoivat selkiintyä ja lapselle löytyi käyttäytymistä selittävä diagnoosi, ei viranomaiset kuitenkaan siitä huolimatta kyenneet aina tunnistamaan riittävästi koko perheen avun ja tuen tarvetta. Yhden haastateltavan vanhemman perheelle apu tuli vain diagnoosin saaneelle lapselle vammaispalvelun kautta. Tämä ei kuitenkaan riittänyt helpottamaan monilapsisen perheen arkea riittävästi, sillä avun tarvetta oli myös muilla lapsilla ja vanhemmilla. *”Jotenki semmonen et ymmärtäis sen, et kun on jotain ongelmia vanhimmalla lapsella esimerkiksi, ni se kasaantuu helposti et muillaki on.”* Haastateltava peräänkuulutti ennen kaikkea koko perheen ja perhesysteemin huomioimista lastensuojelussa ja yleisesti lapsiperhesosiaalityössä. Tiettyjä palveluja myönnettäessä ja niitä suunniteltaessa on otettava huomioon se, miten se vaikuttaa koko perheeseen, myös lapsiin jotka eivät ole asiakkuudessa. Ajattelen niin, että mikäli yhdelle lapselle hyväksi koettu palvelu vaikuttaa negatiivisesti johonkin toiseen perheenjäseneseen, eikä tätä osata

ottaa huomioon, voi yhden lapsen kohdalla saavutettu hyvä kumoutua kokonaan tai kääntyä tämänkin lapsen kohdalla pitkän aikavälin tarkastelussa jopa huonompaan suuntaan. Yksi haastateltava kuvasi sosiaalipalvelujen kautta olevan saatavissa kyllä erilaisia palveluja, mutta mikäli yhdessä perheessä on haasteita ja avun tarpeita paljon, ei yksikään palvelu ole välttämättä koko perheelle sopiva. *”Ni sit se kaatu niinku siihen et, et erilaisia palveluja on, mut jos on paljon erilaisii ongelmii ni ei pysty ottamaan sitä palvelua joka on ehkä sille yhdelle lapselle.”*

Haastateltava kertoi tilanteesta, jossa palaverissa keskusteltiin vaihtoehtoista tilanteesta, jossa psykiatrian ammattilainen oli ehdottanut perhepalaverien pitämistä, vaikka itse koki tilanteen ja avunsaannin tarpeen akuutiksi ja oli hyvin huolissaan lapsensa terveydentilasta. Hän kuvasi suurta vaikeutta saada tarvittavaa apua ja se tuli vasta hänen romahdettuaan palaverissa. Yksi toinen haastateltava kertoi myös vaikeudesta saada apua ja palveluja lastenpsykiatrialta. *”Paljonhan esimerkiksi lastensuojelun korvaa lasten mielenterveys hoitoo sillä et ne sijoittaa lapsen lastenkotiin koska ei ole mielenterveyspalveluja.”* Hänen kokemuksensa mukaan lastensuojelu joutuu ikään kuin korvaamaan psykiatrian puolen vajetta omilla tukitoimillaan ja palveluilla.

Eräs haastateltava kuitenkin kertoi, ettei kokenut lastensuojelun ja vammaispalvelun välisen yhteistyön toimineen lainkaan. *”Nää on täysin siiloutuneita.”* Hän kertoo pitkään kaivanneen moniammatillisen yhteistyön toteutumista ja kertonut joskus myöhemmin moniammatillisia palavereja heidän perheensä asioissa järjestetyinkin, mutta että niiden anti jäi ohueksi. *”Meil on sitten joskus ollut niitäkin, mut et ei nekään puhuu yhteen... et yks puhuu yht asiaa ja toinen toista, mut sellaista kokonaisuutta ei kovin helposti synny.”* Moniammatillisten palaverien järjestämisestä huolimatta perheen kokonaisvaltaisen tilanteen huomioiminen ei siltikään onnistunut.

Yksi haastateltava koki perheensä saaneen apua juuri lastensuojelun ja psykiatrian yhteistyön kautta, sillä psykiatrian kautta oli suositeltu perheelle palvelua, joka perhettä oli myös auttanut. *”Ja silloin sitten herättiin siihen, et sielt tuli sielt osastolta se suositus, et meille ne perheterapeutit lastensuojelun kautta kotiin.”* Toisaalta tulkitsen yhteistyössä kuvatun myös hankaluutta, sillä haastateltava kertonut vaikeuksista saada psykiatrialta apua, jota koki heidän tarvitsevan. *”No ihan hirvee vääntö, vääntö siitä et saatiin hänet. Ni mä sain todella pitkään vääntää, että me saatiin se lapsi akuutti*

osastolle.” Haastateltavat myös kuvasivat tilanteita, joissa heitä oli ikään kuin vastuutettu sanoittamaan palveluja ja apua, jota he tarvitsivat, vaikka heillä ei siihen ollut kykyä esimerkiksi palveluvalikon puutteellisen tuntemuksen vuoksi. Riittävän hyvä palveluohjaus kuvautui puuttuneen. ”*Niin mä oon sen niinku jälkikäteen järkeillyt et, et mä en edes itse osaa sanoa, en vieläkään et mitä se tuki on mitä me tarvittaisiin... ni tavallaan niin mä en tullu ymmärretyks.*”

Yhdellä haastateltavalla oli kokemus avun tarpeen kuulematta jättämisestä myös sellaisessa tilanteessa, jossa työntekijä oli määritellyt asiakkaan ongelman ja avuntarpeen kuulumattomaksi asiakkuuden piiriin. Tällöin myös apu oli jäänyt saamatta. ”*Mutta lastensuojelu sano mulle, että nämä eivät ole lastensuojelullisia ongelmia.*” Haastateltava kertoi ajattelevansa niin, että lastensuojelun auttamistyössä jotkin asiat ovat työntekijä sidonnaisia ja eri työntekijät näkevät tilanteet eri tavalla. Mikäli asiakasosallisuus ei toteudu, eikä asiakas tule kokonaisvaltaisesti nähdyn ja kohdatuksi, saavat työntekijöiden tulkinnat suuremman roolin. Kun asiakasosallisuus toteutuu ja monen eri henkilön näkemys nousee esiin, vähenee yksittäisen ihmisen tai työntekijän tulkinnan merkitys.

Dokumentoinnin tavat

Dokumentoinnin tavat eivät kuvautuneet tukevan vanhemman osallisuutta. Osattomuuden kokemus siihen liittyen tuli esiin neljässä eri haastattelussa. Kaksi haastateltavaa toi esiin kokeneensa, että työntekijät olivat tehneet virheellisiä kirjauksia oletusten pohjalta tai ymmärtäneet asioita väärin ja kirjanneet ne kuten olivat ymmärtäneet. ”*Mun selän takana tehtiin sellasia kirjauksia mitkä oli siis.. mitkä ei ees oo totta. He oletti asioita mitkä he kirjas.*” Aina asiakkaan mielipidettä ja näkemystä ei ollut kirjattu näkyviin, vaikka se olisi ollut ristiriidassa työntekijän näkemyksen kanssa. Kaksi haastateltavaa pohti sellaisen toimintatavan mahdollisuuden lisääntymistä, jossa asiakkaan kanssa kirjauksia laadittaisiin yhdessä. ”*Ni siin kohtaa sil asiakkaal on mahollisuus sanoo, et täsmennä tai tarkenna tai tämä on hyvä.*” Tällöin asiakkaan osallisuus toteutuisi paremmin ja työskentely olisi läpinäkyvää.

Dokumentointi koettiin todella merkityksellisenä. Sen lisäksi, että dokumentoinnin koettiin ohjaavan asiakastyötä ja palvelujen saantia, haastateltavat kokivat sen merkitykselliseksi asiakkaille ja muutostyölle. ”*Sillä voi olla kauhistuttava, sillä voi olla voimauttava... Ei sitä voi miten sattuu tehdä. Ni se voi myös haavoittaa jos sinne*

kirjoitetaan ihan mitä lystää.” Yksi haastateltava kuvasi sitä, että kuinka esimerkiksi kirjauksia lukeva nuori voi niiden avulla luoda omaa käsitystä itsestään ja kuinka merkityksellisiä ne nuorelle ovat. Hän myös totesi haastattelussa, että työntekijällä on mahdollisuus valita millä tyylillä tämä dokumentoi. Saman asian voi esittää monella eri tavalla ja näin dokumentoinnin tyylin olevan sidoksissa työntekijän omaan toimintatapaan.

4.1.4 Muut koetut ongelmat työskentelyssä

Vanhempien vastuuttaminen ja velvoittaminen

Yhtenä voimaantumista estävänä tekijänä nousi esiin vanhempien liian vähäinen tai liiallinen vastuuttaminen ja velvoittaminen. Haastatteluissa tuotiin esiin sitä, ettei lasta pitäisi koskaan yksin vastuuttaa perheen ongelmista tai omasta käytöksestään, vaan vanhempien kanssa tehtävä muutostyö on tärkeää. *”Et sä et voi niinku tavallaan ulkoistaa vanhempiana sitä et mulla on nuori joka oireilee, korjatkaa se ja palauttakaa kotiin. Se ei toimi niin.*” Haastattelujen perusteella voidaan vetää johtopäätöksiä siitä, että lastensuojelun asiakasvanhempien sopiva vastuuttaminen ja muutostyöhön osallistumisen velvoittaminen on tärkeää. Tämä mahdollistaa sen, että asiakaslapsi tulee sekä autetuksi, mutta saa myös kokemuksen siitä, että hänestä välitetään ja aikuiset ottavat vastuuta tilanteesta.

Kolmella haastattelemallani kokemuskumppanilla oli omakohtainen kokemus lastensuojelun asiakkuudesta. Heistä jokainen oli toivonut lapsena omaa sijoitustaan. Yksi heistä kertoi kuitenkin samalla toivoneensa, että vanhempi olisi kohdannut hänet ja luvannut asioiden muuttuvan niin, että hän olisi voinut jäädä kotiin. Näin ei kuitenkaan tapahtunut. Hän kuvasi tilannetta, jossa vastuu perhe- ja kotitilanteen muuttamisesta jäi hänelle, eikä perheen aikuisia velvoitettu muutostyöskentelyyn. Tämä ei tuntunut nuoresta oikealta ja vaikutti varmasti kokemukseen siitä, että miten voi tulla lastensuojelussa autetuksi. *”Ei mun mielestä eikä.. ja tänä päivänäkin olen samaa mieltä, et vika ei voi olla yksistään nuoressa. Et siel perheessäkin pitäis tapahtuu muutoksia.*” Sijaishuoltopaikassa asuessaan haastateltava ajautui käyttämään päihteitä ja kuvasi ympärillä olevien aikuisten välinpitämätöntä käytöstä ja puutumattomuutta asioihin. Palvelujärjestelmältä hän kuvasi saaneensa apua, kun sitä itse on hakenut. *”Ni*

päädyin siihen, että haluan lähteä, lähteä katkolle. Ja niin sitten toimittiin, et yhteistyössä.”

Eräs haastateltava kertoi, että häntä kehoitettiin useaan kertaan ottamaan yhteyttä ja hakemaan apua lastensuojelusta. *”Ni sitten se vaa sano se toinen niist virkailijoist, et ei oo, ota nyt yhteyt sinne lastensuojeluun. Ja sit se jäi siihen.”* Kukaan ei kuitenkaan varmistanut sitä, että tuli haastateltava tehneeksi yhteydenoton tai avustanut haastateltavaa siinä. Haastateltava kuvasi tilannetta, jossa oli vanhempana kuormittunut perheen tilanteesta johtuen ja olisi tarvinnut lepoa ja unta, eikä lisää tehtäviä. *”Mä oon niinku jälkikäteen ajatellut just sitä et, et tota kun on oikein väsynyt ja sitten pitäis niinku ottaa yhteyttä lastensuojeluun niin, ni se kynnyks on kauheen korkee”.* Tulkitsin haastateltavan kertomusta niin, että hän koki pettymystä niihin viranomaisiin, joiden kanssa siinä hetkessä asioi. Hän haki apua, mutta avun sijaan sai vain ohjeen olla yhteydessä seuraavaan tahoon. Haastateltava kuvasi kokeneensa yhteydenottamisen lastensuojeluun itselleen hankalana omien ennakkoluulojensa vuoksi. Ajattelen, ettei tätä yhteydenottoa osaltaan varmastikaan helpottanut se, kun toinen sosiaaliviranomainen toteaa tarvittavan avun saamisen mahdollisuuden heidän kauttaan olevan mahdotonta. Tässä tilanteessa vanhemman liiallinen vastuuttaminen ei johtanut toivottuun tulokseen.

Liiallista vastuun siirtoa vanhemmalle tapahtui myös sellaisissa tilanteissa, joissa vanhempia pyydettiin kertomaan suoraan, mitä palveluja he ja heidän perheensä olisivat tarvinneet. *”Mut, mut just tässä see, et kun ei itekään tiedä, et kun ei tiedä mitä kaikkii palveluja on tarjolla, ei tiedä miten niitä saa ja sit se et ei osaa niinku ajatella, et et tarvitsisi.”* Eräs haastateltava kertoi, ettei hän tiennyt erilaisista vaihtoehdoista, mutta toisaalta niitä ei myöskään osattu hänelle esitellä ja tarjota. Hän myös kuvasi tilannetta, että kun vanhempana on itse osana perhettä, niin ei tule nähneeksi kokonaisuutta. Tällöin ei ole johdonmukaista ajatella, että vanhempi kykenisi itse sanoittamaan omaa tai perheensä tarvetta riittävästi. *”Mutta sitä ei niinku tiiäks et ku sä olet siinä keskellä sitä myrskyn silmää ni ethän sä nää.”* Ajattelen niin, ettei ole väärin kysyä vanhemmalta, että mitä apua hän tarvitsee, mutta haastattelujen perusteella näen hyvin tärkeänä sen, että sosiaalityöntekijät myös kertovat erilaisista mahdollisuuksista ja vaihtoehdoista.

Yksi haastateltavista kertoo joutuneensa vanhempana tilanteeseen, jossa olisi tarvinnut enemmän tukea, apua ja kannattelua lastensuojelulta. *”Ni totanoin se oli siis ihan*

hirveen haastavaa aikaa. Mä oisin tarvinnu enemmän sitä apua ja tukea.” Hän kertoi, ettei kuitenkaan saanut sitä, vaan tilalle tuli sen sijaan vaatimuksia ja velvoitteita, joista suoriutuminen alentuneen toimintakyvyn vuoksi oli haasteellista. Haastateltava ei tilanteessa myöskään ymmärtänyt, että miksi lastensuojelusta aiemmin saamansa apu ja tuki loppui ja mikä oli muuttunut. Avun tarvetta, kun oli yhä edelleen. *”Mä en tiedä mikä siinä muuttu mut tota noin se tuki loppu siihen.”* Haastateltavalla ja lastensuojelun työntekijöiden väliltä kuvautui puuttuvan totaalisesti yhteinen ymmärrys tilanteesta ja tarvittavista toimista. Haastateltava kuvasi, ettei hänen tarpeitaan kuultu, eikä ymmärretty vaan tilanne johti vastakkain asetteluun lastensuojelun kanssa. *”Ni mua vaan uhkailtiin, jos et tee tota ni sit viedään lapset et se oli semmost uhkailu kiristys et se oli niinku kääntynyt ihan pääläelleen koko homma.”* Hän kertoi toivoneensa työntekijöiltä enemmän kuuntelemista ja kohtaamista, jonka olisi kokenut auttavan myös hänen tilanteessaan. *”Ni he olis voinu siinä kohtaa kysyä et, hei et tarviitko apua. Et mä jäin niinku niin totaalisen yksin.”* Haastateltava kertoi, että oli tekemisissä myös muiden viranomaisten kanssa ja koki saaneensa heidänkin kautta enemmän apua, kuin mitä lastensuojelun kautta sai.

Lastensuojelun työntekijältä haastatteluissa toivottiin selkeitä toimintaohjeita, päätöksiä ja suunnitelmien tekoa sekä yhdessä asiakkaan kanssa, mutta myös määrätietoista ohjaamista ja tietyllä tapaa asioiden sanelemista. *”Ja se just niinku hän sano, et mitä mun pitää tehdä ja mä tein niin. Ja se oli ihan hyvä.”* Näen sen liittyvän turvallisuuden tunteeseen asiakassuhteessa. Varsinkin väsyneen ja uskonsa muutokseen menettäneen vanhemman suhteen näen haastattelujen perusteella merkityksellisenä sen, että asiakasvanhempi voi luovuttaa ikään kuin osan vastuustaan jollekin toiselle. *”Se kuuntelee ja yrittää auttaa ja ottaa multa sitä taakkaa pois et hän hoitaa tämän ni sun ei tarvii.”* Toisen antamien toimintaohjeiden toteuttaminen ja asioiden hoitamisen vastuun luovuttaminen toiselle vaatii kuitenkin luottamusta, jonka on täytynyt syntyä kokemuksesta, että tulee itse kuulluksi ja kohdatuksi.

Lapsen vastustus lastensuojelun toimia kohtaan, tuli myös esiin yhtenä vanhemman voimaantumista ehkäisevänä tekijänä. Kaksi haastateltavaa sanoitti suoraan lapsiensa kielteisiä kokemuksia lastensuojelusta. Tämä kuvautui raskaana asiana myös vanhemmalle. Lapsen vastustus kuvautui toisen haastateltavan kertomana hyvin tuhoisena ja sillä oli merkittävä vaikutus lastensuojelun tavoitteiden toteutumiselle. Myös toinen kokemuskumppani kertoi hänen lastensa kokeneen osan tukitoimista

ikävinä. *”Lapsille se ei ollut myönteinen koska se oli minusta lähtöisin se tarve ei lapsista. Lapset koki sen vääränä.”* Näen itse näissä tilanteissa vanhemmalla olevan ison ja merkityksellisen roolin lapsensa tukijana. Jotta vanhempi voi toimia oman lapsensa tukena, tulisi hänen voida itse hyväksyä tilanne ja saada tämän toteutumiseen myös apua.

4.2 VOIMAANTUMISEN TUKEA

4.2.1 Myönteiset ennakkokäsitykset ja luottamus palvelujärjestelmää kohtaan

Kolmella haastateltavalla oli kokemusta lastensuojelun asiakkuudesta jo omasta lapsuudestaan, ja kaksi heistä kuvasi omien lapsuuden aikaisten kokemusten olleen myönteisiä. He luottivat lastensuojeluun ja sen työntekijöihin. *”Nii sit mä oon pyytänyt lastensuojelulta apua että auttakaa. Mä olin jo tietoinen siitä että minä tulinkin itse autetuksi ja mä tiesin että mä vanhempanakin tulee sitten autetuksi ja tulinkin autetuksi.”* He myös kuvasivat sitä, että avun hakeminen viranomaisilta oli ollut heille suhteellisen helppoa. *”Ni lastensuojelustahan tuli mul vähä semmoinen.. niinko äiti tai semmoinen et mä aika herkästi kysyin sielt neuvoa.”* Kun lastensuojelu oli tuttu jo omasta lapsuudesta, ei se toiminut pelottavana mörkönä, eikä avun hakemista vaikeuttanut kielteiset ennakkokäsitykset. Myönteiset kokemukset madalsivat avun hakemisen ja sen vastaanottamisen kynnyksiä.

4.2.2 Osallisuuden toteutuminen

Arvostava kohtaaminen ja kuulluksi tuleminen

Jokaisella haastattelemani kokemuskumppanilla oli myös hyviä kokemuksia lastensuojelusta. Merkityksellisimpänä asiana hyvien kokemusten näkökulmasta näyttäytyi se, millainen yhteistyösuhde vanhemmalle ja sosiaalityöntekijälle oli syntynyt. *”Ni se on niinku siis.. mm.. se kuuntelutaito ja yhteistyö on semmonen”* Tärkeänä näyttäytyi se, että vanhemmalle syntyi kokemus siitä, että työntekijällä oli aito pyrkimys auttamiseen ja vanhemman huomioimiseen. Tällöin myös haastateltavilla oli sellainen kokemus, että lastensuojelu oli onnistunut toimimaan apuna ja tukena. Tällaisia kokemuksia oli voinut toiselle haastateltavalle syntyä vastaavanlaisessa tilanteessa tai asiakkuuden vaiheessa, missä toinen haastateltava vanhempi oli kokenut

eniten epäluottamusta lastensuojelukohtaan tai hänen ohittamistaan. Tällaisia vaihteita oli esimerkiksi lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle.

Hyviä kokemuksia osallisuuden toteutumisesta oli haastateltavilla erityisesti palveluista, joita he olivat saaneet ja joita he olivat käyttäneet. Kun osallisuus oli toteutunut toivotunlaisesti, oli vanhemmilla ja työntekijöillä yhteneväiset tavoitteet ja käsitykset muutostarpeista. Haastateltavat kertoivat tällöin saaneensa paljon apua ja tukea sekä varmuutta vanhempana toimimiseen, mutta kehittyneen havaitsemaan myös sellaisia asioita, joissa heillä vanhempana oli edelleen kehityttävää ja opeteltavaa. Yksi haastateltava kuvasi merkityksellisenä asiana sitä, miten hänestä oli vanhempana palvelussa kirjoitettu kunnioittavasti ja kauniisti, sekä tämän vahvistaneen häntä vanhempana. *”Ne oli tosi kauniisti kirjoittanut siis must ensimmäisii kauniit asioit.. ja tota niinkuin ja osaa tuettuna hoitaa emotionaalisesti, eli siin nähtiin niinku se et et mulla on ne taidot mut mä tarvisin siihen just sit sitä tukee ja ohjaust.”* Kirjaus toimi vanhempaa voimaannuttavana, vaikka siihen oli sisällytetty myös ne asiat, joissa hän tarvitsi harjoitusta. Ajattelen, että kunnioittavan kohtaamisen ja kirjaamistyylin vuoksi haastateltavan oli myös mahdollisesti helpompaa vastaanottaa näkemyksiä hänen muutostarpeestaan. Se ei uhannut häntä. Dokumentoinnin merkitys nousi esiin myös muiden haastateltavien puheissa ja sillä koettiin olevan suuri merkitys asiakkaiden narratiivien luomisessa.

Hyviä kokemuksia haastateltavilla oli myös niistä palveluista, joita he eivät kuitenkaan olleet kokeneet heidän perheilleen oikeina tai parhaiten palvelleina palveluina. Myönteisiin kokemuksiin vaikutti ennen kaikkea se, että miten työntekijät koettiin. Tasavertainen ja yhdessä pohdiskelleva työskentelyote sai kiitosta kahdessa haastattelussa. Toinen haastateltavista kertoi kokeneensa, että lastensuojelun ja vammaispalvelun rajapinnalla, hän ei aina kokenut lastensuojelua tai lastensuojelun asiakkuutta heidän perheelleen hyödyllisenä, mutta ei kuitenkaan kokenut sitä negatiivisesti. *”Ja mulla on semmonen kuitenkin käsitys ja kokemus, että niinku kaikki on kuitenkin halunnut auttaa. Et nää sosiaaliviranomaisetki,”* Käsitys siitä, että työntekijät ovat aidosti halunneet auttaa ja tukea perhettä on vaikuttanut merkityksellisesti tämän näkemyksen syntymiseen.

Eräs vanhempi kuvasi huonojen kokemusten vuoksi päätyneen salailemaan asioita viranomaisilta, jotka olivat kuitenkin tulleet esiin myöhemmin. Salailuun päätymiseen

oli johtanut pelko viranomaisen puuttumisesta tilanteeseen. Kun haastateltavan tilanne kriisiytynyt, oli hän kuitenkin yhteydessä lastensuojeluun ja kävi läpi perheen kokonaistilanteen. ”*Ja mä olin sillo varautunu kaikkista pahimpaan, et mä menetän kaikki lapset.*” Tilanteessa ei lastensuojelu kuitenkaan reagoinut tavalla, jota haastateltava oli pelännyt, vaan hänelle tarjottiin vahvistusta vanhempana ja asiaa lähdettiin ratkomaan yhteistyössä hänen kanssaan. ”*Et sä oot tosi hyvä äiti, et sä saat pitää niinko ne lapset.*” Itse kuulin haastateltavan kertomuksesta merkityksellisintä hyvän kokemuksen näkökulmasta olleen sen, että hän tuli kuulluksi ja osalliseksi lapsia koskevaan päätöksentekoon. Koska hän oli yhteydenottoon liittyen valmistautunut myös siihen, että lapset sijoitettaisiin, tulkitsen, ettei tämän asian ratkaiseminen toisin olisi vaikuttanut yhtä merkittävästi asiaan, mikäli haastateltava olisi siinäkin vaiheessa saanut saman kokemuksen kohtaamisestaan.

Vaikka haastateltava ei olisi kokenut tulleeensa täysin kuulluksi tai uskotuksi, niin osa haastateltavista kuvasi tästä huolimatta kokeneensa yhteydenpidon ja esimerkiksi palaverit lastensuojelun työntekijöiden kanssa tasavertaisina ja keskustelelevina. Jokunen vanhempi totesi myös nähneensä sosiaalivirkailijan näkökulmasta asioita. ”*Pääsääntöisesti ja voittopuolisesti mulla on tullut semmoinen olo että ihmiset on kohdannut mut ihmisenä.*” Haastatteluissa tuli esiin myös yhden kunnioittavaan kohtaamiseen liittyvän seikan olevan sen, että myös sosiaalityöntekijä on rehellinen vanhemmalle sekä sanoittaa ajatuksiaan avoimesti. ”*Siis mun kohtaamiset on ollut semmosia keskusteleviä, et ollaan mietitty asioita ja mä tykkään siit, et puhutaan asioista niinku ne on.*” Vaikka kohtaaminen olisi sujunut toivotunlaisesti, ei se aina tarkoittanut kuitenkaan sitä, että vanhempi olisi välttämättä ollut tyytyväinen lopputulokseen. Myös turhautumisen tunteita kuvattiin voineen tulla onnistuneen ja tasavertaisenkin tapaamisen jälkeen. Osalliseksi ja kuulluksi tulemisen kokemus näytti kuitenkin vaikuttavan siihen, että erilaiset ratkaisut ja päätökset oli helpompi hyväksyä, vaikka ne eivät olleetkaan sellaisia, joita itse olisi toivonut. ”*Ja se on varmaan ihan hyvä päätös, vaikka mä en siitä pidäkään.*”

Mielipiteiden kysyminen ja huomioon ottaminen

Osalla haastateltavista oli se kokemus, että heidän mielipidettään oli kysytty ja se oli otettu työskentelyssä huomioon. ”*Ni nehän kaikki kysytään multa ja otetaan mua mukaan mikä on siis ihan niinku unelmahomma.*” Kun vanhemman mielipide oli otettu huomioon ja hänen osallisuutensa toteutui, olivat kokemukset työskentelystä ja avun

saamisesta hyviä myös silloin, kun työskentelyssä ei päästy toivottuun lopputulokseen. Vanhemmilla oli osallisuuden kokemuksia tilanteissa, vaikka lapsen tilanne olisi mennyt huonompaan suuntaan tai työskentelyn tavoitteet olisivat jääneet toteutumatta.

Yhteistyö vanhemman verkoston kanssa

Yhteistyö vanhemman verkostojen kanssa lisäsi joidenkin haastattelujen perusteella vanhemman kuulluksi ja nähdyksi tulemisen kokemusta. Yksi haastateltavista kertoi hänellä olleen hyviä kokemuksia siitä, kun lastensuojelun viranomaiset tekivät yhteistyötä ja kuuntelivat työntekijöitä, joiden kanssa hän oli vanhempana paljon tekemisissä ja joilla oli tietoa hänen arjestaan. Hän kertoi tämän mahdollistaneen ratkaisujen tekemisen rauhassa ja harkiten, jolloin isot päätökset ja toimet eivät vahingoittaneet perhettä ja sen jäseniä, tai vahingoittivat mahdollisimman vähän. Hän kuvasi tilanteessa kiireettömän ja rauhassa toteutetun yhteistyön mahdollistaneen tiedon hankkimisen niiltä ammattilaisilta, kenellä sitä eniten oli. Ja ennen kaikkea tätä tietoa käytettiin järkevästi palvelujen räätälöinnissä. *”Ja siitä kaikesta tiedosta sitten mallinnettiin tavallaan just mun perheelle sopiva ratkaisu.”* Kiireetön kuuntelu, kohtaaminen ja asioiden selvittäminen johtivat siihen, että haastateltava koki tulleen kuulluksi ja ymmärretyksi. Tämä lisäsi hänen motivaatiotaan ja sitoutumistaan tarjottuihin tukitoimiin. *”Ja siinä kävikin niin, että se johti siihen, että mulla meni sen jälkeen seitsemän-kaheksan vuotta täysin moitteettomasti.”* Haastateltava kertoi kokeneensa erityisen merkitykselliseksi asiaksi sen, että häntä kohtaan osoitettiin luottamusta. Tämä vaikutti valaneen häneen uskoa muutokseen ja siihen tähtäävään työskentelyyn. Osallisuuden näkökulmasta vanhempi näytti tulleen paremmin kuulluksi ja nähdyksi muun verkoston kanssa tehdyn yhteistyön kautta. Näin kuva vanhemmasta laajeni ja hänen tilanteestaan laajeni myös lastensuojelussa.

Yhteinen ymmärrys tilanteesta

Yksi haastateltava kuvasi lapsen huostaanoton vaikuttaneen häneen ja perheeseen voimakkaasti. Hän kuvasi tunteneensa epäonnistumista sekä huonommuutta äitinä ja vanhempana. Hän kertoo hakeneensa lapselleen aiemmin apua, mutta hänen tuottamaa tietoaan ei kuultu ja otettu huomioon. Kuitenkin lapsen sijoituksen jälkeen sijaishuoltopaikassa päädyttiin samoihin ajatuksiin ja johtopäätöksiin, joihin hän itse oli päätenyt, vaikka apua ei ollutkaan lapselleen siitä näkökulmasta saanut. Hän kuvasi tämän vaikuttaneen häneen helpottaen omaa huonommuuden tunnetta. Hänen

kohdallaan se toimi voimaannuttava, kun viranomaiset päätyivät sijoituksen jälkeen samoihin johtopäätöksiin, kuin mitä hän oli aiemmin tehnyt. Tämä vahvisti haastateltavan ajatusta siitä, että hän on tehnyt itse oikeita asioita ja havaintoja. ”*Ni se kuvastaa sitä, et mä en oo epäonnistunu äiti, et ko se paikka, se paikkakaa ei kyenny siihe.*”

Kolmella vanhemmalla oli kokemusta siitä, että lapsen sijoitus oli päätynyt lapsen kotiutumiseen ennen täysi-ikäistymistä. Kaksi heistä kuvasi erikseen töitä kotiutumisen edistämiseksi tehdyn suunnitelmallisesti yhdessä vanhemman kanssa. Tavoite oli kaikille selkeä ja se oli yhteinen. ”*Me tehtiin kokoajan sitä samaa tavoitetta.*” Nämä kaksi haastateltavaa kertoivat olleensa myös yhteistyössä valmistelemassa sijoitusta ja tarpeen sille nousseen heidän esiin tuomanaan. Yhden haastateltavan lapset kotiutuivat vanhemman voinnin kohennuttua ja tarve sijoitukselle tällöin poistui. Haastateltava kertoi, ettei tämä tarkoittanut kuitenkaan sitä, että avun tarve olisi poistunut, vaan tällöin hänen lapsensa alkoivat oirehtia. ”*Niin mä huomasin että okei mä selvisin, mutta nyt lapset voi helvetin huonosti.*”

Vanhempien aito kuulluksi tuleminen nousi monen kokemuskumppanin puheessa esiin. Tämän katsottiin olevan yhteydessä siihen, miten he ja asiakkuudessa olevat lapset tulivat autetuiksi ja miten tehokkaita palvelut olivat. Yksi kokemuskumppani kertoi, että lastensuojelussa oli myöhemmin päädytty samanlaisiin ajatuksiin lapsen tarpeista, joita oli vanhempana itse nähnyt, mutta ei ollut tullut kuulluksi ja ymmärretyksi auttajien taholta. ”*He on ylivoi.. voimattomia, että tää o liia vaikee tappaus heille, että täs täytyy ol jotain neurologista että onko ikin tutkittu neurologist. Tuo sitä ei oltu koskaan tutkittu koska oli vedottu ain mun lapsuuteeni. Siis sil taval et mä en ollu saanu niit testei.*” Tämän aikana tilanne oli kuitenkin ajautunut siihen, että tarvittava apu ja tuki tuli liian myöhään, eikä lasta enää ikään kuin ehditty auttamaan. Kaikki sijoitukselle asetetut tavoitteet jäivät saavuttamatta. Oikean sekä oikea aikaisen avun ja tuen tärkeyden lisäksi kyseisen kokemuskumppanin haastattelusta oli nähtävissä lastensuojelun ja vanhempien välinen vastakkainasettelu. ”*Ja siin kohtaa tuo (paikkakunnan) lastensuojelu anto periks.*” Kun toinen osapuoli antaa toiselle periksi, eivät tavoitteet ole nähdäkseen silloin samat tai ainakaan se ei kummastakin osapuolesta tunnu siltä, että tavoitellaan samaa asiaa. Näen, että tavoitteiden saavuttamiselle tai pikemminkin saavuttamatta jäämiselle oli tämän yhteisen ymmärryksen puuttuminen.

Myönteinen palaute

Yksi haastateltava kertoi saaneensa kiitosta yhteistyötaitoistaan ja sen vaikuttaneen hänen rooliinsa vanhempana tilanteessa, jossa arjen kasvatusvastuu oli palveluntarjoajalla. Hän kertoi saaneensa paljon positiivista vahvistusta, joka toimi vahvana tukena hänen vanhemmuudelleen. ”*Nehän sano ain, et sä oot tosi hyvä äiti ja niinko tuki sitä.*”. Yhdeltä haastateltavalta työntekijät olivat myös pyytäneet neuvoja, joka toisaalta oli tuntunut vanhemmasta hyvältä ja vahvisti hänen osaamistaan ja kyvykkyyttään. ”*Hekin kohteli mua mun mielest hyvin ja kuunteli ja toisaalt he niinku pyys multa neuvojaki.*” Toisaalta asiakas kertoi, ettei sitä olisi väsyneenä vanhempana kaivannut. Yksi haastateltava kertoi itsellään olleen kokemukumppanin mukana omassa tapaamisessaan lastensuojelussa. Hän kertoi itseltään tapaamisessa jääneen kuulematta hyvä palaute, jonka työntekijä oli hänelle antanut. Hän kuvasi myönteisen palautteen olleen tärkeä kuulla, mutta stressaavassa tilanteessa sen hautautuvan helposti muiden asioiden alle ja jäävän huomaamatta.

4.2.3 Tilanteen hyväksyminen ja asioiden kanssa sinuiksi tuleminen

Luottamus ja koetun häpeän hälveneminen

Vanhempien voimaantumisen vaade näyttäytyi haastattelujen perusteella olevan se, että vanhempi hyväksyi tilanteen sekä avun tarpeen ja tuli niiden kanssa sinuiksi. Yhtenä tämän estävänä tekijänä nousi esiin häpeän kokemuksen. Tämän he kuvasivat vaikuttavan siihen, miten avoimesti vanhempi itse uskaltaa tuoda esiin asioita. Avoimuuden mahdollistaminen vaati haastateltavien kertoman mukaan hyvää luottamussuhdetta. ”*Se vaatii niinku semmosta valtavaa luottamusta ja turvallisuudentunnetta siihen työntekijään.*” Osa haastateltavista kertoi suoraan luottaneensa työntekijöihinsä ja osan haastateltavista kuvasi luottamusta puheessaan. Hyvät kokemukset vaikuttivat luottamussuhteen syntyyn positiivisesti ja huonot taas negatiivisesti. Vanhemman oman avoimuuden kuvattiin taas osaltaan lisänneen luottamusta. Yksi haastateltavista myös sanoitti sitä suoraan. ”*Niin tavallaan sossut on tehnyt sitä samaa mulle, että kun minä olen antanut sen itseni aidosti niin minä olen myös saanu.*” Myös vanhemman omalla vuorovaikutustyyllillä ja tavalla kuvattiin olevan vaikutusta yhteistyösuhteeseen sosiaalityöntekijän kanssa.

Avoimuus ja rehellisyys

Yksi vanhempi toi esiin uskovansa sillä olleen vahvasti vaikutusta avun saamiselleen, kun oli itse avoin ja rehellinen. Hän kertoi kyenneensä siihen siitä syystä, ettei hän ole kokenut häpeän tunteen estäneen asioiden ja ongelmien nostamista esiin. ”*Elikkä työntekijä aistii että se ei aidosti ole tässä, ne eri syistä eri vanhemmilla voi olla ne suojamuurit.*” Hän kertoi uskovansa, että asiakkaiden aitous näkyy työntekijälle ja kylvää epäilyksen siemenen liittyen asiakkaan tuottamaan tietoon. Kertoo itsekin toimineensa jossain tilanteessa näin, mutta sen vaikuttaneen negatiivisesti siihen, miten perhe on tullut silloin autetuksi. Hän kuvasi monella ihmisellä olevan tarpeen pärjätä ja selviytyä, eikä avun tarpeen myöntäminen ole aina siitä syystä helppoa. ”*Koska että haluaa olla sinnikäs ja pärjätä ja se on vaikuttanutkin monessa asiassa ehkä kielteiseenkin suuntaan sitten, että ne lapset ei ole tullut autetuksi.*” Kun taas haastateltava oli uskaltanut olemaan rehellinen, koki hän silloin tulleensa myös autetuksi. ”*Kun oon AIDOSTI pyytänyt sitä apua ja AIDOSTI tuonut oman näkemykseni niistä, niin niin tuota sitten aidosti minuakin on autettu.*”

Luottamus työntekijöihin, koetun häpeän hälveneminen ja avoimuus edesauttoi työskentelyyn sitoutumista. Asiakasvanhempien sitoutuminen työskentelyyn nähtiin hyvin tärkeäksi. ”*Se oli kyllä sinänsä ihan hyvää työtä ja me niinkun sitouduttiin itse siihen työskentelyyn.*” Työskentelyyn sitoutuminen ennustaa parempaa lopputulosta ja todennäköisempää tavoitteiden saavuttamista. Toisaalta työskentelyyn on helpompi sitoutua, kun sen tarkoituksen ymmärtää ja sen kokee tärkeänä.

5 AJATUKSIA KOKEMUSKUMPPANUUDESTA

5.1 KOKEMUSKUMPPANINA TOIMIMINEN

Haastateltavat kertoivat näkevänsä itsensä vanhempien rinnalla kulkijoiden ja tukijoiden roolin lisäksi lastensuojelun kehittämistehtävissä. Itseasiassa vain yksi haastateltu kuvasi näkevänsä itsensä puhtaasti tällä hetkellä lastensuojelun asiakkuudessa olevien lasten vanhempien tukena. ”*Ei niinkään siel kehittämispuolella, vaan just nimenomaan siel vanhempien tukihenkilönä.*” Haastateltava kuvasi kokemuskumppanin roolin vanhempien kanssa työskenneltäessä tukihenkilötyyppiseksi työksi, jossa vanhemman on mahdollista saada keskustella tasavertaisen luotettavan tahon kanssa, jolla on ymmärrystä liittyen siihen, mitä vanhempi käy siinä tilanteessa itse läpi. Samanlaisena kokemuskumppanin rooli asiakasvanhempien kanssa toimittaessa kuvautui muiden haastateltavien puheissa. Työskentelyn nähtiin muovautuvan asiakasvanhemman tarpeiden ja yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa asetettujen tavoitteiden perusteella. Osa kuvasi työtä suhdetyönä, jossa luottamuksen syntyminen myös kokemuskumppanin, että asiakasvanhemman välille on tärkeää. He kertoivat ajattelevansa, että kriisiytyneissä tilanteissa kokemuskumppanista olisi enemmän apua, mikäli suhde olisi syntynyt jo ennen. Toisaalta haastatteluissa kuvattiin myös lyhyempiä mahdollisia työskentelyjaksoja. Useampi haastateltava totesi, että koska he ovat niin sanottu pilottiryhmä, ei kenelläkään ole vielä syntynyt vakiintunutta käsitystä ja kuvaa siitä, mitä kaikkea kokemuskumppanina toimiminen voi jatkossa pitää sisällään. Yksi haastateltava kertoi mahdollisesti näkevänsä itsensä ohjaamassa vertaistukiryhmiä kokemuskumppanina.

Lastensuojelun asiakkuudessa olevien lasten vanhempien kanssa työskentelyssä nähtiin tärkeänä erilaiset ominaisuudet ja taidot kokemuskumppanilla. Yksi haastateltava kuvasi omana vahvuutenaan olevan hänen rauhallisuutensa, jonka koki voivan edistää turvallisuuden tunteen ja luottamuksen syntymistä vaikeassakin tilanteessa. ”*Pystyn ehkä sitten sillä omalla rauhallisella, luottavaisella toiminnallani sitten luomaan semmosta turvallisuuden tunnetta ihmisille, koska nä on oikeesti hyvin vaikei asioi. Mä tiedän sen itse.*” Haastateltavan kuvauksesta on mielestäni tulkittavissa, että koska kokemuskumppanilla on omakohtaista kokemusta vanhemman roolissa olemisesta, pystyy hän toimimaan sen vuoksi paremmin tavalla, joka myös vanhempaa rauhoittaa.

Kokemuksen tuoman ymmärryksen koettiin auttavan ennen kaikkea yhteistyösuhteen parantamisessa sekä luottamuksen rakentamisessa asiakasvanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä. ”*Mä pystyn kaikista niinku ymmärtämään ja auttamaan ja luomaan niitä siltoja sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalipuolen tai sosiaalialan työntekijöiden ja sitte perheitten kanssa.*” Omakohtaisen kokemuksen kuvattiin herkistäneen havaitsemaan tietynlaisia asioita. Kun omat kokemukset oli riittävästi käsitelty, antoi se myös rohkeutta nostaa asioita esiin ja ottaa niitä puheeksi. ”*Mä näen semmoset kontrollit mitä perheissä on sen henkisen väkivallan niinku jo puheen tasolla ja mä pystyn sanallistaa ne perheille.*”

Muutamissa haastatteluissa haastateltavat kertoivat ajattelevansa esimerkiksi asiakassuunnitelmaneuvoittelujen olevan päätöksentekotilanteita, joissa kokivat vanhempien hyötyvän avusta ja tuesta itselleen. Yksi haastateltava kuvasi itse olevansa parhaimmillaan niissä ja näki oman roolinsa vanhemman tukena varsinkin näissä hetkissä.

Kaksi haastateltavaa kertoi näkevänsä itsensä kokemuskumppanin roolissa sekä vanhempien tukena, että kehittämistehtävissä. Kaksi haastateltavaa kertoi näkevänsä itsensä ennen kaikkea vaikuttamistyössä ja kehittämistehtävissä, mutta myöskään he eivät sulkeneet pois ajatusta yksittäisen vanhemman tukena olemiseen liittyen. Heistä kumpikin kuvaili haaveenaan tulevaisuudessa olevan työllistää itsensä lastensuojelun tehtäviin ja/tai kokemuskumppanin tai kokemusasiantuntijan tehtävissä. ”*Että mä voisin jopa vaikka työllistää itseni kokonaan näillä kokemusasiantuntijatoilla jollain tavalla.*” Motivaation kehittämistehtäviin ja vaikuttamistyöhön liittyen oli syntynyt niistä asioista, joissa he kokivat lastensuojelun heidän kokemuksen mukaan epäonnistuneen tai toimineen puutteellisesti. ”*Et siel on tosi paljon kehitettävää, niinko jokases työssä, ni ehkä sit semmosen herättelijän.*” Erityisesti he, joilla oli pitkä kokemus lastensuojelusta kuvasi monenlaisten kokemusten antaneen heille sellaista näkemystä ja ymmärrystä, jota halusivat päästä käyttämään hyödyksi lastensuojelun kehittämisessä. ”*Ja ja niinku tietysti kuusitoista vuotta kattaa aika hurjan niinku skaalan ja se on se miksi mä olen tässäki koulutuksessa halunnut olla.*”. Kehittämisen nähtiin lähtevän liikkeelle poliittiselta taholta saakka ja yhdellä haastateltavalla oli haaveena päästä vaikuttamaan myös päättäjiin valtakunnallisella tasolla saakka. ”*Että, tekisin kyllä PALJON kun vaan saisin sen niinku ne ihmiset käsiini jotka joilla on vaikutusvaltaa.*”

Kehittämistyössä haastateltavat nostivat esiin kokemuksellisen tiedon välittämisen merkityksen ja toiveen päästä jakamaan omia kokemuksiaan eteenpäin. Kehittämistyöhön liittyen positiivisena asiana nähtiin myös kokemuskumppanin kyky ja halu katsoa asioita monesta eri näkökulmasta. ”*Ja mä tykkään miettii asioi ja pohtii ja käännellä ja väännellä ja ja sillä taval niinkun toivon, et mä saisin siihen, siihen tulla jotenkin mukaan semmoseen kehittämiseen.*”

Poliittiseen päätöksentekoon ja rakenteellisen vaikuttamisen lisäksi haastateltavien puheista kuului halu vaikuttaa myös yhteiskunnan asenteisiin ja käsityksiin lastensuojelun asiakkaista. ”*Et mä teen semmoista nii sanottua häpeä trauma tai trauma häpeän purku talkoita.*” Tämän tekemisen merkityksellisyys liittyi kertomuksissa siihen, että asiakkaiden olisi helpompi vastaanottaa lastensuojelun apua ja olla asiakassuhteissa rehellisiä. Osalla haastateltavista kuvautui olevan halu muuttaa myös lastensuojelun julkisuuskuva myönteisemmäksi ja nostaa esiin ikävien tarinoiden rinnalle positiivisia selviytymistarinoita. Tässä yksi haastateltava koki oman roolinsa voivan olla merkittävä yhdessä toisen kokemuskumppaneiden kanssa. ”*Me tuodaan näkyväksi sillä lailla myönteisellä tavalla ihmisten niinku kokemuksia mitkä on niinku voima tarinoina.*”

5.2 KOKEMUSKUMPPANIKSI VOIMAANTUMINEN

Kokemuskumppaniksi hakeutumisen taustalla kuvautui olevan monia eri syitä ja perusteluja. Yhteistä näille oli se, että haastateltavien negatiiviset kokemukset toimivat motivoivana tekijänä ja olivat synnyttäneet haastateltaville halun auttaa muita. Jokainen haastateltava kertoi, ettei halua muiden kokevan niitä negatiivisia asioita, joita olivat itse vanhempina kokeneet. Esimerkiksi haastateltava, joka oli kokenut ettei hänen äänensä tullut kuuluvaksi, kertoi haluavansa, että toisia kuunnellaan. Hän halusi ennen kaikkea olla kokemuskumppanina vahvistamassa työntekijän ja asiakkaan välisen yhteyden syntymistä. ”*Miks mä lähden kokemuskumppaniks ni on just se et mä haluun et se niinku asiakkaita kuunnellaan.*” Haastateltavalla oli toive siitä, että oma negatiivinen kokemus saisi myönteisen merkityksen. ”*Et niinku se et, niin hirveitä kokemuksia kun mulla on itellä, niin mul on tämmönen niinku pieni toivomus, et kukaan muu ei joudu välttämättä mun tuettavista kokemaan sitä samaa.*” Tärkeänä kuvautui se, että kokemuskumppanina toimimisen kautta pystyisi auttamaan muita ja ehkäisemään

samantapaisen kokemuksen syntyminen jollekin muulle, oli rooli sitten kehittämistyössä tai vanhemman kanssa tehtävässä työssä. ”*Mä haluan auttaa että ne muut välttyisivät siltä ja pääsisivät siihen hyvään, vaikuttavaan, oikea-aikaiseen ja ja kohdistettuun tukeen ja apuun, jollonka ne perheet voisivat paremmin.*”

Myös tämä haastateltava, joka kuvasi omien kokemustensa lastensuojelusta olleen pääasiassa vain positiivisia kertoi kokemuksumppaniksi hakeutumiseen vaikuttaneen kokemansa puutteet. Hän kertoi kokeneensa olleensa myös lastensuojelussa marginaalissa. Hän kuvasi omana tavoitteenaan olevan tietoisuuden lisäämisen myös hänenlaisistaan asiakkaista ja hänen kokemuksiinsa liittyen, jottei toisten tarvitsisi kokea olevansa niiden kanssa niin yksin ja hävetä kokemustensa esiin tuomista.

Moni vanhempi kuvasi heidän jääneen yksin varsinkin niissä tilanteissa, joissa olivat eri mieltä palvelujen tarkoituksen mukaisuudesta ja tarpeesta. Nämä tuntemukset syntyivät osattomuuden kokemuksista. Haastateltavat kuvasivatkin tavoitteena kokemuksumppanin työskentelylle olevan yhteyden ja yhteisen ymmärryksen syntyminen erilaisissa tilanteissa, joissa he näkivät itsellään olevan merkittävän roolin omien laajojen kokemusten ja niiden mukanaan tuoman ymmärryksen kautta. Lastensuojelun mukaantulo perheen elämään kuvautui haastatteluissa tarkoittavan usein vanhemman roolin tai vanhemmuuden muuttumista jollain tapaa sekä vanhemman lapsen kasvatukseen liittyvään valtaan puuttumista. Joillain vanhemmilla muutos oli ollut suurempi kuin toisilla ja vanhempien reaktiot tähän vaihtelivat. Haastateltavilla näyttäytyi olevan erityisen suuri halu vaikuttaa siihen, että vanhemmuus säilyisi tilanteista huolimatta ja vanhemmat saisivat sen tueksi aina tukea. Lisäksi tavoitteina näkyi olevan vanhemman tukeminen siihen, että he kykenisivät, uskaltaisivat ja haluaisivat sen vastaanottaa. Osa haastateltavista sanoitti suoraan sitä, ettei heillä ole tavoitteena haukkua lastensuojelua, vaan olla mukana parantamassa sitä.

Osa haastateltavista kuvasi heillä olleen varsinkin aiemmin myös katkeruuden tunteita lastensuojelua kohtaan, mutta heidän tehneen töitä sen eteen, että olivat tietoisesti kääntäneet nämä tuntemukset tavoitteiksi tulevaisuuteen. Tämä ei tarkoittanut sitä, että heidän olisi tarvinnut olla nykytilanteessa samaa mieltä heidän perheisiinsä kohdistuneiden tukitoimien ja päätösten välttämättömyydestä tai tarpeellisuudesta. Haastateltavat kuitenkin kuvasivat, että haluavat jakaa tilanteista oppimaansa eteenpäin. Osa haastateltavista kertoi myös pyrkimyksenään olevan lisätä sosiaalityön osaamista. Myös tämä liittyi kokemuksiin lastensuojelussa olleista puutteista.

Haastatteluissa kuvautui koulutukseen hakeutuneiden ja sen läpäisseiden kokemuskumppaneiden olevan myös persooniltaan sellaisia, joilla on halu auttaa muita. Osa oli kouluttautunut ammattiin, joissa toisten auttaminen ja huolenpitäminen kuuluu työtehtäviin ja muilla haastateltavilla oli kaikilla kokemusta työskentelystä ja/tai vapaaehtoisena toimimisesta eri yhdistyksissä. Useassa haastattelussa nousi esiin halu auttaa asiakasvanhempien lisäksi myös sosiaalityöntekijöitä ja monessa haastattelussa nostettiin esiin havainnot sosiaalityön resurssien puutteista.

Vaikka toisaalta negatiiviset kokemukset olivat toimineet eteenpäin työntävänä voimana kokemuskumppaniksi hakeutumiselle, olivat myös positiiviset kokemukset vahvistaneet tätä ajatusta. Myönteiset kokemukset olivat esimerkiksi estäneet katkeroitumista ja haastateltavat pitivätkin merkityksellisenä sitä, ettei kokemuskumppaneilla ole vain huonoja kokemuksia, vaan että he osaavat nähdä myös lastensuojelun hyödyt ja tavoitteet. *”Niinku mulle sanotettiin ne asiat sillo aikoinaa nii tavallaan sen myötä mä on oppinut tietyllä lailla katsomaa.”* Useampi haastateltava kertoi juuri laajan kokemuksen ja ymmärryksensä olevan avuksi kokemuskumppanina toimimisessa ja antavan heille siihen hyvät eväät. Haastateltavat kuitenkin sanoittivat joko suoraan tai kuvasivat muuten joka tapauksessa hakeutuneensa kokemuskumppaneiksi ilmankin näitä myönteisiä kokemuksia. Yksi haastateltava kertoi esimerkiksi häntä kannustetun sosiaalitoimesta hankkimaan kokemusasiantuntijakoulutuksen. *” hän sanoi minkä ihmehen takia mä en hanki sitä kokemus kokemus asiantuntija koulutusta että sinua voidaan hyödyntää ympäri Suomea.”*

Moni haastateltava kertoi odottaneensa vastaavan koulutuksen alkamista pitkään ja kokemuskumppanina toimimisen merkitsevän heille paljon ja olevan heille ”sydämen asia”. *”Et mä oon niinku niin kauan, niinku mä sanoinkin sulle, mä olin oikein odottanu, että koska tämmönen koulutus tulee.”* Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastateltavat kuitenkin kokivat oman roolinsa kokemuskumppanina laajemmin kuin suoranaisen asiakasvanhempien tukemisena. *”Me olemme tekemässä vallankumousta. Elikkä lastensuojelu toiminta, siellä on siis valtavasti hyvää, en mä sano sitä, mutta että kaikkihan tietää mikä se kriisi on. Niin kyl mä haluan olla yks muurahainen siellä joukossa, joka tuo oman niinku kokemuksen kautta sen panoksen siihen kokonaisuuteen.”* Kokemuskumppanin roolissa he toivoivat olevansa mukana vaikuttamassa rakenteisiin ja laajemmin päätöksentekoon. Lisäksi haastatteluissa nousi esiin halu vaikuttaa yleisiin käsityksiin liittyen erilaisiin ongelmiin, vaikeuksiin ja

asiakkuuksien taustalla oleviin muihin syihin. ”*Ja sitten tavallaan, miten mä nyt sanon kaiken kauheuden keskellä, että siitä mä löysin sit sen niin sanotun elämäntehtäväni. Että varsinkin minun kaltaiset... ne eivät tule omilla kasvoilla ja nimillä esiin, ne eivät tule, ne yleensä eristäytyy ja heitä on hirveän vaikea auttaa.*” Tämän toivottiin vaikuttavan häpeän tunteisiin ja kokemuksiin niitä lievittäen. Yksi haastateltava puhui suoranaisesti ”häpeän purku – talkoista” oman tarinansa esiin tuomisen motiivina. Tämän nähtiin vaikuttavan ennen kaikkea siihen, että avun tarpeessa olevat ihmiset saisivat oikea-aikaista apua ja tukea.

Haastattelemiini kokemuskumppanit vaikuttivat kaikki myös arvostavansa omaa kokemusosaamistaan. Tämä näkyi muun muassa siinä, että haastateltavat kertoivat koulutuksen maksuttomuudella olleen kokemuskumppaniksi hakeutumiselle merkitystä. He kertoivat epäilevänsä, ettei lastensuojelussa olla vielä täysin valmiita kokemuskumppanien työskentelylle ja siksi koulutuksen maksuttomuus madalsi kynnystä.

5.3 KOKEMUSKUMPPANUUDEN MAHDOLLISET HYÖDYT

Avoimuuden ja rehellisyyden lisääntyminen sekä koetun häpeän väheneminen

Haastattelemiini kokemuskumppanit kokivat häpeän tunteiden olevan yksi asia, joka estää asioiden esiin tuomisen ja niistä kertomisen asiakasvanhemman roolissa. Lisäksi tätä vaikeutta voi heidän kertomansa mukaan lisätä pelko siitä, miten sosiaalityössä heidän kertomaansa tietoon reagoidaan. Avoimuus ja rehellisyys nähtiin kuitenkin pääasiassa tärkeäksi ja tässä kokemuskumppanilla haastateltavien ajatusten mukaan voisi olla iso ja merkityksellinen rooli. ”*Et se tukis ja auttais vanhempia sit myöskin siinä semmosessa et he olis rehellisempiä ja uskaltais olla avoimempia.*” Haastateltavat kokivat häpeää ja vastustusta voitavan lievittää sillä, että asiakasvanhemmat saavat kokemuksen siitä, että jollakin muullakin on samanlaisia kokemuksia ja sen, että miten siitä on selvitty ja menty eteenpäin. ”*Se on niinkun vanhemman tukemista parhaimmillaan omien kokemusten kautta.*” Haastattelemiini kokemuskumppanit katsoivat, että rehellisyys ja avoimuus ehkäisevät ongelmien kasaantumista ja luovat mahdollisuuksia sille, että sosiaalityössä päästään työskentelemään oikeiden asioiden kanssa riittävän aikaisin. Näin kokemuskumppanitoiminnalla nähtiin olevan vaikutusta paitsi perheiden, myös sosiaalityöntekijöiden tekemään työhön. ”*Päästään puuttuu*

niinku niihin juurisyihin, ni kyllä mä aattelen, että niinku parhaassa tapauksessa kokemuskumppanilla voi olla niinku aivan todella niinku kauaskantoiset ja moniulotteiset vaikutukset niinku perheen elämään ja ja siten myöskin niinku sosiaalityöntekijän elämään.”

Vertaistuki

Vertaistuki koettiin yhdeksi tärkeäksi asiaksi, jota kokemuskumppanin avulla on vanhemmille mahdollista tarjota. Vertaistuen merkitys nähtiin niin, että ihmisellä, jolla on samanlainen kokemus itsellään, on erilainen taito ymmärtää asioita ja että tällaiselle ihmiselle on helpompi puhua vaikeista asioista. Lastensuojelun asiakkuuden koettiin nostattavan tunteita, joita haastateltavat kuvasivat erityisesti olevan helpompaa käydä läpi vertaisen kanssa. Ajatusten ja tuntemusten vaihtaminen toisen ihmisen kanssa ajateltiin vaikuttavan siihen, miten asiakasvanhemmat kokevat tulevansa kuulluiksi. *”Ehkä asiakasperhe kokee kuitenkin tulevansa paremmin kuulluksi, et ku he on saanu purkaa sit niitä tuntejaan näil kokemuskumppaneille ja vaihtaa ajatuksiaan.”* Vertaisen nähtiin voivan toimia myös tietyllä tapaa peilinä, jonka kanssa omia ajatuksia ja tuntemuksiaan kykenee aivan toisella tapaa heijastamaan.

Vertaistuella nähtiin olevan myönteistä merkitystä toiveikkuuden ja uskon säilymiselle liittyen siihen, että asioista voi selvitä ja niissä voi päästä eteenpäin. Sen kokemuksen, että joku toinen on ollut samassa tilanteessa ja selviytynyt nähtiin rauhoittavana. Haastateltavat myös kokivat, että tällaiselta henkilöltä on helpompi ottaa vastaan asioita ja luottaa siihen, kun tämä sanoo asioiden järjestyvän. *”Ja sä puhut jonkun kanssa joka on kokenut saman, niin sillon se, sä kuuntelet sitä ihmistä ihan, aivan eri korvalla.”*

Haastateltavat kuvasivat heidän itse toivoneen sitä, että heidän tukenaan olisi ollut joku, joka olisi kokenut jotain samaa. He kokivat tämän voivan vaikuttaa ennen kaikkea siihen, miten asiakasvanhempi kokee tilanteessa häpeää. Kokemus siitä, että on muitakin, joille on tapahtunut vastaavaa ja ketä on elänyt samantapaista elämänvaihetta voi antaa merkittävän viestin siitä, ettei vanhemman tarvitse kokea huonommuutta ja hävetä tilannettaan. Vertaistuen merkitys nähtiin siinä, että oman kokemuksensa voi jakaa jonkun sellaisen kanssa, joka on kokenut jotain samaa ja joka ei tuomitse. Haastateltavat ajattelivat, että vertaiselle ei pidä selittää ja selventää asioita niin paljon, vaan tämä ymmärtää asiakasvanhempaa oman kokemuksensa kautta paremmin kuin

kukaan muu siihen kykenee. ”*Ja et sulla olis ylipäänsä siinä se joku toinen joka tietää jo tavallaan katseesta, että mistä, mistä sä niinku puhut.*”

Haastattelujen perusteella näen vertaistuen puuttumisen merkinneen yksinäisyyden, erilaisuuden ja häpeän kokemuksen lisääntymistä. Vertaistuen puuttuessa haastateltavat olivat hakeneet tietoa ja vastaavanlaista tukea lukemalla esimerkiksi tarinoita ja elämänkertoja, jotka liittyivät omaan tilanteeseen tai he olivat hakeneet vertaistukea netistä. Kokemuskumppanin tarjoaman vertaistuen nähtiin kuitenkin palvelevan asiakasvanhempia paremmin, sillä haastateltavat kokivat jokaisella koulutuksen läpäisseeellä kokemuskumppanilla olevan halun ja tahdon muuttaa tilannetta ja yhteistyötä paremmaksi. Netin tarjoaman vertaistuen koettiin joskus voivan viedä tilannetta toiseen suuntaan, sillä siellä koettiin vertaisten jakavan pääasiassa negatiivisia kokemuksia ja tunteita, eikä se siksi toiminut eteenpäin viemänä voimana. ”*Mut enemmänki niis ryhmis ehkä vähän liatsotaan, et ehkä niil on just tapahtunu se itelle et sitä omaa katkeruut sit vähä puretaan ja se ei välttämäti oo niin voimaannuttavaa.*”

Vertaistuen koettiin olevan erityisen merkityksellistä kriisitilanteissa. Toisaalta näissä koettiin tärkeänä, että asiakasvanhemmalla olisi ollut kokemuskumppanin tuki jo ennen tilanteen kriisiytymistä. Haastateltavat kuvasivat, ettei asiakasvanhemmat välttämättä kykene vastaanottamaan kriisitilanteessa elämäänsä uutta ihmistä ja lähteä heti työskentelemään tämän kanssa. Mikäli kokemuskumppani on jo ennestään tuttu, kykenee hän vertaisuuden näkökulmasta tukemaan vanhempaa haastateltavien näkemyksen mukaan henkisesti eri tavalla. ”*Niin sittenhän se on jo luonnollinen tavallaan luonnollisempi että se tulee se kokemus kumppani siihen kun siihen että yhtäkkiä tuntematon ihminen tulee.*”

Luottamuksellinen yhteistyösuhde asiakasvanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä

Rehellisyyden ja avoimuuteen vaikuttavina asioina nähtiin olevan luottamuksellisen suhteen asiakasvanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä, joka rakentuu vuorovaikutuksessa. Kokemuskumppanuuden hyöty ja merkitys nähtiin erityisen merkitykselliseksi asiakkaan ja työntekijän välisen yhteistyösuhteen tukemisessa. Haastateltavat puhuivat kaikki siitä, että kuinka näkevät kokemuskumppanin voivan auttaa vanhempaa ymmärtämään sosiaalityöntekijää paremmin. Muutama haastateltava kuitenkin sanoitti avun tarjoamista myös siinä suhteessa, että sosiaalityöntekijä voisi

ymmärtää vanhempia ja perhettä paremmin. He kokivat voivansa olla ennaltaehkäisemässä vaikeissa asiakkuuden vaiheissa yhteistyösuhteen katkeamista. ”Pystyy niinku siinä kohtaa, ennenku se menee siihen niin kriisiytyneeseen tilanteeseen nii auttamaan sitä kommunikaatioo ja kaikkee.” Lisäksi he kokivat voivansa auttaa myös hankalassa tilanteessa solmuun menneen suhteen parantamisessa. ” Sit on se myöskin, se on sitä et tuota noin, niinku sosiaalityöntekijä voi saada siitä kanssa tavallaan semmosen yhteistyökumppanin et saadaan niinku vanhempi ymmärtämään, et yritetään auttaa sitä lasta, et se ei oo paha.” Kokemuskumppanien oma kokemus yhteyden ja yhteisen ymmärryksen puuttumisesta koettiin merkitykselliseksi asiakkuudelle ja tavoitteiden asettamiselle ja niiden toteutumiselle. Haastateltavat kokivat oman roolinsa ikään kuin ulkopuolisena toimijoina voivan edesauttaa asiaa merkittävästi. ”Et me ollaa niinku semmone silta siihe ymmärrykseen. Niinku et, et saadaan luottamus, luottamus sekä sosiaalityöntekijää että siihee asiakkaasee, ja sitä kaut sitä ymmärryst lisättyy puolin jos toisin.”

Haastatellut kertoivat kokeneensa vanhemmuuteen puuttumisen olevan aina erittäin herkkä aihe ja lastensuojelun mukana olo saattaa jo itsessään olevan jatkuva muistutus siitä, ettei vanhemmuus perheessä lasten tarpeisiin nähden ole riittävällä tasolla. ”Kun sulla on se, tavallaan joku viranomaistaho siin elämässä, joka eräällä tavalla kuitenkin sanoo, että sun vanhemmuus ei nyt ole ihan sellasta, että sä voisit sitä ihan niinku yksin toteuttaa.” He kokivat heidän oman kokemuksensa kyseisestä roolista vaikuttavan erityisen myönteisesti siihen, miten he voivat ottaa perheiden kanssa asioita puheeksi ja miten he kykenevät luomaan suhteen asiakasvanhempiin. ”Ja se pystyy niinku pehmentämään niin paljon sitä väliä.” Haastateltavat näkivät välttämättömäksi sen, että asioista puhutaan ja niistä keskustellaan niiden oikeilla nimillä. ”Toivon totisesti, että voin käyttää sitä niinku sanallista et mä pystyn sanoittamaan niitä asioita mitä mä nään ympärillä. Et kylhän sielt niinku vaatii itseltäkin rohkeutta, mutta tuota jotenkin tuntuu että jos on elänyt pelossa elämänsä, niin niin tavallaan sieltä uhri roolista ja siitä pelon yli kasvamisesta niin niin tota se on mieletön voima voimaannuttava prosessi ja tota mun mielestä on lupa sanottaa myös ikäviä asioita ääneen.” Muutama haastateltava koki, ettei sosiaalityöntekijöillä ollut aina rohkeutta sanoittaa asioita ääneen tai ottaa niitä puheeksi. Toisaalta puheeksi ottaminen saattaa tuntua syyttävältä ja luoda vastakkain asettelua asiakasvanhemman ja sosiaalityöntekijän välille. Tällöin kokemuskumppanit näkivät oman roolinsa tuon yhteistyö suhteen tukijana. ”Et pystyis

tavallaa niinku luomaan just niit siltoja, niinku näiden, ettei tulis sellasta vastakkainasettelua, koska siit on vaikea päästä eteenpäin.”

Haastatteluissa sanoitettiin sitä, etteivät sosiaalityöntekijä ja asiakas ole aina samaa mieltä asioista. Tämä näkyi toisaalta myös kuuluvaksi osaksi yhteistyösuhdetta ja merkitykselliseksi muodostui se, että miten näkemyseroja suhteessa kohdataan ja käsitellään. *”Mut jotenki saada sen niinku et voi olla turvallisesti eri mieltä ja ja sitten ehkä löytää joku ratkaisu.”* Sellaisen ilmapiirin luomisessa, jossa erimielisyyksien ratkominen on mahdollista, kokemuskumppanin nähtiin voivan olla avuksi. Lähes kaikki haastateltavat ottivat esiin asiakassuunnitelmaneuvoittelut ja kertoivat niiden olevan asiakasvanhemmalle stressaavia tilanteita. Stressiä koettiin lisäävän sen, ettei asiakasvanhemmilla ole tietoa siitä, mitä palaverissa tapahtuu tai palavereissa työntekijöiden käyttämä kieli ei ole täysin ymmärrettävää. Kokemuskumppanin nähtiin voivan hälventää näihin tilanteisiin liittyvää pelkoa etukäteisvalmistelulla ja kokemuskumppanin mukana olosta nähtiin voivan olla myönteistä vaikutusta sille, miten palavereissa käsitellyt asiat tulevat jokaiselle ymmärretyksi. *”Mut ehkä se et niinku et semmonen tietynlainen turvallisuus syntysi, koska ne on aika usein vähän semmosia pelottavia, et mitä täs nyt tapahtuu ja ja ja ja mitä toi nyt tarkoittaa. Ja ensinnäki se, se on virkailijoiden kanssa tai ylipäätään niinku viranomasten kieli on sellasta, et siihen voi hermostuu kun ei ymmärrä oikein mitä se nyt tarkoittaa.”*

Haastateltavat kertoivat näkevänsä itsensä asiakasvanhempien kanssa heidän tunteidensa käsittelyn tukena liittyen yhteistyöhön sosiaaliviranomaisten kanssa. Haastatteluissa kuvattiin palaverien tarkoituksena usein olevan erilaisista konkreettisista asioista päättämisen ja sopimisen. Nämä tilanteet kuvautuivat kuitenkin olevan niitä, jotka herättävät vanhemmissa paljon tunteita. Kuitenkaan näissä tilanteissa niihin ei ole mahdollista pysähtyä. Palaverien aiheuttamat tunteet taas nähtiin vaikuttavan asiakasvanhempien kykyyn olla vuorovaikutuksessa tilanteessa, huomata asioita ja muistaa sovittuja asioita jälkikäteen. Kokemuskumppanilla nähtiin olevan roolia tilanteessa vanhemman äänitorvena tai tunteiden tulkkien toimimisella. *” Niin kokemuskumppani voi olla kuitenkin sitten siinä se sellainen, niinkun, voi toimia ja olla, ei nyt terapeutina, mut tiiäks et niinko tavallaan kuulla sitä asiakasperhettä ja, tai vaikka vanhempaa, vanhempaa siinä ja, ja ehkä sanotaa niitä tunteita jotka ei välttämättä ole ihan selvillä, selkeitäkään.”* Eräs haastateltava kertoi kokeneensa

reagoineensa vahvasti tilanteissa, joissa oli kokenut omien oikeuksiensa polkemista. Hän kertoi, että tilanteessa olisi voinut hyötyä siitä, että joku toinen olisi sanoittanut järkevämmin ja ilman suuria tunteita niitä ajatuksia, joita hänellä itsellään tilanteessa oli. *”Että hän on sen verran etäällä kuitenkin, niin niin hän ois ehkä pystynyt niinku sanottaa mua ja avaamaan tavallaan mitä mä tarkoitan, ni semmosilla rauhallisemmilla termeillä, kuin mitä mä ite pystyin.”* Jotkut jotka eivät olleet kokeneet osanneen vaatia tiettyjä asioita ja oikeuksia kokivat kokemuskumppanin voivan auttaa heitä myös tässä. Toisaalta kokemuskumppanin nähtiin voivan sanoittaa myös työntekijän tarkoittamia asioita eri sanoilla ja ymmärrettävämmin asiakasvanhemmalle. *”Kokemuskumppani olis niinku vähän voinu ponnekkaammin mun kanssa sitä.”*

Haastateltavat kokivat oman kokemuksensa ansiosta heillä olevan kykyä havaita nyt asiakkuudessa olevista vanhemmista heidän reaktioidensa takana olevia ajatuksia ja tunteita. Näin he kokivat heillä olevan myös kykyä käsitellä ja sanoittaa niitä, sekä edetä asioissa vanhemman tahtisesti, ilman että vanhemmat kokevat heillä olevan tarvetta suojautua ja peitellä asioita. *”Huomioon ja kunnioittaa sitä ihmisen niitä suoja tunteita eikä mennä liian varhain sörkkii semmoista koska jos sitä menee sörkkimään niin silloin enemmän taas suojan muurit nousee ja sitten ne tunteet tulee siihen väliin ja ne naamiot tulee.”* Haastateltavat näkivät, että mikäli yhteistä ymmärrystä asioista ei palaverissa synny, eivät perheen asiat lähde todennäköisesti myöskään muuttumaan tai paranemaan. Tällöin samoista asioista tullaan todennäköisesti keskustelemaan palaverissa yhä uudelleen. *”Ja jos sitä sitä sillan rakennustyötä en onnistu tekemään et vanhempi ja perhe pystyy tekee yhteistyötä niinku tarkoituksenmukaisesti sosiaalityöntekijän kans, niin sittehän siitä tulee palaveri palaveriin niinku siinä jonossa.”*

Haastateltavat kuvasivat kokemuskumppaneina heillä olevan oman kokemuksensa kautta hyvät edellytykset **nostaa esiin ja käsitellä eri näkökulmia** sekä huomioida niitä työskentelyssä. *”Auttaa tavallaan sanottamaan sitä tai, tai jotenkin ehkä niinku pilkkomaan sitä asiaa ja näkemään vähän eri näkökulmista. Et kun et, ettei siinä oo niinku kysymys mistään vaikeessakaan asiassa oo kysymys siitä, et halutaan kiusata, tai olla ilkeitä tai, tai mitä vaan niinku et et, et et nähtäis niinku ne asiat niinku ne on.”* Asioiden eri näkökulmista katsomisen nähtiin voivan vaikuttaa positiivisesti muutostarpeiden näkemiseen asiakasvanhemman kohdalla. Toisaalta haastateltavat näkivät asiakasvanhempien lisäksi sosiaalityöntekijöillä voivan olla tarvetta asioiden

katsomiseen laajemmin. *”Et auttaisko se sitten se asiakasperheit ottamaa apuu helpommin, ettei oltais niin vastaan. Tai tai pitäskö toisaalta sitten sosiaalivirkailija nähdä niinku vähän sen oman roolinsa ulkopuolelta joskus ehkä jotain asiaa.”* Haastateltavat kokivat kokemuskumppaneina heillä olevan mahdollisuuksia vaikuttaa kummankin ajattelutapaan. Kokemuskumppaneiden rooli koettiin puolueettomana ja sen vaikuttavan molemminpuolisen ymmärryksen lisääntymiseen myönteisesti. *”Must tuntuu, et pitäis olla aika puolueeton, mut et tarvitsee olla niinku ymmärryst niinku molempiin suuntiin.”*

Kokemuskumppaneiden nähtiin voivan lisätä vanhempien turvallisuuden kokemusta ja heidän tukensa nähtiin voivan toimia vanhempia rauhoittavana. Kuitenkin samassa asiassa nähtiin kokemuskumppanin voivan tukea toisaalta myös työntekijää. *”Et et myöskin niinku viranomasaalla olis sellanen turvallinen olo, et nyt yhdes.. tehdään yhteistyötä. Yhdes tehdään, et kaikilla on selkee se tavoite, et on se lapsi siinä, niinku keskiössä.”* Haastatteluissa tärkeänä asiana kuvautui se, että asiakasvanhemmat voisivat luottaa kokemuskumppaniin sekä myös lapsen sosiaalityöntekijään. Kuitenkin kokemuskumppaneiden työskentelyn tavoitteiden saavuttamiseksi nähtiin tärkeänä myös kokemuskumppanin ja sosiaalityöntekijän välisen luottamussuhteen syntyminen. *”Yhtälaila siinä täytyy myös voittaa niinku sitten sen lastensuojelun sosiaalityöntekijän luottamus, että hän luottaa tavallaan siihen, mitä se kokemuskumppani kertoo.”*

Osa haastateltavista puhui sosiaalityöntekijöiden resurssien riittämättömyydestä, joka heidän kokemuksensa mukaan näkyi siinä, kuinka hyvin sosiaalityöntekijät tunsivat asiakkaansa ja asiakasperheensä. Tämän nähtiin vaikuttavan asiakassuhteeseen. Kokemuskumppanista nähtiin voivan olla hyötyä myös tässä, sillä kokemuskumppanin katsottiin voivan välittää sosiaalityöntekijälle sellaista tietoa, jota tämä ratkaisujen ja päätöksen tekoonsa tarvitsee. *” Mä näen, että kokemuskumppani vois kulkea niinku pitkäänkin siinä asiakasperheen rinnalla ja elämässä, ni hänel kertyis ehkä sellasta tuntemusta, mitä hän voi sitten välittää sinne lastensuojeluun päin.”* Haastateltavat kuvasivat asiakkaiden paremmalla tuntemisella olevan vaikutusta myös sille, että asiakkaiden olisi mahdollista saada paremmin kohdennettuja ja oikea-aikaisia palveluja. *” Että se niinku sosiaalityöntekijä alkais näkemään sen perheen paremmin, joka taas johtais siihen, että löydettäis niinku nopeammin niitä tukimalleja ja muotoja.”*

Yksi asia, joka haastattelujen perusteella vaikutti yhteistyösuhteeseen asiakasvanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä, oli asiakkaiden ennakkoluulot lastensuojelua kohtaan. Kokemuskumppanin nähtiin voivan vaikuttaa näihin ja sen koettiin voivan lieventää pelkoa lastensuojelua kohtaan. ” *Et kyl mä niinko nään semmosen tosi tärkeenä työmuoton, työmuoton sen, et saadaa luottamust ehkä siihe lastensuojeluu ja sosiaalityöhö, et siin on kokemuskumppani ni mikä on sen polun käyny.* ”

Haastattelujen perusteella kokemuskumppanit kokivat heistä voivan olla apua esimerkiksi sijoitusten ennaltaehkäisyssä. ” *Siis tai jotenki niinku toimii ennaltaehkäisevän, ettei niinku oikeesti tulis.* ” Kuitenkin he kokivat heistä voivan olla paljon apua tilanteessa, jossa perheen lapset tai lapsi päätyy sijoitukseen. Tällöin kuitenkin haastattelujen perusteella näyttäytyi, että vanhempi jäi kokemuksensa kanssa yksin. Mikäli sijoitus ei ollut tapahtunut yhteisymmärryksessä, oli yhteistyön tekeminen sosiaalityöntekijän kanssa vaikeutunut sijoituksen myötä. Yhteistyön säilyttäminen koettiin jälkikäteen kuitenkin erityisen tärkeäksi ja siinä kokemuskumppanin tuki nähtiin voivan olla erityisen tärkeässä roolissa. Vaikka lapsen sijoitus olisi välttämättömyys perheen säilyminen koettiin tärkeäksi ja kokemuskumppanit kokivat heillä voivan olla annettavaa sen suhteen. ” *Mutta kyllä mä sanon ja uskon siihen lähtökohtasesti, et valtaosan on mahdollista jollain tavalla se perhe niinku säilyttää kokonaisuutena yksikkönä.* ” Haastattelemani kokemuskumppanit kokivat vanhemmille olevan tärkeää välittää sellainen kokemus, ettei heidän vanhemmuutensa katoa sijoituksen myötä. Tärkeänä tilanteessa näyttäytyi vanhemmuuden mahdollisuuksien osoittaminen sekä yhteistyön tekemisen merkitys eri toimijoiden kanssa. ” *Ni oli se sit perhe tai oli se sit laitos tai mikä tahansa, ni se yhteistyö on se tärkein väline.* ” Eräs haastateltava kuvasi, että hän sekä sijoitettu lapsi olisivat hyötäneet siitä, mikäli joku taho olisi sanoittanut hänelle tilanteessa hänen rooliaan ja merkitystään vanhempana. Hän koki, että tämä olisi voinut ehkäistä sen, ettei hänen osallistumisensa ja roolinsa lapsen sijoituksen alussa ollut kovin suuri. ” *Jos siin olis ollu joku oikee tuki ja sanottanu, et mitä oikeuksii ja mitä velvollisuuksii ja milt kenestäki tuntuu ja mitä se oikeesti tarkoittaa.* ”

Yhteistyön ja yhteisen ymmärryksen koettiin olevan avainasemassa muutoksen ja tavoitteiden saavuttamisessa sekä lastensuojelun tehtävän onnistumisessa. ” *Et niin*

kauan on tehtävis ku on se yhteistyö ja halu, mut sit ku ei oo tota, ei ole sitä, sitä halua ja yhteistyöt, ni se on aika paljo epätoivosta.” Yhteistyösuhteen tukemisessa ja yhteisen ymmärryksen löytymisessä kokemuskumppanuuden nähtiin voivan olla isona apuna. Vaikka haastateltavien omat negatiiviset kokemukset olivat toimineet ikään kuin työntävänä voimana kokemuskumppaniksi hakeutumiselle ja he näkivätkin oman tehtävänsä merkityksellisyyden ennen kaikkea siinä, ettei muille kävisi samoin, sanoitti moni kuitenkin sitä, että kokemuskumppaneina he näkevät tärkeänä vanhempien sitouttamisen työskentelyyn ja heidän ennakkoluulojensa purkamisen. ”Et se lastensuojelu, sitä mä oon kanssa sanonu, ku se lastensuojelu ei oo paha. Vaan sillä pystytään auttamaan paljon.”

Ohjaus ja neuvonta palveluverkoston liittyen

Haastateltavat kertoivat, ettei sosiaalityöntekijöillä ole aina konkreettista käsitystä siitä, että millaisia heidän tarjoamansa palvelut ja tukitoimet käytännössä ovat tai he eivät osaa kuvata palveluja riittävän konkreettisesti asiakasvanhemmille. Haastateltavat näkivätkin kokemuskumppaneiden voivan auttaa ammattilaisia kertomaan erilaisista mahdollisista palveluista ja tukitoimista. ”Ja et ylipätään niinku se, et tietäis siit lastensuojelusta, että mitä kaikkee se voi tarjota.” Tämän nähtiin voivan vaikuttaa asiakasvanhempien halukkuuteen työskennellä lastensuojelun työntekijöiden kanssa ja päästää heidät sisälle heidän elämäänsä. Erityisesti haastateltavat kuvasivat tiedon puutetta olevan erilaisissa laitospäivähoito- ja kuntoutusjaksoissa. He kuvasivat heillä itsellään olleen palveluista erilaisia mielikuvia, jotka olivat vaikeuttaneet palvelun vastaanottamista ja siksi kokemuskumppanin omasta kokemuksesta tällaisissa tilanteissa olisi voinut olla apua. ”Niinku mä näin semmosen vanhanaikaisen sairaalan pitkän käytävän, missä on ovia ja kameroita joka puolella ..ja määhän olin et minähän en sinne mene.. Niin se että ku joku olis kertonu mulle sillon, et mikä se on. Eikä vaan sanottu, et tämmöinen paikka, menette sinne.”

Haastattelussa kuvattiin myös avun saamisen pitkittymistä, koska omat ennakkoluulot lastensuojelua kohtaan oli ollut niin vahvat. Tässä tilanteessa kokemuskumppaneista nähtiin voivan olla hyötyä jo ennen asiakkuuden alkamista tai ihan asiakkuuden alkuvaiheilla, jotta näihin ennakkoluuloihin olisi kyetty vaikuttamaan. ”Jos olis tämmönen kokemuskumppani ollu kertomas, et ettei se lastensuojeluasiakkuus nyt välttämättä ole mikään paha ja huono ja häpeällinen asia. Et se on palvelu siinä niinku

muutkin palvelut ja sieltä voi saada apua.” Tällä olisi voinut olla vaikutusta siihen, että apua oltaisiin voitu päästä tarjoamaan aikaisemmin.

Tuki palavereissa ja niissä sovittujen asioiden sisäistämisessä

Eräs haastateltava kertoi hänellä olleen kokemuskumppanin mukana itsellään eräässä oman lapsen palaverissa. Hän kertoi jälkikäteen käyneensä keskustelua kokemuskumppanin kanssa palaverin sisällöstä ja huomanneensa, ettei itse muistanut palaverista kaikkea, mitä kokemuskumppani oli muistanut. Hän kertoi kiinnittäneensä huomiota eri asioihin ja esimerkiksi positiiviset huomiot ja kommentit oli häneltä jäänyt osin huomaamatta. *”Huomasitko sä et ne kehu tossa kohtaa, et kuin hienosti on menny? Ni no, en mä semmost ollu kuullu, et se meni iha ohi.. Ni sekin on semmonen et se toinen kuuntelee niin eri tavalla sitä, kun itse, kun se on itselle ni henkilökohtanen.”* Hän kertoi itse asioiden rekisteröimiseen vaikuttavan omien ajatusten ja kokemukset omasta vanhemmuudestaan. Hän kuvasi välillä tuntevansa olevansa *” ihan paska vanhempi”* ja tällöin kun oma kokemus on tällainen, niin tilanteesta tulee poimittua helpommin niitä asioita, jotka vahvistavat omaa käsitystä. Tällöin kokemuskumppanista voi olla iso merkitys myös erilaisten ajatusvääristymien korjaamisessa.

Koska palavereissa nähtiin asiakasvanhempien kokevan suuria tunteita, kokivat haastateltavat myös, että se joskus voisi estää asioiden oikein ymmärtämisen. Lisäksi haastateltavat kokivat, että joskus sosiaalityöntekijän voi ymmärtää asiakkaan väärin, eikä asiakas aina osaa muutenkin vaikeassa tilanteessa korjata tätä asiaa. Tässä kokemuskumppanista ajateltiin voivan olla apua puolin ja toisin. *” sitten joskus ja useinkin saattaa tuntuu siltä, että kun lukee jotain yhteenvetoo, että herranjestas ollanko me istuttu edes samassa palaverissa”.* Kokemuskumppanin nähtiin pystyvän tekemään varmistelutyötä sen suhteen, että kaikki tulevat ymmärretyiksi. Tämä helpottaisi myös sitä, että kaikkien on helpompi sitoutua yhdessä tehtyihin päätöksiin ja tavoitteisiin.

Vanhemmuuden tuki

Useat haastateltavat näkivät heistä voivan kokemuskumppaneina olla hyötyä myös vanhemmuuden tukemisessa erilaisissa tilanteissa. He kuvasivat tilanteita, joissa olivat käyttäneet luovuutta itse vanhempina käydäkseen läpi lastensa kanssa sellaisia vaikeita asioita ja tilanteita, joihin kaikki vanhemmat eivät joudu ja joihin ei välttämättä saa

vinkkejä muualta. Useampi heistä oli esimerkiksi keksinyt erilaisia tapoja toteuttaa vanhemmuutta ja ylläpitää suhdetta lapsiinsa lapsen sijoituksen aikana. ” *Ni sit mä jouduin niinku mieltii ja olee luova, et mitä ne muut keinot vois olla millä mä tota osotan, että he ovat mun mielessäni. Niin sitte mä luin vaikka satuja nauhalle ja ja ja tota lähetin semmosta postiin.*” Lapsen sijoituksen tai lapsen asumisen muuttuminen muuten nähtiin vaikuttavan paljon vanhemmuuteen ja asettavan vanhemman täysin uuden äärelle. Eräs vanhempi kuvasi vanhempien voivan tilanteessa kokea esimerkiksi tarvetta hyvillä asioilla ja rohkeuden puutetta kieltää lapselta mitään tai asettaa muuten rajoja. Tässä haastateltavat kokivat, ettei heistä voisi olla vanhemmalle tukea rohkeuden lisäämisessä. ” *On se sitten niin sanottuu niinku viikonloppuvanhemmuutta tai arkivanhemmuutta, mutta vanhemmuutta se kuitenkin on ja se on aina sen lapsen etu, mitä niinku paremmin se vanhempi sitä kykenee toteuttamaan.*” Vaikka vanhemmalla ei arjessa päävastuuta lapsen hoidosta ja kasvatuksesta syystä tai toisesta olisikaan, nähtiin vanhemmuuden tukeminen kuitenkin hyvin tärkeäksi ja myös lapsen edun toteutumista edistäväksi asiaksi.

Varsinkin siinä tilanteessa, mikäli haastateltavan lapsi oli huostaanotettu, haastateltavat kokivat heidän jääneen liian yksin ja ilman tukea. He kertoivat samanlaisia kokemuksia ymmärtäneen olevan myös muilla vastaavassa tilanteessa olleilla. ” *Näin että kuinka vaille ne vanhemmat jää kun lasten asioista vastaava sosiaalityöntekijä on lapsen työntekijä. Kyllä sille täytyisi olla sille vanhemmallekin joku, on kaikkien etu että vanhempi saa tukea.*”

Haastateltavat kuvasivat itse työstäneensä paljon omaa menneisyyttään ulottuen heidän omaan lapsuuteensa ja suhteeseen omien vanhempiensa kanssa. Tästä syystä he näkivät heillä voivan olla annettavaa myös tämän pohdinnan käynnistämiseen asiakasvanhemmissa. ” *Että ooks sä mieltiny sun omaa lapsuutta, että miten sulla oli.*” He kokivat asiakasvanhempien voivan ottaa myös tällaisia ajatuksia paremmin vastaan ihmiseltä, joka on joutunut pohtimaan samoja asioita myös itse.

Kokemuskumppanin nähtiin voivan olla tukena myös vanhemman toimintakyvyn tai toimijuuden löytymisessä. Haastattelujen perusteella tämä voisi tarkoittaa vanhemman toimintakyvyn lisääntymistä perheessä ja vanhemman roolissa, mutta myös suhteessa viranomaisiin ja palveluverkostoon. ” *Niin sen mä haluaisin niinku opettaa tavallaan vanhemmille, että he ovat oman elämänsä niinku toimijoita.*” Kokemuskumppaneilla

nähtiin olevan kykyä toimia tässä tukevasti. Viranomaisten ja palveluverkoston kanssa toimimisessa kokemuskumppanin nähtiin voivan lisätä vanhempien tietoisuutta omista oikeuksistaan sekä myös velvollisuuksista. Lisäksi kokemuskumppanien katsottiin voivan tukea ja kannustaa vanhempia aktiivisuuteen monessa suhteessa esimerkiksi yhteydenpidossa lapsen verkostojen kanssa. Myös yhteistyöntukemiselle katsottiin olevan erityisen suuri tarve silloin, kun lapsi oli sijoitettu vastoin vanhemman toivetta. ”*Se vanhempi saadaa ymmärtämään se tilanne ja se vanhempi saadaa ymmärtämään se, et ei häne äitiyttä viedä pois vaa sitä nimenomaa tuetaan senkin jälkeen.*”

5.4 AJATUKSIA KOKEMUSKUMPPANUUDEN MAHDOLLISISTA RISKEISTÄ

Haastateltavat kertoivat koulutuksen aikana käydyn paljon keskustelua siitä, että kuinka tulee toimia, mikäli työskentelyn aikana tulee esiin asioita, jotka ovat lapselle haitallisia tai vaarallisia. Kokemuskumppanien lastensuojeluilmoitusvelvollisuutta oli tuotu esiin koulutuksen aikana ja siihen johtavia mahdollisia tilanteita oli pohdittu yhteisesti. Monet totesivat, ettei kokemuskumppani voi salata mitään tällaista asiaa, vaikka luottamuksellisuus työskentelyssä asiakkaan kanssa onkin tärkeää. Kuitenkin moni sanoitti myös sitä, että haluaisivat olla työskentelyssä asiakasvanhemman luottamuksen arvoisia. Nämä asiat ovat keskenään ristiriidassa ja sen perusteella näen riskiksi joissain tilanteissa voivan koitua myös sen, että kokemuskumppani joutuu valitsemaan näistä kahdesta ja voi mahdollisesti ilman esimerkiksi hyvää ja tukevaa työnohjausta valita asian salaamisen. Ryhmätyönohjaus kokemuskumppaneille tarjotaan kuukausittain. Tämän lisäksi heillä on mahdollisuus yksilötyönohjaukseen. Toisaalta tällainen samanlainen riski on olemassa kaikkien toimijoiden kesken. Osa haastatelluista kokemuskumppaneista koki hyväksi sen, että sosiaalityöntekijän kanssa pidetään aluksi yhteinen työskentelyn aloitus- ja tavoitekeskustelu, joka tukee heidän koulutuksen saaneen osajan ja auttajan roolia. Haastateltavat näkivät tietyllä tapaa riskinä tai ainakin vaikeana todeta sitä, ettei työskentely onnistu. Myös tähän liittyen yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa nähtiin tärkeänä, jotta tavoitteiden toteutumista tulee arvioitua yhdessä jonkun kanssa.

Kokemuskumppanuuden hyvälle toteuttamiselle koettiin riskiksi se, että mikäli suhde tilaavaan sosiaalityöntekijään ei ole hyvä esimerkiksi sen vuoksi, että sosiaalityöntekijä pelkää heidän astuvan tämän varpaille. Mikäli asetelma kokemuskumppanin ja

sosiaalityöntekijän kanssa on huono, ei se edesauta asiakkaan tilannetta, vaan voi viedä tilannetta jopa pahempaan suuntaan. Haasteeksi kokemuskumppanuudelle nähtiin tässä kohtaa se, että sosiaalityöntekijät olisi saatava paremmin mukaan ja ottamaan heidät vastaan yhteistyökumppaneiksi avoimemmin mielin. *”Et niinku tää siinä on kans tämmöstä, täytyy saada asennemuutosta aikaan.”* Sosiaalityöntekijä nähtiin pääasiassa erittäin merkitykselliseksi yhteistyökumppaniksi työskentelyn onnistumisen kannalta. Toisaalta jossain tilanteissa sillä, että palvelun myöntämiseen tarvittiin sosiaalityöntekijän lupa nähtiin voivan olla myös negatiivinen vaikutus asiakkaan motivoimiseksi työskentelylle. *”Ni se pitää esittää tosi niinku, tavallaan oikeella tavalla, jotta siitä ei tuu semmonen, että no jaa, tää on taas joku sossun juttu.”*

Mahdollisina riskeinä haastateltavat näkivät sen, että mikäli kokemuskumppani samaistuisi liikaa asiakkaaseen tai tämän tilanteeseen. Tämän nähtiin voivan lisätä vastakkainasettelua lastensuojelua kohtaan, mikäli yhteistyö olisi ollut hankalaa jo aiemmin. *”Se varmaan siis kärjistyisi just se niinku se tilanne siihen, et ollaan lastensuojelua vastaan.”* Riskinä nähtiin voivan olla myös sen, että mikäli tuettavan vanhemman ja kokemuskumppanin välille muodostuu hyvin läheinen suhde. Tämä nähtiin vaikuttavan ennen kaikkea kokemuskumppanin omaan jaksamiseen. *”Ja sitten mä ajattelen ite, ku mul on tosi semmonen, niinku voimakas se auttamisen halu, ku mä ajattelen ni on toki vaara niinku siinä, että mä itse väsyn.”*

”Riski voi olla esimerkiksi se, et jos kokemuskumppani itse ei oo tavallaan sinut sen oman tilanteensa kanssa, et alkaa projisoida sitä niihin muihinki.” Riskinä nähtiin voivan olla se, että mikäli kokemuskumppani ei ole riittävästi käsitellyt omia kokemuksiaan ja hänellä on itsellään huonoja kokemuksia, voi hän ajatella työntekijöiden toimivan samalla tapaa tuettavan asiakasvanhemman kanssa. Riskiksi nähtiin se, että mikäli kokemuskumppani ei ole sinut kokemustensa kanssa, voi eteen tulla yllättäviä tilanteita sekä tunteita, joiden kanssa ei osaa toimia. Kaikki haastateltavat kuvasivat sitä, ettei kokemuskumppanina voi toimia, mikäli tuntee edelleen katkeruutta lastensuojelua kohtaan. Tällöin suhdetta asiakasvanhemman ja työntekijöiden välillä on mahdotonta tukea. *”Jos sä menet niitte omien tunnistamattomien haavojes kans ni sähän voit aiheuttaa vaan paha.”* Riskinä nähtiin voivan olla myös sellaisen tilanteen, jossa kokemuskumppani on vahvasti jotain mieltä, eikä kykene muuttamaan näkemystään asiasta tai tilanteesta.

Yhtenä riskinä haasteltavat näkivät voivan olevan myös sen, että mikäli asiakasvanhemmat näkevät heidän roolinsa jollain toisella tavalla, kuin miten kokemuskumppani itse roolinsa näkee. Esimerkkinä eräs haastateltava kuvaa tilannetta, jossa asiakasvanhempi esimerkiksi toivoisi itsellensä asianajan tyyppistä tukea. Tällaisena tukena haastateltavat eivät kokemuskumppania nähneet. ”*En mä aattele, että mun tehtävä on niinku olla joku terrieri tai asianajaja asiakkaalle..*”

Osa haastateltavista pohti myös oman elämäntilanteen muutoksen mahdollisuutta ja sen vaikutusta kykyyn toimia kokemuskumppanina. Tällaisia asioita pohdittiin voivan olla esimerkiksi oman retkahduksen tai sairastumisen. Eduksi tilanteissa nähtiin se, että osalla heistä oli voimassa olevaa viranomaisverkostoa, jossa muutokset voinnissa heidän näkemyksensä mukaan havaittaisiin nopeasti. Koulutuksen koettiin kuitenkin antaneen riittävät taidot ja kyvyt havainnoida omia voimavarojaan ja tarvittaessa vetäytyä toiminnasta. ”*Mutta sitten kun näitä asioita on, on niinku käynyt läpi ja ja tehnyt niin paljon kun on tehnyt, niin jonkinlainen vastuu on myös itsellä. Et mä uskon että aika moni meistä kykenisi sanottamaan, et hei, nyt mun elämässä on semmonen vaihe, että mä en pysty tekee kokemuskumppani töitä.*”

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 YHTEENVETO TUTKIMUSTULOKSISTA

Mitkä asiat kokemuskumppaneiden omissa asiakkuuksissa on toiminut heitä voimaannuttavina?

Haastattelemieni kokemuskumppaneiden omien asiakasprosessien aikana merkittävin voimaannuttava tekijä oli kokemus osallisuuden toteutumisesta. Osallisuuden toteutumiseen liittyen heillä oli kokemuksia arvostavasta ja kunnioittavasta kohtaamisesta asiakasprosessien aikana sekä kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Kuulluksi ja nähdyksi tulemisen kokemusta edesauttoi myös myönteinen kokemus vanhemman verkoston kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Tällöin vanhempi oli voinut kokea tullessa lastensuojelussa nähdyksi kokonaisvaltaisemmin. Osallisuuden näkökulmasta tärkeää oli myös se, että vanhempien mielipidettä oli kysytty, se oli kuultu, otettu huomioon ja dokumentoitu. Osallisuuden toteutumiseen ja hyvään yhteistyösuhteeseen työntekijän kanssa kuului myös yhteisen ymmärryksen rakentuminen tilanteesta. Tämä johti yhteisiin tavoitteisiin ja samojen muutostarpeiden näkemiseen. Vanhempaa voimaannuttavana toimi myös myönteinen palaute. Tämä koettiin tärkeäksi, mutta joskus vanhemman oli ollut vaikea havaita tätä itse ja muistaa saaneensa sellaista jälkikäteen.

Voimaantumista edesauttoi ja tuki myös se, että vanhempi hyväksyi tilanteen sekä avun tarpeen ja tuli sinuiksi näiden kanssa. Tätä edesauttoi luottamuksellisen yhteistyösuhteen syntyminen työntekijän kanssa ja häpeän kokemuksen hälveneminen. Tämä mahdollisti asiakasvanhemmalle kyvyn toimia sekä olla vuorovaikutuksessa avoimesti ja rehellisesti.

Mikä asiakasvanhempia on voimaannuttanut toimimaan kokemuskumppaneina?

Haastateltavat näkivät kokemuskumppani toiminnan tärkeänä ja merkityksellisenä palveluna asiakasvanhemmille, joilla on ennen kaikkea merkitystä asiakasvanhemman osallisuuden näkökulmasta. Voimaantumisen ja valtaistumisen katsotaan olevan yksi osallisuuden edellytys. Koska kokemuskumppanitoiminnan nähtiin voivan tukea osallisuutta, näen sen tällöin tukevan myös vanhempien voimaantumisen prosessia.

Voimaantumisen prosessiin sisältyy itsetutkistelua sekä omien voimavarojen löytyminen (Verner 2020). Näissä asioissa kokemuskumppanista nähtiin haastattelujen perusteella voivan olla merkittävää hyötyä.

Hiltusen tutkimuksen mukaan huostaanotettujen lasten äitien voimaantumista vahvisti sosiaalinen tuki ja prosessin käynnistävinä tekijöinä oli äitien itsetutkiskelu, tunteiden työstäminen ja oman elämän tarkastelu (2015, 164-165, 182). Tekemieni haastattelujen perusteella olen tehnyt vastaavia tulkintoja sen perusteella, mitä haastateltavat ovat kuvanneet omissa tarinoissaan ja miten he ovat kuvanneet kokemuskumppanitoiminnan voivan tukea lastensuojelussa asiakkaana olevaa vanhempaa. Keskeisempänä kokemuskumppanin työlle nähtiin yhteistyösuhteen kehittyminen sosiaalityöntekijän ja asiakasvanhemman välille sekä vanhemmalle tarjottava sosiaalinen tuki vertaistuen muodossa. Sosiaalisen tuen katsottiin tukevan vanhempaa tunteiden työstämisessä sekä itsetutkiskelussa ja eri näkökulmien tarkastelussa. Keskeisin ero siihen, kun tilanne oman asiakkuuden aikana oli hyvä ja huono liittyi siihen, millainen yhteistyösuhde heillä oli työntekijöihin, eli miten he tulivat asiakkaina ymmärretyiksi ja kuulluiksi. Näen voimaantumisen joko tapahtuneen tai alkaneen siitä, kun yhteistyösuhde työntekijään muuttui. Joidenkin tarinassa työntekijä oli voinut olla myötävaikuttamassa asiakkaan voimaantumiseen, joillakin voimaantuminen oli lähtenyt esimerkiksi lapsen tilanteen alkuun sysäämän itsetutkiskelun kautta.

Kokemuskumppaneita oli haastattelujen perusteella motivoinut koulutukseen lähtemiseen ja kokemuskumppanina toimimiseen ennen kaikkea se, etteivät he halunneet muiden kokevan samanlaisia ikäviä asioita, joita he olivat itse joutuneet vanhemman roolissa lastensuojelussa kokemaan. Kaikki kokemuskumppanit tunnistivat lastensuojelun tehtävän ja näkivät sillä olevan perustellun ja tärkeän roolin yhteiskunnassa. Puheissa kuului vilpitiön halu auttaa muita. Omien kokemusten nähtiin antavan hyvät ja ainutlaatuiset valmiudet työskentelylle vanhempien kanssa ja omaa kokemusosaamista arvostettiin. Kokemuskumppanina toimiminen merkitsi haastateltaville muun muassa sitä, ettei heidän huonot kokemuksensa tai itse tekemänsä virheet ole turhia, vaan kokemuskumppanina toimiminen antaa näille kokemuksille ja tapahtumille merkityksen. Niitä on mahdollisuus hyödyntää tekemällä hyvää. Haastattelujen perusteella juuri kielteiset kokemukset olivat toimineet puskurina kokemuskumppaniksi hakeutumiselle.

Vaikka toisaalta negatiiviset kokemukset olivat toimineet eteenpäin työntävänä voimana, olivat myös positiiviset kokemukset vahvistaneet tätä ajatusta ja varsinkin uskoa omiin kykyihin ja mahdollisuuksiin auttaa ja vaikuttaa. Myönteiset kokemukset olivat esimerkiksi estäneet katkeroitumista ja haastateltavat pitivätkin merkityksellisenä sitä, ettei kokemuskumppaneilla ole vain huonoja kokemuksia, vaan että he osaavat nähdä myös lastensuojelun hyödyt ja tavoitteet. Haastateltavien omat asiakasprosessit olivat edenneet niin, että suurin osa myönteisistä kokemuksista ajoittui asiakkuuden loppuvaiheille. Osa haastateltavista oli lastensa kautta lastensuojelun asiakkaana vielä parhaillaan. Jokaisella heistä oli sellainen kokemus, että vaikka heillä ei aina täysin yhteneväiset käsitykset ja ajatukset työntekijöiden kanssa olekaan, niin tällä hetkellä he ymmärtävät viranomaisten näkemyksiä ja kykenevät näin hyväksymään ne. Myönteisiin kokemuksiin liittyen yhteistä oli se, että tällöin heillä oli yhteinen ymmärrys työntekijöiden kanssa tilanteesta ja vanhemmilla oli kokemus siitä, että he olivat tulleet kuulluiksi. Tämä kuvautui tavoiteltavana tilana myös niiden vanhempien ja työntekijöiden välisessä suhteessa, joiden kanssa kokemuskumppanit lähtevät työskentelemään. Toiveena oli, että yhteinen ymmärrys voisi syntyä nopeammin ja aikaisemmin. Kokemuskumppanitoiminnasta nähtiin voivan olla suurta apua tähän liittyen.

Mitään yksittäistä yhteneväisyyttä kokemuskumppaniksi voimaantumiselle ei haastattelujen perusteella ollut löydettävissä. Haastattelemani joukon tarinat erosivat osittain paljonkin keskenään ja koska haastateltujen lukumäärä oli niin pieni, on johtopäätösten tekeminen voimaantumisprosessin alkuun sysäävistä tekijöistä vaikeaa. Haastatteluista valtaosan perusteella näyttää kuitenkin kokemuskumppaniksi voimaantumisen näkökulmasta merkitykselliseltä se, että heillä on olemassa sekä hyviä, että huonoja kokemuksia lastensuojelusta. Hyvät kokemukset näyttivät kasvattaneen uskoa omiin kykyihin toimia kokemuskumppanina ja huonot kokemukset taas vaikuttivat ajatukseen siitä, että on olemassa asioita, joita kokemuskumppanuuden avulla ja asiantuntemuksella olisi mahdollista ja tarpeen muuttaa.

Miten tukea lastensuojelun asiakasvanhemman voimaantumista asiakasprosessin aikana?

Vaikka voimaantumisen ja valtaistumisen katsotaan olevan yksi edellytys osallisuudelle (Vernerin 2020), näen haastattelujen perusteella vanhempien voimaantumisen ja valtaistumisen lastensuojelun asiakkuuden aikana edellyttävän osallisuuden toteutumista ja sen mahdollistavaa työskentelytapaa. Osallisuuden toteutumiseen liittyvät asiat nousivat kokemuskumppaneiden haastatteluissa voimakkaasti esiin sekä vanhempien voimaantumista tukevana ja estävinä asioina (ks. Kuvio 1.) Erityisesti osallisuuden ulottuvuuksista osallisuus omassa elämässä, yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa (THL 2020) nousi vahvasti esiin. Ensimmäisenä voimaantumista tukevana tai ehkäisevänä tekijänä nousi esiin ennakkoluulot/-käsitykset, pelot sekä asenteenteet lastensuojelua kohtaan. Mikäli vanhemmalla oli myönteisiä kokemuksia aiemmin, oli avun hakeminen ja sen vastaanottaminen helpompaa. Nämä myönteiset kokemukset oli aikaansaatu sillä, että avun tarvitsija oli kokenut tulleeensa kuulluksi, kohdatuksi ja autetuksi ja näin osalliseksi omassa asiassaan.

Kunnioittava kohtaaminen ja asiakasta kunnioittava vuorovaikutuksen tapa on edellytys asiakaslähtöisyydelle ja asiakasosallisuudelle. (Rissanen 2013, 12.) Haastatteluissa tämä nousi esiin hyvin keskeisenä lastensuojelun asiakasvanhemman voimaantumista tukevana tai heikentävänä tekijänä. Arvostavaan ja kunnioittavaan kohtaamiseen liittyi myös kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta, jolla oli hyvin suuri merkitys sille, miten yhteistä ymmärrystä tilanteessa asiakasvanhemman ja työntekijän kanssa rakennettiin. Rissanen (2013, 12) toteaa omassa tutkimuksessaan asiakasosallisuuden toteutuvan niissä tilanteissa, joissa molemmat osapuolet sitoutuvat etsimään yhteisiä tavoitteita ja työskentelemään niitä kohti. Tällaisen tilanteen syntymistä edellyttää molemminpuolinen luottamus ja arvostus. Haastattelemani vanhemmat kokivat tällöin tulleeensa kohdatuksi mahdollisimman tasavertaisesti ja heidän mielipiteillään olleen merkitystä. Myös sellaiset tilanteet oli voitu kokea hyvinä ja voimaannuttavina, joiden lopputulos ei ollut täysin sitä, mitä vanhempi oli itse toivonut. Tällöin kohtaamisen ja vuorovaikutussuhteen merkitys korostui erityisesti. Vaikka ratkaisut eivät olisi tuntuneet lähtökohtaisesti hyviltä, voisivat ne silti toimia voimaannuttavina, mikäli vanhempi ymmärsi päätösten ja ratkaisujen taustalla vaikuttaneet asiat.

Nähdyksi ja kuulluksi tulemisen kokemusta voisi heikentää asiakkaan leimaantuminen, joka saattoi vaikuttaa kapeutuneisiin mahdollisuuksiin saada palveluja tai työntekijän ratkaisuihin ilman tutustumista asiakkaan tilanteeseen kokonaisvaltaisesti.

Leimaantumisen vaikutti asiakkaan avun saantiin ja vaikeutti joissain tilanteissa perheen yksilökohtaisen avun tarpeen tunnistamista. Lisäksi avuntarpeen tunnistamista vaikeutti se, ettei asiakasvanhemmat tulleet aina lastensuojelun silmissä uskottuiksi, vaan jonkun viranomaisen oli todennettava ja havaittava sama asia ennen avun saamista. Tämä osoittautui vaikeaksi erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa esimerkiksi vanhemman ulkoinen habitus ei vastannut vanhemman sanoittamaa tilannetta. Viranomaisilta toivottiin puheentasolla tapahtuvan vuorovaikutuksen lisäksi hyvää havainnointikykyä, taitoa ja herkkyyttä myös asiakkaan sanattoman viestinnän havaitsemiseen ja tulkitsemiseen sekä kykyä asettua asiakkaan asemaan. Lisäksi leimaantumista kokeneet asiakasvanhemmat olivat kokeneet myönteisinä heidän verkostojensa kanssa tehdyn yhteistyön, joka lisäsi nähdäksi ja kuulluksi tulemisen kokemusta.

Voimaantumista heikentävänä asiana toimi taas vastoin vanhemman tahtoa tehdyt ratkaisut, jotka tulivat vanhemmalle yllätyksenä ja joiden päätöksen tekoon ja niistä sopimisesta vanhempi ei kokenut olleensa millään tapaa osallisena. Näissä tilanteissa vanhemmilla oli kokemusta myös yksin ja/tai ulkopuoliseksi jäämisestä, joka esti vanhemman mahdollisuuksia voimaantua. Vanhemmat olivat jääneet esimerkiksi lapsen sijoittamisen jälkeen yksin ja ilman tukea, vaikka tässä kriisiytyneessä tilanteessa olisivat tarvinneet sitä kaikkein eniten. Koska osallisuudella tarkoitetaan kokonaisuutta, jossa ihminen kykenee liittymään muun muassa erilaisiin merkityksellisyyttä luoviin vuorovaikutussuhteisiin, ei osallisuus tässä tilanteessa toteutunut (Isola ym. 2017, 3). Osallisuuteen liittyen voimaantumista tukevana tekijöinä nähtiin myös myönteinen vahvistaminen ja positiivisen palautteen saaminen. Asiakasvanhemman oli kuitenkin vaikea havaita tätä, varsinkin niissä tilanteissa, joissa vuorovaikutussuhde sosiaalityöntekijän kanssa koettiin stressaavaksi eikä tasavertaiseksi yhteistyösuhteeksi. Koska sosiaalityön pyrkimyksenä on mahdollisuuksien tarjoaminen, toiveikkuuden herättämisen sekä kadoksissa olevan potentiaalin ja kapasiteetin löytymisen kautta (Kananoja 2017, 30), ei tämä pysty kuitenkaan toteutumaan, mikäli asiakas ei pysty rekisteröimään työntekijöiden tuottamaa vahvistamista koskevaa palautetta.

Voimaantumisen esteenä nähtiin voivan olevan rakenteellisiin toimintatapoihin liittyvät ongelmat ja puutteet. Näitä oli esimerkiksi työntekijöiden puutteellisista resursseista johtuva kiire ja työntekijöiden vaihtuvuus. Näiden vuoksi asiakasvanhemmat kokivat,

ettei heitä lastensuojelussa tunnettu. Lastensuojelun tavat dokumentoida aiheuttivat myös esteitä vanhempien voimaantumisellem ja vanhemmat kuvasivat osattomuuden kokemuksia siihen liittyen. Dokumentointi tapahtuu yksin työntekijän toteuttamana ja näin ollen myös työntekijöiden vaihtuessa kuva vanhemmasta ja perheen tilanteesta voi rakentua liiaksi yksittäisen työntekijän havaintojen ja kirjausten varaan, jossa vanhemman ääni ei pääse kuuluvaksi. Tämä esti sitä, että vanhempi olisi voinut kokea työntekijöiden näkevän ja tuntevan hänet. Dokumentoinnilla koettiin olevan suuri merkitys sekä työskentelysuhteelle, mutta myös vanhemman voimaantumisellem. Työntekijöiden luomien dokumenttien koettiin olevan merkityksellisiä narratiiveja perheistä ja niillä voivan olla sekä voimaannuttavan, että voimaantumista estävä merkitys. Jotta dokumentointi voisi toimia enemmän vanhempaa voimaannuttavana, esitettiin toiveita siitä, että asiakasta osallistettaisiin nykyistä paremmin dokumentointiin.

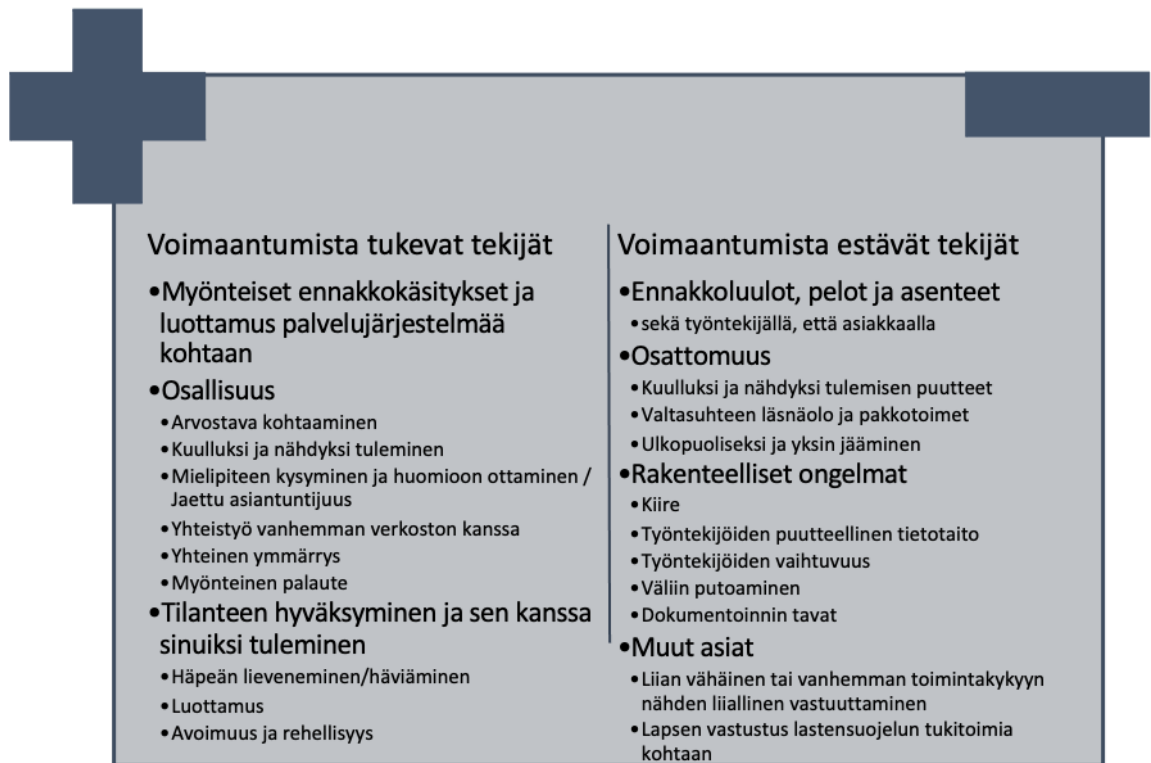
Kiire tuli esiin tavoitteiden saavuttamisen ja muutokseen liittyen. Vanhemmat kokivat, että lastensuojelussa korostetaan joskus liikaakin palvelujen väliaikaisuutta, vaikka tilanteet voivat joskus olla sellaisia, ettei kyseinen avun tarve poistu koskaan. Väliaikaisuuden korostaminen ja paine muutoksen aikaansaamiselle voisi tuntua vanhemmista stressaavalle ja näin se toimi voimaantumista estävänä asiana. Vanhemmat myös kokivat, että painetta aiheutti se, että tietyille palveluille oli määritelty tietty ajanjakso ja aikataavoite, jolloin muutos olisi pitänyt saada aikaiseksi. Mikäli tavoitteita ei saavutettu työntekijän näkökulmasta riittävästi, voisi se olla peruste kyseisen palvelun eväämiseen jatkossa, vaikka vanhempi olisikin kokenut sen hyödyllisenä. Paine tavoitteiden saavuttamiseen vaikutti voimaantumiseen negatiivisesti ja myös tästä syystä tavoitteiden saavuttaminen vaikeutui. Palvelua ei myöskään aina ollut mahdollista saada uudestaan tulevaisuudessa, vaikka perheen muutokseen vaadittava toimintakyky olisi ollut parempi. Tällöin asiaa perusteltiin aiemmalla työskentelyn tavoitteiden saavuttamisen epäonnistumisella.

Oikeiden ja riittävien palvelujen saamisen vaikeuteen liittyi eri palvelujen väliin putoaminen, jossa vanhempi joutui ikään kuin taistelemaan saadakseen perheelleen apua. Tällaista kuvattiin tapahtuvan vammaispalvelun ja lastensuojelun sekä lastensuojelun ja psykiatrian rajapinnoilla. Se ettei missään palvelussa otettu riittävästi kappia perheen avun tarpeesta, vaikutti vanhempien merkityksellisyyden kokemukseen

ja heikensi vanhempien jaksamista ja voimaantumista. Toisaalta joissain tilanteissa esimerkiksi psykiatrialta oli tullut suosituksia ja diagnooseja, joiden avulla vanhempi sai muualta apua. Tällöinkin kokemus voisi olla kuitenkin se, että vanhemman oma kertoma ja kuvaus oli vähempiarvoisempi, kun jonkun toisen ja vasta, kun joku muu näki saman asian, teki se vanhemman kertomuksesta uskottavan. Palvelujen väliin putoamiseen liittyi kokemus siitä, että kellekään työntekijällä ollut kykyä nähdä perheen tilannetta kokonaisvaltaisesti.

Esteenä asiakasvanhemman voimaantumiselle nähtiin voivan olevan myös työntekijän puutteellinen tietotaito. Tämä saattoi liittyä siihen, ettei työntekijä esimerkiksi ymmärtänyt riittävästi perheen vaikeuksien luonnetta, esimerkiksi heitä ympäröiviä kulttuureja (kuten päihdekulttuuri). Tämä vaikutti siihen, ettei auttamistoimenpiteitä osattu kohdistaa oikein, jotta perheellä olisi ollut mahdollisuus oppia toisenlainen toimintatapa (Isola ym. 2017, 12-13). Lisäksi auttamistoimenpiteitä ei osattu tällöin välttämättä kohdistaa oikeaan ajankohtaan. Työntekijöillä ei aina ollut riittävästi tietoa palveluista, joita he asiakkaille tarjosivat. Myös tämä vaikutti palvelujen oikein kohdistamiseen.

Vanhemman voimaantumista estävänä tekijänä oli myös lapsen vastustus lastensuojelun tukitoimia kohtaan. Lapsen ongelmat ja lapsen vastahakoisuus aiheuttivat vanhemmissa ristiriitaisia ja vaikeita tunteita, jotka vaikuttivat negatiivisesti mahdollisuuteen voimaantua. Kun lapset olivat tyytyväisiä palveluun, oli vanhempien helpompaa ottaa niitä vastaan. Toisaalta vanhemman suhtautumisella lastensuojelun tukitoimiin nähtiin olevan merkitystä sille, miten lapset niihin suhtautuivat.

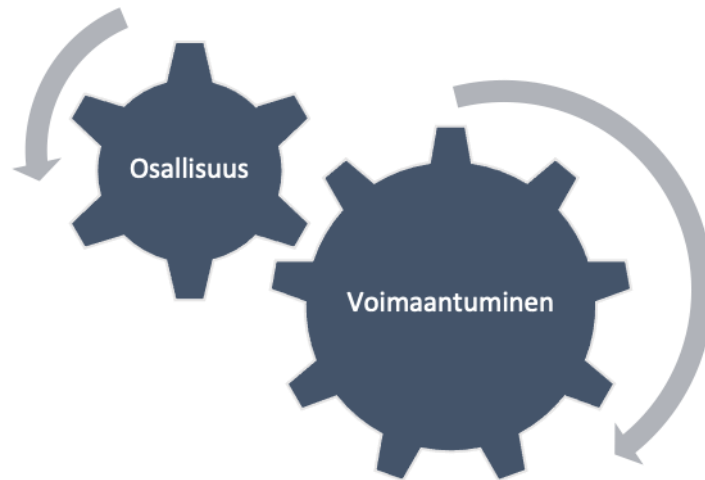

Kuvio 1. Lastensuojelun asiakasprosessin asiakasvanhemman voimaantumista tukevat sekä estävät tekijät

Lastensuojelussa vanhempia oli voitu vastuuttaa joko liian vähäisesti tai liiallisesti. Tällöin työntekijät eivät olleet osanneet suhteuttaa vastuuttamista ja velvoittamista riittävän hyvin vanhemman toimintakykyyn nähden. Vanhemman sopiva ja riittävä vastuuttaminen nähtiin edellytykseksi voimaantumiseen liittyen. Ilman tätä ei muutostakaan perheen tilanteeseen ollut välttämättä saatavissa. Toisaalta väsyneen vanhemman liiallinen vastuuttaminen kulutti vanhemman voimavaroja entisestään. Vanhempien voimaantumisen tuen tarpeet vaihtelivat. Vanhemmat kaipasivat työntekijältä joissain tilanteissa määrätietoista ohjaamista ja ohjeiden sanelemistakin. Toisaalta kaivattiin kunnioittavaa kohtaamista, yhteistyötä ja neuvottelua. Mitä enemmän vanhemman toimintakyvyssä oli vajetta, sitä enemmän hän tarvitsi toimintaohjeita ja puolesta tekemistä. Tällainen tilanne vaati kuitenkin toimiakseen luottamuksellista yhteistyösuhdetta työntekijän ja asiakasvanhemman välillä. Tämä syntyy siitä kokemuksesta, että asiakasvanhempi on tullut itse kohdatuksi, kuulluksi ja ymmärretyksi.

Viimeiseksi asiakasvanhemman voimaantumista tukevana asiana oli nähtävissä se, että vanhempi hyväksyi tilanteen ja perheen avun tarpeen sekä tuli sinuiksi näihin liittyvien asioiden kanssa. Joku vanhemmista saattaa olla tässä tilanteessa jo palvelujen alussa, kuten kuvasi yksi haastattelemani kokemuskumppani. Valtaosalla tämä oli kuitenkin pitkän asiakkuuden ja siinä toteutuneen asiakasosallisuuden lopputulos. Tilanteen hyväksyminen mahdollisti vanhemman kokeman häpeän hälvenemisen. Häpeän lievittymisellä taas nähtiin olevan merkityksellinen rooli asiakasvanhemman kyvyille pyytää ja ottaa vastaan apua. Häpeän poistuminen sekä luottamuksellinen yhteistyösuhde työntekijän kanssa mahdollisti vanhemman avoimuuden ja rehellisyyden asiakkuuden aikana. Tällä on taas iso merkitys sille, miten tuloksellista työskentely perheen kanssa on. Tilanteen kanssa sinuiksi tuleminen on näin ollen edellytys myös vanhemman voimaantumisen ja valtautumisen.

Näen asiakkaan voimaantumisen ja valtautumisen prosessin olevan vahvasti kytköksissä koetun osallisuuden toteutumiseen asiakkuuden aikana (ks. kuvio 2). Jotta prosessi kuitenkin käynnistyy, tarvitsee se jonkin eteenpäin työntävän voiman ulkopuolelta käsin. Tällainen voima on jokin asiakassuhteessa osallisuutta tai voimaantumista vahvistava tekijä, kuten esimerkiksi kunnioittava kohtaaminen, osallisuuden mahdollistaminen, positiivinen vahvistaminen ja yhteisen ymmärryksen rakentaminen. Samat voimaantumista tukevat tekijät (Kuvio 1) toimivat myös prosessia ylläpitävänä voimana. Näen osallisuuden ja voimaantumisen välisen suhteen tutkielman tulosten perusteella niin, että toisen vahvistuessa, myös toinen vahvistuu. Koska voimaantumisen tarkoitetaan asiakkaan sisäisen prosessin vahvistumista ja valtautumisen taas yksilön ja ympäristön välisen prosessin vahvistumista (Hokkanen 2014, 21), niin osallisuuden lisääntymisellä on tulkintani mukaan myönteinen vaikutus myös valtautumiseen.

Kuvio 2. Lastensuojelun asiakasvanhemman voimaantumisen ja osallisuuden välinen suhde

Heikkilät (2005, 29-31, 295) toteavat, että koska voimaantuminen tapahtuu osin yksilön sisäisenä prosessina, ei sitä voi tällöin tarjota ulkopuolelta. Näin ollen näen, että asiakasosallisuuteen pyrkivillä työskentelytavoilla ja kohtaamisilla on mahdollisuus vaikuttaa asiakkaan voimaantumisen edesauttamiseen. Heikkilöiden (2015, 31-32) määrittelyn mukaan voimaantumisessa on kyse siitä, että ihminen oppii tuntemaan itsensä. Näen kuntouttavan sosiaalityön ja lastensuojelun voivan kuitenkin tarjota mahdollisuuksia myös tähän asioiden esiin tuomisen ja rehellisen sanoittamisen keinoin, jota vanhemmat kokivat tarvinneensa ja arvostaneensa. Niin kuin haastattelussa todettiin, läheltä ei aina näe riittävän pitkälle.

Mitkä ovat vanhemman tukemiseen keskittyvän kokemuskumppanitoiminnan tavoittelemat hyödyt lapsiperhesosiaalityössä kokemuskumppanien näkökulmasta?

Kokemuskumppanin keskeiseksi tehtäväksi nähtiin luottamuksellisen ja hyvän yhteistyösuhteen edesauttaminen vanhemman ja sosiaalityöntekijän ja muiden lastensuojelun työntekijöiden kanssa. Jokainen haastateltava näki kokemuskumppanista voivan olla hyötyä asiakkaan ja viranomaisen välisen yhteistyösuhteen tukijana, joka näyttäytyi myös vanhemman voimaantumisen prosessissa olevan keskiössä. Luottamuksellisen yhteistyösuhteen toteutumisesta yhtä haastateltavaa lukuun

ottamatta, oli myös monenlaisia kielteisiä kokemuksia lastensuojelulapsen vanhemman roolissa. Näitä olivat esimerkiksi kuulluksi ja nähdyksi tuleminen, vanhemman tuottaman tiedon kyseenalaistaminen ja molemmin puolinen ymmärryksen puute, joka voisi syntyä esimerkiksi työntekijän puutteellisen tietotaidon vuoksi tai koska asiakasvanhempi ei tule ymmärtäneeksi viranomaisen puhumaa kieltä. Yhteisen ymmärryksen puute johtaa herkästi vanhemman syrjäytymiseen lapsen asiakasprosessista. Yhteisen ymmärryksen syntymistä tukemalla tuetaan näin ollen myös vanhemman osallisuutta. Koska sosiaalityön yhtenä tehtävänä on syrjäytymisen ehkäisy (Törrönen ym. 2016, 99), tulisi näkemykseni mukaan ensi sijassa varmistaa, ettei sosiaalityössä ja lastensuojelussa ole perheenjäseniä syrjäyttäviä toimintatapoja. Tai mikäli niitä on, niistä tulisi tulla tietoiseksi ja pyrkiä työskentelemään niitä hävittäen. Osallisuuden toteutuminen edellyttää sitä, että asiakasvanhemmat kokevat ja kykenevät luottamaan kuulluksi tulemiseen ja pääsevät tuomaan näkemyksensä aidosti esiin (Malja, Puustinen-Korhonen ym. 2019, 15). Tässä kokemuskumppanista voi olla iso apu.

Kokemuskumppanilla näkyy olevan hyvät edellytykset nostaa asiakasvanhempien kanssa keskusteluissa esiin asioita ja eriäviäkin näkemyksiä, koska suhteessa kokemuskumppaniin ei ole valta-asetelmaa, eikä häpeä ole tässä suhteessa samalla tavalla läsnä, kuin suhteessa muihin ihmisiin ja viranomaisiin. Suhteissa, joissa on läsnä valta-asetelmia, tulee kiinnittää erityistä huomiota vaikutusmahdollisuuksiin (Rissanen 2013, 12-13). Mikäli vuorovaikutussuhde sosiaaliviranomaisiin ei ole hyvä, voi asioiden käsittely ja eri näkökulmien hyväksyminen heidän kanssaan olla tunnesyistä vaikeaa. Lisäksi vaikutusmahdollisuudet ja mahdollisuudet valita voi olla vaikea nähdä. Kokemuskumppanilla on erilainen ja parempi lähtökohta lähteä keskustelemaan asioista asiakasvanhemman kanssa. Haasteltavat kuvasivat, ettei sosiaalityöntekijöiden näkemysten ja mielipiteiden kuunteleminen aina asiakasvanhempaa välttämättä vastakkainasettelun vuoksi kiinnosta. Taas sellaisen henkilön ajatusten kuuleminen tuntuu mielekkäämmältä, joka on joskus ollut asiakasvanhemman kanssa samankaltaisessa tilanteessa. Haastateltavat kuvasivat myös sitä, ettei asiakasvanhemmat kykene aina palaverien jälkeen välttämättä muistamaan kaikkea sitä, mitä on sovittu tai käsitelty. Esimerkiksi myönteinen palaute jäi herkästi kuulematta. Kokemuskumppanista nähtiin olevan hyötyä myös asioiden mieleen palauttamisessa ja sellaisten asioiden esiin nostamisessa, joihin ei ole itse kiinnittänyt huomiota.

Lastensuojelun asiakasvanhemman rooliin kuvattiin liittyvän vahvasti häpeän tunteita, joita vertaisen kanssa ei samalla tavalla synny. Jo pelkän kokemuskumppanin oman tarinan esiin tuomisen koettiin lievittävän häpeää tarjoamalla kokemuksen asiakasvanhemmalle siitä, että joku muu on kokenut jotain samanlaista. Häpeän kuvattiin toimivan yhtenä isona hyvän yhteistyösuhteen estävänä tekijänä. Häpeä aiheuttaa eriarvoisuuden kokemusta, jota osallisuus taas vähentää (Isola ym. 2017, 12-13). Häpeän katsottiin lisäksi olevan esteenä avoimuudelle ja rehellisyydelle, jonka kuvattiin näkyvän yhteistyösuhteessa ja aiheuttavan epäluottamusta työntekijöiden ja asiakasvanhempien välille. Rehellisyyden ja avoimuuden puutteen kuvattiin olevan asiakassuhteissa aistittavissa, vaikka sitä ei sanoitetaakaan. Avoimuuden ja rehellisyyden puute ovat vaikeasti esiin nostettavissa ja osoitettavissa, mutta ne vaikuttavat työskentelyn kulkuun vahvasti.

Avoimuuden ja rehellisyyden lisääntymisen lisäksi merkitykselliseksi asiakassuhteelle nähtiin lastensuojeluun liittyvien pelkojen ja käsitysten lieventäminen tai poistuminen, jota kokemuskumppanit kuvasivat yhdeksi heidän tehtävistään. Kokemuskumppanin katsottiin pystyvän sanoittamaan asiakasvanhemman kokemuksia ja ajatuksia ilman tilanteisiin liittyvää tunnereaktiota, jonka katsottiin olevan avuksi esimerkiksi palavereissa siihen, että asioista päästään sopimaan ja yhteisymmärrykseen. Yhteistyösuhde nähtiin merkitykselliseksi asiakasvanhemman osallisuuden mahdollisuuksien toteutumiseksi ja tämän nähtiin lisäävän myös vanhemman toimijuutta ja toimintakykyä. Näin olleen sillä nähtiin olevan suuri positiivinen vaikutus myös lapsen edun toteutumiselle. Lisäksi kokemuskumppanin tarjoaman vertaistuen koettiin voivan lisätä toiveikkuutta. Sosiaalityön hyvinvoinnin erojen kaventamiseen tähtäävä eetos velvoittaa mahdollisuuksien, vaihtoehtojen ja potentiaalain osoittamista (Kananaja 2017, 29–30). Tämän tehtävän tukemisessa kokemuskumppanit voivat olla avuksi.

Haastateltavat kertoivat itse tekemistään oivalluksista vanhempina ja kokivat niiden jakamisesta voivan olla hyötyä nyt lastensa kautta asiakkuudessa oleville vanhemmille. He myös kuvasivat havaitsevansa näitä asioita muissa erityisen hyvin, jonka kanssa ovat itse kipuilleet. Tällaisia olivat esimerkiksi vanhempana toimiminen siinä tilanteessa, kun lapsi tulee sijoitetuksi muualle. Tällöin vanhempien kuvattiin esimerkiksi voivan hyvittää lapselle tilannetta, joka näkyy vaikeutena pitää yllä riittäviä rajoja. Haastateltavilla oli kokemusta erilaisista luovista yhteydenpitotavoista sijoitettuihin

lapsiin. Vanhemmuuden roolin muuttuessa, moni haastateltava kuvasi tuen tarpeen olleen suurimmillaan. Tällöin yhteistä kuitenkin oli se, ettei tukea ollut. Näissä tilanteissa kokemuksumppaneilla nähtiin tilausta vanhemmuuden tukemiseksi. Tärkeäksi koettiin kuitenkin se, että suhde kokemuksumppaniin olisi syntynyt ja muodostunut jo ennen tilanteen kriisiytymistä. Vanhemmuuteen puuttumista kuvattiin hyvin sensitiivisenä asiana ja jotta ihminen kriisitilanteessa kykenisi ottamaan siihen apua vastaan, olisi tärkeää, että luottamuksellinen suhde auttajan kanssa olisi jo ehtinyt muodostua. Pitkäsen (2011, 7) tutkimuksen mukaan vanhemmat olivat jääneet ilman tarvitsemaansa tukea lapsen sijaishuoltoon sijoittamisen aikana ja sen jälkeen. Tämä on täysin ristiriidassa sen tarpeen kanssa, jota haastateltavat kuvasivat asiakasvanhempina olleen. Näen kokemuksumppanipalvelulle vahvaa tilausta juuri tässä kohtaa asiakkuutta, jossa tarve ja palvelujen tarjonta eivät näytä kohtaavan lainkaan.

Kokemuksumppanin yhdeksi työskentelyn osa-alueeksi nähtiin ohjaus ja neuvonta. Haastateltavilla oli joitain kokemuksia siitä, että heiltä itseltään oli pyritty tiedustelemaan sitä, että mitä palveluja he kokevat tarvitsevansa. Haastateltavat kuvasivat tätä asiakkaalle vaikeana tehtävänä, kun erilaiset mahdollisuudet tai palvelujen sisällöt eivät ole tuttuja. Samankaltaisessa tilanteessa olevasta kokemuksumppanista nähtiin voivan olla apua myös tässä. Lisäksi kuvattiin, että koulutuksen kautta tietoa kokemuksumppaneille on kertynyt myös toisten kokemuksumppaneiden kautta. Näin heillä nähtiin olevan edellytyksiä palveluista kertomiseen ja niin sanottuun palveluohjaukseen.

Ohjaukseen ja neuvontaan liittyen kokemuksumppaneilla nähtiin olevan edellytyksiä ja myös vanhempien oikeuksien ja velvollisuuksien esiin tuomisessa ja näihin liittyvään toimijuuden vahvistamiseen. Toimijuuden tukeminen liittyy vahvasti osallisuuden toteutumiseen ja asiakkaan voimaantumiseen (esim. Törrönen ym. 2016, 99). Haastateltavat olivat koulutuksen aikana kokeneet itse hyvin voimaannuttavaksi oman tarinansa kirjoittamisen. Tämä näytti vahvistaneen ajatuksia asiakasta kunnioittavan ja voimaannuttavan dokumentoinnin merkityksestä. Tätä sanomaa he kokivat olevan tärkeää viedä eteenpäin, sekä kannustaa vanhempia osallistumaan dokumentointiin aktiivisemmin. Tähän liittyi asiakirjojen lukeminen ja niiden tarkistaminen. Dokumentointi nähtiin yhdeksi tärkeäksi työskentelyn välineeksi, johon asiakasta tulisi aiempaa paremmin sosiaalityössä osallistaa. Lastensuojelun asiakirjat ja dokumentoinnit

nähtiin merkityksellisiksi vanhempien ja lasten tarinaa ja minäkuvaa muokkaaviksi tarinoiksi, joiden merkitys ja vaikutus ulottuvat kauas.

Kuvio 3. Kokemuskumppanin tehtäväalueet asiakasvanhempia voimaannuttavassa ja osallisuutta edistävässä työskentelyprosessissa

Useat haastateltavat näkivät lastensuojelun rakenteissa sekä toimintatavoissa puutteita ja muutostarpeita, joita he toivoivat voivansa yhdessä lastensuojelun ammattilaisten kanssa olla mukana muuttamassa ja kehittämässä. Vanhempien tukeminen ja osallisuus lastensuojelussa näyttäytyy erittäin tärkeänä ja lapsen edun toteutumista edistävänä asiana. Siksi vanhempien ääneen kuuluminen myös lastensuojelun kehittämisessä on nähdäkseni välttämätöntä. Lastensuojelussa nähtiin sellaisia rakenteellisia epäkohtia, joihin haastateltavat eivät nähneet voitavan vaikuttaa asiakastasolla, vaan joihin

vaadittavat muutokset ovat ratkaistavissa jopa poliittisella tasolla saakka. Muutamalla haastateltavalla oli haaveena päästä kertomaan omista kokemuksta ja näkemyksistä ihan valtakunnalliselle poliittiselle taholle saakka.

Haastateltavat osasivat nimetä mahdollisia riskejä kokemuskumppanipalvelulle laajasti. Riskeiksi nähtiin muun muassa katkeroitumisen tunteet, lastensuojelun tehtävän epäselvyys ja liian läheiseksi muodostuva tukisuhde asiakasvanhemman kanssa. Näitä asioita oli selvästi pohdittu ja mietitty etukäteen paljon, ja niihin liittyen jokainen oli tehnyt töitä sen ajatuksen eteen, että kykeneekö itse toimimaan kokemuskumppanina. Selvästi oli mietitty myös mahdollisia oman elämän muuttumiseen liittyviä asioita, jotka saattaisivat vaikuttaa siihen, miten he voisivat kokemuskumppaneina toimia.

6.2 TUTKIELMAN LUOTETTAVUUS

Haastattelukutsuuni vastasi viisi koulutettua kokemuskumppania ja heistä kaikki suostuivat haastateltavikseni. Osa kutsun saaneista kokemuskumppaneista ei kuitenkaan ilmaissut halukkuuttaan haastatteluun eikä lähestynyt minua asian tiimoilta. On hyvin mahdollista, että haastateltavakseni on valikoitunut sellaisia kokemuskumppaneita, jotka näkevät kokemuskumppanitoiminnan erityisen hyödyllisenä ja tärkeänä. Näin ollen saattaa olla, että nyt haastatteluista pois jättäytyneet kokemuskumppanit olisivat esittäneet enemmän haasteita palveluun liittyen ja pohtineet sen hyötyjä kriittisemmin. Ajankohtaisen pandemian vuoksi haastattelut toteutuivat zoom-yhteyden välityksellä ja haastattelut nauhoitettiin. Myös tämä on saattanut tuntua joistain mahdollisista haastateltavista hankalalta ja he ovat siksi halunneet olla osallistumatta.

Haastattelemieni kokemuskumppaneiden määrä oli suhteellisen pieni. Tämä syö osittain tutkimuksen uskottavuutta. Toisaalta eri haastatteluissa esiintyi samoja teemoja ja haastateltavien vastauksissa oli nähtävissä yhteneväisyyksiä, mutta toki erojakin. Tutkielman tulokset ovat kuitenkin ainakin osittain vahvistettavissa teoriaan ja aiempiin tutkimustuloksiin verrattaessa.

Tutkimustulokset voimaantumiseen liittyen vastaavat osin Tarja Hiltusen (2015) tutkimustuloksia huostaanotettujen lasten vanhempien voimaantumisen esteistä. Hiltusen tutkimuksessa heikentäväksi kokemuksiksi oli nostettu lisäksi vanhempien traumaattiset kokemukset, jotka tässä tutkielmassa eivät varsinaisesti nousseet keskeisesti esiin. Kuitenkin esiin nousivat kielteisten kokemusten vaikutukset

yhteistyösuhteelle ja vanhempien erilaiset tarpeet liittyen heidän toimintakykyynsä. Näen traumaattisten kokemusten voivan olla juuri tällaisia tekijöitä, jotka heikentävät voimakkaasti vanhemman toimintakykyä. Toisaalta haastattelemani vanhemmilla oli takanaan hyvinkin vaikeita ja traumaattisia elämänvaiheita, jotka oman tulkintani näkökulmasta olivat toimineet vanhempaa kokemuskumppaniksi voimaannuttavina kokemuksina. Lisäksi Hiltusen tutkimuksessa voimaantumista ehkäisevinä tekijöinä oli mainittu äitien ongelmalliset läheissuhteet. Asiaa haastatteluissa sivusi kuitenkin kaksi haastateltavista. Toisaalta tässä tutkielmassa olen keskittynyt asiakasprosessin voimaannuttaviin ja voimaantumista ehkäiseviin tekijöihin, enkä ole tietoisesti laajentanut sitä koskemaan tekijöitä asiakasvanhemman muussa elämässä. Saattaa olla, että mikäli olisin näin tehnyt, olisin voinut löytää näitä tekijöitä laajemmin.

Lähdin keräämään aineistoa ja teoriapohjaa kyseistä tutkielmaa varten sillä ajatuksella, että pyrin löytämään tietoa kokemuskumppanipalvelun käyttönoton ja jalkautumisen tueksi. Näin ollen olen ensisijaisesti pyrkinyt löytämään aineistosta sellaista tietoa, joka tukee tätä tavoitetta. Tutkielman luotettavuuden kannalta olen kuitenkin pyrkinyt nostamaan esiin palvelun mahdollisia riskejä ja olen kysynyt niistä haastattelussa suoraan myös kokemuskumppaneilta itseltään. Näin olen katsonut voivani löytää tietoa myös siitä, että kykenevätkö kokemuskumppanit itse pohtimaan laajanäkökulmaisesti ja kriittisesti toimintaa. Jokainen haastattelemani kokemuskumppani löysi myös riskejä palvelun käyttöön liittyen ja osasi pohtia myös sitä, että millainen riski se omakohtaisesti olisi.

Olen itse työskennellyt tutkielmaa tehdessäni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä, ja minulla on yli kymmenen vuoden kokemus sosiaalialalta. Näen tämän vahvistavan tutkielman validiteettia. Ympäristö, johon kokemuskumppanitoiminta sijoittuu, on minulle tuttu. Minulla ei kuitenkaan ollut aiempaa kokemusta tai tietoa kokemuskumppaneiden tai edes kokemusasiantuntijoiden palveluista. Tutkielman aihetta valitessani minulla oli itselläni kuitenkin myös ennakkoluuloja ja mieleeni nousi tiettyjä riskitilanteita ja kompastuskiviä. Kokemuskumppanit osasivat kuitenkin itse ilman johdattelua nostaa samankaltaisia riskejä ja asioita esiin, joita olin itse pohtinut. Näin ajattelen, että koulutuksen aikana näihin asioihin oli paneuduttu ja siten riskejä pyritty minimoimaan.

Jo kokemusasiantuntijoista kertovaan kirjallisuuteen tutustuessani oma ajatukseni palvelun käytöstä muuttui ja ennakkoasenteeni osin poistuivat. Tekemäni haastattelut

myös lievensivät pelkojani edelleen palvelun käyttöönottoa kohtaan ja koen olleeni haastatteluja tehdessäni ja aineistoa analysoidessani suhteellisen puolueeton. On totta, että koen kuitenkin kiitollisuuden velkaa ja kunnioitusta haastateltavia kohtaan, joka syntyi haastattelujen aikana. Tästä syystä olen ainakin yhden kriittisen pohdinnan jättänyt tulosten ulkopuolelle. Tähän vaikutti myös eettisyys pohdinnan esiin nostamisessa. Haastateltava olisi saattanut olla tunnistettavissa.

On mahdollista, että joku toinen tutkija toisenlaisilla lähtökohdilla tai esimerkiksi vain litteroituun materiaaliin tutustumisen jälkeen olisi saattanut löytää aineistosta enemmän palveluun liittyviä riskitekijöitä ja pohtia myös kriittisemmin myös palvelun tavoittelemia hyötyjä. Toisaalta tämän tutkielman tarkoitus on ollut tuoda esiin kokemuskumppaneiksi kouluttautuneiden asiakasvanhempien näkemyksiä asiasta ja koen siinä tutkielman onnistuneen.

6.3 AJATUKSIA JATKOTUTKIMUKSIIN LIITYEN

Asiakkaiden voimaantumiseen liittyen voisi olla mielenkiintoista laajentaa tutkimusta koskemaan asiakkaiden tilanteita kokonaisvaltaisesti. Näin myös heidän erilaisten elämäntilanteidensa vaikutus voimaantumiseen tulisi paremmin esiin.

Yhtenä jatkotutkimusajatuksena esitän niiden asiakasvanhempien kokemusten tutkimisen, jotka ovat saaneet itselleen tuekseen kokemuskumppanin. Näitä tutkimustuloksia voisi vertailla voimaantumisen näkökulmasta myös niiden vanhempien kokemuksiin, joilla kokemuskumppania ei ole ollut. Myös työntekijöiden kokemusten tutkiminen liittyen siihen, miten he ovat kokeneet kokemuskumppanipalvelun hyödyttäneen asiakaslapsia, -vanhempia ja heitä itseään voisi hyödyttää sekä palvelun kehittämistä, että sen jalkaannuttamista. Palvelun jalkaantumista saattaisi tukea myös tutkimuksen tekemisen kautta luotu toimintamalli sosiaalityöhön kokemuskumppanipalvelun käyttöönottamisesta ja kokemuskumppanin kanssa työskentelystä.

Lisäksi tätä tutkielmaa voisi jatkaa näiden samojen kokemuskumppaneiden haastattelulla siinä tilanteessa, kun he ovat työskennelleet jonkin aikaa kokemuskumppaneina. Tällöin voisi vertailla ajatuksia kokemuskumppanitoiminnalla saavutettavista ja tavoiteltavista hyödyistä. Tällöin voisi saada lisätietoa siitä, mitä kokemuskumppanien koulutuksessa olisi jatkossa tarpeen huomioida ja miten sitä voisi

kehittää. Alun perin oma ajatukseni oli pyrkiä tuottamaan tietoa myös koulutuksen kehittämiseen liittyen, mutta tämä rajautui tutkielmasta sen loppumetreillä pois.

LÄHTEET

Aaltonen, Satu. Hytti, Ulla. Lepistö, Tanja. Mäkitalo-Keinonen. (2016) Yhteiskehittäminen: kaikki siitä puhuu, mutta mitä se on ja miten siinä onnistua? Turku: Turun yliopisto. [viitattu 13.9.2020]
<https://www.utu.fi/fi/ajankohtaista/uutinen/yhteiskehittaminen-kaikki-siita-puhuu-mutta-mita-se-on-ja-miten-siina>

Anthony, Elizabeth K. Berrick, Jill Duer. Cohen, Edward. Wilder, Elizabeth. (2009) Partnering with Parents: Promising Approaches to Improve Reunification Outcomes for Children in Foster Care. Center for Social Services Research. Berkeley: School of Social Welfare University of California.

Araneva, Mirjam. (2016) Lapsen suojelu. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Käsikirja lapsen asioista päättävälle. Helsinki: Talentum Pro.

Auta lasta ry. (2021) Veturointi-toiminta. [viitattu 20.6.2021]
<http://www.veturointi.fi/taustamateriaaleja/>

Ellonen, Satu. Järvi, Iina. (2015) Kotkan tukihenkilöpilottimalli. Teoksessa Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry. Sininauhaliitto ry. toim. VOIKUKKIA – toimivien käytäntöjen käsikirja. Helsinki: VOIKUKKIA-verkostohanke. 61-63.

Falk, Hanna. Kurki, Marjo. Rissanen, Päivi. Kankaanpää, Sini. Sinkkonen, Niina. toim. (2013) Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi. Työpaperi 39/2013. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos.

Falk, Hanna. (2013) Kokemusasiantuntijoiden omat tarinat. Teoksessa Falk, Hanna. Kurki, Marjo. Rissanen, Päivi. Kankaanpää, Sini. Sinkkonen, Niina. toim. (2013) Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi. Työpaperi 39/2013. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. 27-39

Heikkilä, Jorma. Heikkilä, Kristiina. (2005) Voimaantumisen työyhteisön haasteena. Turku: WSOY ja Heikkilä Inno-Consulting Oy.

Hietala, Outi. Rissanen, Päivi. (2015) Opas kokemusasiantuntijatoiminnasta. Helsinki: Kuntoutussäätiö & Mielenterveyden keskusliitto.

Hiitola, Johanna. (2015) Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hiltunen, Tarja. (2015) Äitiys, huostaanotto ja voimaantuminen. Jyväskylä: Studies in education, psykology and social research.

Hirschovits-Gerz, Tanja. Sihvo, Sinikka. Karjalainen, Jarno. Nurmela, Anna. (2019) Kokemusasiantuntijuus Suomessa. Selvitys kokemusasiantuntijakoulutuksen ja -toiminnan käytännöistä. Työpaperi 17/2019. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos.

Hirsjärvi, Sirkka. Remes, Pirkko. Sajavaara, Paula. (1997) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, Sirkka. Hurme, Helena. (2008) Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hyvärinen, Matti. (2017) Haastattelun maailma. Teoksessa Hyvärinen, Matti. Nikander, Pirjo. Ruusuvuori, Johanna. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino. 11–45.

Hyvärinen, Matti. (2017) Kertomushaastattelu. Teoksessa Hyvärinen, Matti. Nikander, Pirjo. Ruusuvuori, Johanna. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino. 174–192.

Hägglund, Hanna. Kotkalaisäiti. (2015) Tukihenkilö on ihminen paikallaan. Teoksessa Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry. Sininauhaliitto ry. toim. VOIKUKKIA – toimivien käytäntöjen käsikirja. Helsinki: VOIKUKKIA-verkostohanke. 67-68.

Isola, Anna-Maria. Kaartinen, Heidi. Leemann, Lars. Lääperi, Raija. Schneider, Taina. Valtari, Salla. Keto-Tokoi, Anna. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. 33/2017. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos.

Järvikoski, Aila. Härkäpää, Kristiina. Martin, Marjatta. Vasari, Pekka. Autti-Rämö, Ilona. 2013. Service characteristics as predictors of parents' perceptions of child rehabilitation outcomes. Journal of Child Health Care 19 (1), 106–117.

Kallinen, Kati. Laitinen, Merja. Lantela, Lauri. Leinonen, Jaana. Nikupeteri, Anna. Nurmi, Henna. Turunen, Tuija. (2018): Lasten, nuorten ja perheiden osallisuus monitoimijaisen yhteistyön mahdollisuuksina ja haasteina. Teoksessa Petrelius, Päivi. Eriksson, Pia. (toim.) Uudistuva lasten- suojele: Kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 14-22.

Kallio, Minttu. (2020) Kehittämispäivä 11.6. Luento diat. Asiakkaasta kumppaniksi-hanke. Turku: Perhekuntoutuskeskus Lauste.

Kananoja, Aulikki. Lähteinen, Martti. Marjamäki, Pirjo. (2017). Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Kankaanpää, Sini. Kurki, Marjo. (2013) Recovery-ajattelu. Falk, Hanna. Kurki, Marjo. Rissanen, Päivi. Kankaanpää, Sini. Sinkkonen, Niina. (toim.) 2013. Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi. Työpaperi 39/2013. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 10-11

Kankaanpää, Sini. Kurki, Marjo. (2013) Toipuminen kokemuksena. Falk, Hanna. Kurki, Marjo. Rissanen, Päivi. Kankaanpää, Sini. Sinkkonen, Niina. (toim.) 2013. Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi. Työpaperi 39/2013. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 9

Kasvatus- ja perheneuvonta ry. (2021) Lastensuojelu. VOIKUKKIA. Opinnäytetyöt ja Pro gradut. [viitattu 20.6.2021]
<https://suomenkasper.fi/lastensuojelu/voikukkia/opinnaytetyot-ja-gradut/>

Kostiainen, E. Ahonen, S. Verho, T. Rissanen, P. Rotko, T. (2014) Kokemukset käyttöön – kokemusasiantuntijatoiminnan kehittäminen. Työpaperi 36/2014. Tampere: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos.

Kujala, Virpi. (2017) Kriisissä olevan asiakkaan kanssa työskentely. Teoksessa Lahtinen Pia. Pynnönen, Jaana. toim. (2017) Kuka minusta huolehtii? Lastensuojelun sosiaalityön pysäkkimalli huostaanoton ja sijaishuollon tarpeen arviointiin. Opas- ja käsikirjat. Jyväskylä: Pesäpuu ry. 43-54

Lahtinen Pia, Pynnönen, Jaana. toim. (2017) Kuka minusta huolehtii? Lastensuojelun sosiaalityön pysäkkimalli huostaanoton ja sijaishuollon tarpeen arviointiin. Opas- ja käsikirjat. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. [viitattu 26.9.2020]
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Lalayants, Marina. (2019) Building Evidence about Parent Advocacy Initiative in Initial Child Safety Conferences. Program Evaluation Final Report. The City University of New York: Silberman School of Social Work.

Lastensuojelulaki 417/2007. [viitattu 26.9.2020]
<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lastensuojelun keskusliitto. (2021) Lastensuojelu- ja sosiaalipalvelut. [viitattu 29.5.2021] <https://www.lastensuojelu.info/lapsiperheiden-palvelut/lastensuojelu-ja-sosiaalipalvelut/>

Leeman, Lars. Kuusio, Hannamari. Hämäläinen, Riitta-Maija. (2015) Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke SOKRA. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. [viitattu 13.9.2020]
https://thl.fi/documents/966696/3775621/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf/4bc56a65-8eb2-41c3-87b8-0cd963a2c600

Lehtinen, Pauliina. Heimonen, Päivi. (2015). Esipuhe. Teoksessa Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry. Sininauhaliitto ry. toim. VOIKUKKIA – toimivien käytäntöjen käsikirja. Helsinki: VOIKUKKIA-verkostohanke. 7.

Malja, Marjo. Puustinen-Korhonen, Aila. Petrelius, Päivi. Eriksson, Pia. (2019) toim. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen kuntaliitto. [viitattu 31.8.2020]
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4067-3>

Marcenko, Maureen. Brown, Ross. NeVoy, Peggy R. Conway, Debbie. (2010) Engaging Parents: Innovative Approaches in Child Welfare. Child Welfare 25(1). 23-34.

Metsämuuronen, Jari. (2001) Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia sarja 4. Helsinki: Methelp Ky.

Moisio, Tatu. a. (2020) Asiakkaasta kumppaniksi: Hämmästyksestä ymmärrykseen, ymmärryksestä oivallukseen. Turku: Perhekuntoutuskeskus Lauste ry. [viitattu 31.8.2020] <https://lauste.fi/ajankohtaista-asiakkaasta-kumppaniksi/>

Moisio, Tatu. b. (2020) Asiakkaasta kumppaniksi: Miten opitaan lastensuojelun asiakasvanhempia valtauttava tukemisen työtapa? Turku: Perhekuntoutuskeskus Lauste ry. [viitattu 31.8.2020] <https://lauste.fi/ajankohtaista-asiakasvanhempia-valtauttava-tukemisen-tyotapa/>

Moisio, Tatu. c. (2020) Sähköpostikeskustelu 17.11.2020

Nivala, Elina. Ryyänen, Sanna. (2013) Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2013, vol 14. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto. [viitattu 13.9.2020] https://www3.uef.fi/documents/364780/1847612/Nivala_%26_Ryyänen_Kohti_sosiaalipedagogista_osallisuuden_ideaalia.pdf/82a018a3-5f0a-4c44-8937-7fd4ac2a3879

Oranen, Mikko. (2008) Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry: Helsinki.

Perustuslaki 713/1999. [viitattu 26.9.2020] <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Pitkänen, Miia. (2011) Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Julkaisusarja 26/2011. Helsinki: Socca ja Heikki Waris-instituutti.

Raitanen, Tuija. (2015) Siilinjärven tukihenkilöpilotti ja VOIKUKKIA-vertaistukiryhmätoiminta Pohjois-Savossa. Teoksessa Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry. Sininauhaliitto ry. toim. VOIKUKKIA – toimivien käytäntöjen käsikirja. Helsinki: VOIKUKKIA-verkostohanke. 58-61.

Rissanen, Päivi. (2013) Asiakasosallisuus sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämisessä. Teoksessa Falk, Hanna. Kurki, Marjo. Rissanen, Päivi. Kankaanpää, Sini. Sinkkonen,

Niina. (toim.) 2013. Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi. Työpäperi 39/2013. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 12-14.

Rissanen, Päivi. (2013) Mitä on kokemusasiantuntijuus? Teoksessa Falk, Hanna. Kurki, Marjo. Rissanen, Päivi. Kankaanpää, Sini. Sinkkonen, Niina. (toim.) 2013. Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi. Työpäperi 39/2013. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 14

Rissanen, Päivi. (2013) Kuka on kokemusasiantuntija? Teoksessa Falk, Hanna. Kurki, Marjo. Rissanen, Päivi. Kankaanpää, Sini. Sinkkonen, Niina. (toim.) 2013. Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi. Työpäperi 39/2013. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 14-15.

Rissanen, Päivi. (2013) Kokemusasiantuntijan eri tehtävät ja roolit. Teoksessa Falk, Hanna. Kurki, Marjo. Rissanen, Päivi. Kankaanpää, Sini. Sinkkonen, Niina. (toim.) 2013. Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi. Työpäperi 39/2013. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 15-17.

Rissanen, Päivi. (2015) Toivoton tapaus. Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 88/2015. Helsinki: Unigrafia Oy.

Ruusuvuori, Johanna. Nikander, Pirjo. (2017) Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa Hyvärinen, Matti. Nikander, Pirjo. Ruusuvuori, Johanna. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino. 427–444.

Ruusuvuori, Johanna. Nikander, Pirjo. Hyvärinen, Matti. (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Nikander, Pirjo. Hyvärinen, Matti. Ruusuvuori, Johanna. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 9–35.

Saurama, Erja. (2002) Vastoin vanhempien tahtoa. Tutkimuksia 7/2002. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Sauro, Seppo. (2018) Sivullisesta kumppaniksi! Lastensuojelun vertaistuki – mahdollisuus. Selvitys New Yorkin mallista ja sen mahdollisuuksista Suomessa. Lupa auttaa – hanke. Varsinais-Suomi.

Simos, Taina. (2015) Kotkan tukihenkilötoiminnan kokemuksia. Teoksessa Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry. Sininauhaliitto ry. toim. VOIKUKKIA – toimivien käytäntöjen käsikirja. Helsinki: VOIKUKKIA-verkostohanke. 64-66.

Sinkkonen, Niina. Kurki, Marjo. (2013) Koulutuksen rakenne ja sisällöt. Teoksessa Falk, Hanna. Kurki, Marjo. Rissanen, Päivi. Kankaanpää, Sini. Sinkkonen, Niina. (toim.) 2013. Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi. Työpaperi 39/2013. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Tampere. 21-22

Sinkkonen, Niina. (2013) Koulutuksen toteutus ja opetusmenetelmät. Teoksessa Falk, Hanna. Kurki, Marjo. Rissanen, Päivi. Kankaanpää, Sini. Sinkkonen, Niina. (toim.) 2013. Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi. Työpaperi 39/2013. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Tampere. 22-24.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. [viitattu 26.9.2020]
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Sundwall, Heidi. Kujala, Virpi. (2015) VOIKUKKIA-ohjaajakoulutukset ja ohjaajaverstaat. Teoksessa Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry. Sininauhaliitto ry. toim. VOIKUKKIA – toimivien käytäntöjen käsikirja. Helsinki: VOIKUKKIA-verkostohanke. 8-18.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. (2020d) Osallisuus vahvasti esillä hallitusohjelmassa. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki. [viitattu 20.6.2021]
<https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/ajankohtaista/osallisuus-vahvasti-esilla-hallitusohjelmassa>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. (2021) Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelutyötä ohjaavat periaatteet. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki. [viitattu 29.5.2021]
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-laatusuositus/lastensuojelutyota-ohjaavat-periaatteet>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. (2020b) Lastensuojelun käsikirja. Mitä on lastensuojelu? Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki. [viitattu 26.9.2020]
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. (2020c) Lastensuojelun käsikirja. Työprosessit. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki. [viitattu 26.9.2020] <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. (2020a) Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. [viitattu 13.9.2020] <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>

Tobis, David. (2013) From Pariahs to Partners. How parents and their allies changed New York city's child welfare system. New York: Oxford University Press.

Tuomi, Jouni. Sarajärvi, Anneli. (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Törrönen, Maritta. (2016). Vastavuoroisuuden yhteisöllinen luonne. Teoksessa Törrönen, Maritta. Hänninen, Kaija. Jouttimäki, Päivi. Lehto-Lundén, Tiina. Salovaara, Petra. Veistilä, Minna. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus. 39-56.

Uusitalo, Ilkka. (2018) Mitä kokemusasiantuntijuus on ja miten sitä voisi soveltaa lastensuojelussa. Teoksessa Sudenlehti, Jussi. Uusitalo, Ilkka. (toim.) 2018. Tulevaisuuden lastensuojelu. Helsinki: Suomen psykologinen instituuttiyhdistys ry. 107-119.

Valtioneuvosto. (2019) Osallistava ja osaava Suomi – Neuvottelutulos hallitusohjelmasta. [viitattu 20.6.2021] <https://vnk.fi/-/sallistava-ja-osaava-suomi-sosiaalisesti-taloudellisesti-ja-ekologisesti-kestava-yhteiskunta>

Vuorenmaa, Maaret. (2016) Äitien ja isien osallisuus perheessä ja lasten palveluissa sekä osallisuuteen yhteydessä olevat tekijät. Tampere: Tampere University Press.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991. [viitattu 29.5.2021] https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

LIITTEET

Teemahaastattelu-runko

Kokemus lastensuojelun asiakkuudesta

- Millaisia kokemuksia sinulla on lastensuojelun asiakkuudesta? Millainen on sinun tarinasi lastensuojelussa?
- Mikä on tilanteesi lastensuojelun asiakkuuden suhteen tällä hetkellä?
- Miten koet tulleesi kohdatuksi lastensuojelussa? Onko tämä kokemus muuttunut ajan kuluessa jollain tavalla?
- Millaiset vaikutusmahdollisuudet sinulla oli perheenne/lapsesi asioiden käsittelyyn liittyen?
- Mihin olisit tarvinnut enemmän tukea?
- Missä asiakkuuden vaiheessa koet tarvinneesi eniten tukea? Millaista tukea sait? Millaista tukea olisit tarvinnut? Miten koet, että kokemusasiantuntija olisi voinut sinua siinä auttaa?
- Millaisissa tilanteissa ja vaiheissa olisit muuten voinut hyötyä kokemusasiantuntijan avusta?

Kokemusasantuntijaksi päätyminen

- Miten päädyit kokemusasiantuntija koulutukseen? Miksi?
- Mitä kokemuskumppanuus sinulle tarkoittaa?
- Mitä annettavaa sinulla on kokemuskumppanina toimimiseen?
- Mitä apua/tukea/tietoa tarvitset ennen kokemuskumppanina toimimista?
 - o mitä odotuksia sinulla oli koulutuksen suhteen ja miten ne ovat toteutuneet?

Kokemuskumppanuus ja viranomaistyö / Ammattilaisen ja kokemusasiantuntijan työnjako

- Millaisia kokemuksia sinulla on yhteistyöstä sosiaalityöntekijän kanssa?
- Minkälaista yhteistyötä pidät tärkeänä kokemuskumppanin ja viranomaisten välillä?
- Mitä kokemusasiantuntija voi tuoda lisäksi viranomaisen tekemää työtä?
- Mitä sellaista kokemuskumppanin tekemässä työssä on, mitä viranomaistyö ei kykene antamaan?
- Mitä huonoa kokemusasiantuntijan käytöstä voi seurata ja minkälaisissa tilanteissa? Mitä riskejä siihen sisältyy?
- Miten asiakasperheen ja sosiaalityöntekijän välistä yhteistyötä voidaan parantaa?

Hei!

Saat tämän kirjeen siksi, että toivoisin saada haastatella sinua Pro gradu tutkielmaani liittyen. Tutkielmani työnimenä on ”Kokemusasiantuntijuus vanhempien voimaantumista ja osallisuutta tukemassa – Lastensuojelussa vanhempana olleiden näkemyksiä asiasta”.

Opiskelen Turun yliopistossa sosiaalityö- ja sosiaalipedagogian laitoksella ja teen Pro gradu tutkielmaa liittyen vanhempien voimaantumiseen lastensuojelussa. Erityisesti minua kiinnostaa se, miten kokemusasiantuntijuudella voidaan edesauttaa voimaantumisen kokemusta. Tutkielman tarkoituksena on tuottaa tietoa siitä, missä asioissa ja millä tavalla kokemuskumppanit voivat täydentää ammattilaisilta saatavaa apua sekä tukea vanhempia lastensuojelun eri prosesseissa. Tutkielman tavoitteena on tuottaa tietoa kokemuskumppanitoiminnan tuomasta hyödystä työskentelyprosessille sekä asiakkaille. Tiedon tuottamisen toivon edesauttavan kokemuskumppanipalvelun käyttöönottoa ja juurruttamista. Tavoitteena on myös tuottaa tietoa kokemuskumppaneiden koulutuksen sisällön kehittämiseen.

Haastateltavaksi etsin kuutta laajan palvelupolun läpikäynyttä ja nyt Asiakkaasta kumpaniksi- hankeen koulutuksessa olevaa kokemuskumppania. Laajalla palvelupolulla tarkoitan sitä, että kokemuskumppanilla olisi itsellään kokemusta mahdollisimman monesta eri lastensuojelun asiakkuuden vaiheesta.

Aineiston keruu tapahtuu yksilohaastattelujen muodossa (suomeksi) loppuvuoden 2020 ja alkuvuoden 2021 aikana. Haastattelussa haastateltavilta tiedustellaan muun muassa sitä, että missä kokemuskumppanit olisivat itse tarvinneet enemmän tukea asiakkuutensa aikana ja mikä taas asiakkuudessa oli vanhemman näkökulmasta sujunut hyvin. Haastattelut on tarkoitus toteuttaa Zoom-ohjelman avulla etänä vallitsevan koronatilanteen vuoksi. Haastattelujen arvioitu kesto on noin 1-2h/haastattelu. Haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan. Litteroinnin jälkeen nauhoitteet tuhotaan. Anonyymiteetin takaamiseksi vain minä osallistun haastatteluun, että haastatteluaineiston kuunteluun. Haastattelusta saatetaan käyttää suoria viittauksia tutkielmassa, kuitenkin anonyymiteetin säilyminen huomioiden.

Mikäli kiinnostuit, laita minulle sähköpostia osoitteeseen remaro@utu.fi, niin sovitaan haastatteluajankohdasta. Vaihtoehtoisesti voit antaa luvan hankkeen työntekijöille välittää yhteystietosi minulle, jolloin minä otan yhteyttä sinuun. Mikäli jokin jäi askarruttamaan, vastaan myös mielelläni lisäkysymyksiin.

Ystävällisin terveisin Reetta Rosenberg
sosiaalityön opiskelija
Turun yliopisto
remaro@utu.fi